

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNDE POST – TRUTH DÖNEM
ETKİLERİ**

Mehmet DİYARBAKIRLIOĞLU

Denizli-2022

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNDE POST – TRUTH DÖNEM
ETKİLERİ

Mehmet DİYARBAKIRLIOĞLU

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Bekir İNCE

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

MEHMET DİYARBAKIRLIOĞLU

TEŞEKKÜR

Görsel Sanatlar Eğitiminde Post Truth Dönem Etkileri” başlıklı bu tez, konusu bakımından güncel olması, yaşadığımız süreçte tartışılan ama henüz yeterince bilinmeyen bir olguyu içermesi ve pandemi gibi talihsiz bir döneme rastlaması nedeniyle tamamlanması biraz uzun sürmüştür. Post-truth, popüler olmasına rağmen aynı ölçüde yeterli Türkçe literatür bulunmamaktaydı. Bu nedenle konuyu ilk kez ele alan yabancı kaynaklar incelenerek çeviriler yapıldı. Devam eden süreçte yöntem yaklaşımları, veri toplama araçları, görüşmeler, geç saatlere kadar devam eden çevrimiçi toplantılar sonucunda zamanla her şey yerli yerine oturdu. Post-truth’tan arınmış ortamlar bulmak artık pek mümkün görünmemektedir.

Bu doğrultuda görsel sanatlar ve post-truth ilişkisini incelerken, görsel sanatlar eğitiminin öğrencilerin inançlarında ve düşünme tarzlarında önemli etkileme potansiyeli olabileceği düşündüm. Bu sebeple, sanat eğitimcileri olarak post-truth’la başa çıkmak için sanatın gücünden yararlanmalıyız. Öğrencilerimizin farkındalığını artıracak etkinlik programları yürütmeliyiz.

Yüksek lisans tezimin hazırlanmasında çalışmam boyunca değerli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve her daim beni destekleyen kıymetli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi **Bekir İNCE**’ye sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca bu çalışmamda fedakârlığını ve desteğini hep üstümde hissettiğim, yaptığı çevirilerle katkı sunan ve eserlerinden yararlandığım değerli kardeşim dilbilimci İbrahim DİYARBAKIRLIOĞLU’na, benden maddi manevi yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Serdal YERLİ ‘ye ve tüm sevgili aileme canı gönülden teşekkür ederim.

Denizli, 2022

Mehmet DİYARBAKIRLIOĞLU

ÖZET

Görsel Sanatlar Eğitiminde Post – Truth Dönem Etkileri

DİYARBAKIRLIOĞLU, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri ABD, Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Bekir İNCE

Mayıs, 2022, 144 sayfa

Bu araştırmanın amacı, dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla son yıllarda entelektüel çevrelerde tartışılan post-turth kavramının sanata ve sanat eğitime etkisini tespit etmektir. Kısaca, Post-truth, belirli bir konu üzerinde duyguların ve kişisel kanaatlerin (inançların) kamuoyu oluşturmada etkili olması şeklinde açıklanabilir. Başka bir açıdan bakıldığında toplumsal algının suistimaline açık bir durumu ifade etmektedir. Bu sebeple, konunun olgusal yönünün daha iyi anlaşılması için post-truth’un etimolojik, sosyolojik anlamlarına araştırmanın kuramsal çerçevesi içinde geniş yer verilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yöntemine ilişkin tekniklerle yapılandırılmış, durum çalışması (case study) ve olgubilim desenlidir. Nitel araştırmanın doğasına uygun iki *amaçlı örnekleme* türünden yararlanılmıştır. Araştırmanın hipotezi “post-truth, sanatı ve sanat eğitimi etkilemektedir” şeklinde belirlenmiştir. Bu etkinin “nasıl” olduğunu anlayabilmek için veri toplama aracı olarak belge inceleme tekniğinden yararlanılmıştır. Dijital sesli ve görüntülü kayıtlarda post-truth tartışmaları ve post-truth’la ilişkili kabul edilen sanat eseri örnekleri incelenmiştir. Diğer veri toplama aracı görüşme tekniğidir. Konunun muhatabı (aktörü) olan sanatçı, sanat eğitimci akademisyen ve görsel sanatlar öğretmenlerinden oluşan uzmanların görüşleri alınmış ve içerik analizi yöntemiyle bulguya dönüştürülmüştür. Araştırmanın bulgularından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Genel itibariyle post-truth, postmodernizmin içinden türemiş bir kavramdır. 1989 sonrası liberal demokrasi ideolojisinin görece yükselişine paralel olarak gerçeğin/hakikatin inkârının yaygınlaşması zemin hazırlamıştır. Dijitalleşme sonrası geline nokta da ise siyasi bir (ya da daha fazla) üst akıl, insanların duygu ve inançlarına müdahale ederek algılarıyla oynamaya başlamıştır. Genel görüş, demokrasiler tehlike altındadır, hatta insanlık şimdiye

kadar elde ettiği kazanımları kaybetme riski altındadır. Bu dönemde sanatların hakikatleri gösterme potansiyeli ve sorumluluğu daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kavramsal sanatlarda post-truth etkiler görölmektedir, genellikle algı oyunu, ikilem (çelişki) yaratma, şaşırtma temellidir, kötümser (kötü niyetli) bir etkiye rastlanmamıştır. Bienal gibi uluslararası sanat etkinliklerinde post-truth içeren küresel söylemler ve telkinler o günkü gündeme (zamanın ruhuna) bağlı olarak yer alabilmektedir.

Uzmanlar, dijital sanatı, malzeme ile yapılan (plastik) sanatlara karşı bir tehdit olarak algılanmaktadırlar, sanata hakikati gösterme gibi sorumluk yüklemeyi özgürlük alanına müdahale olarak görmektedirler ancak tarihsel sorumluluğunun olması gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Sanatın sermaye ile olan ilişkisi sebebiyle, manipüle edilebilir bir piyasa enstrümanı olduğu, dolayısıyla dezenformasyon yapabileceği değerlendirilmiştir. Tereddütlü durumların, ikilemlerin olduğu her türlü görsel anlatımdan bir post-truth üretmek olasıdır. Dijitalleşmeyle birlikte, öğrencilerin boş vermiş tavırları, odaklanma sorunları, sabırsız ve gerçeklikten uzaklaşmış halleri ve ahlaki değer yitimi, olumsuz duygu durumu ve davranış sorunları olarak uzman eğitimciler tarafında görsel sanatlar dersinde gözlemlenmiştir. Gençler üzerindeki post-truth etkiler, 8-10 yıl içinde kuşaklar arasındaki farkı derinleştirmiştir. Öğretmenler öğrenci tutumlarının bir yansıması olarak, kendi yeterliklerine yönelik öz eleştiri yapmaktadırlar. Bu dönemde öğretmenin/editecinin rolü sorgulanır hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Post-truth, sanat, görsel sanatlar, görsel sanatlar eğitimi, dijitalleşme, sosyal medya, sanat eğitimi, simülasyon kuramı, toplumbilim, siyaset, postmodernizm,

ABSTRACT**The Effects of Post-Truth on Visual Arts Education**

DİYARBAKIRLIOĞLU, Mehmet

Master of Science Thesis, Department of Educational Sciences, Art Education Program

Thesis advisor: Asst. Prof. Dr. Bekir İNCE

May, 2022, 144 pages

The aim of the research was to detect influence of post-truth concept, discussed in intellectual environment in recent years, on art and art education, with the spread of digitalization. Post-truth, in short, can be explained as the state of being influenced by emotions and personal beliefs in forming public opinion. From another perspective, it expresses a situation that is often open to abuse of social perception. For this reason, in order to better understand the factual aspect of the subject, the etymological and sociological meanings of post-truth were given wide coverage within the theoretical framework of the research. The research was structured with techniques related to the qualitative research method, case study and phenomenological design. Two-purpose sampling type suitable for the nature of qualitative research was used. The hypothesis of the research was determined as “post-truth has influences on the arts and arts education”. Document review technique was used as a data collection method in order to understand "how" of the influences. In digital audio and video recordings, post-truth discussions and examples of artworks considered related to post-truth were examined. Another data collection method in this study was interview technique. The opinions of experts consisting of artists, art educators, academicians and visual arts teachers, who are the actors of the subject, were taken and turned into findings by content analysis method. The following conclusions were reached from the findings of the study:

In general, post-truth is a concept derived from postmodernism. Parallel to the relative rise of the liberal democracy ideology after 1989, the widespread denial of facts laid the groundwork for it. At the point reached after digitalization, one (or more) political superior minds started to play with people's perceptions by interfering with their feelings and beliefs. The general view was that democracies are in danger, even humanity is at risk of

losing the gains it has made so far. In this period, the potential and responsibility of the arts to show the truth emerges more clearly.

Post-truth influences were seen on conceptual arts, it was generally based on perception game, creating a dilemma (contradiction), surprise, no pessimistic effect was found. Global discourses and suggestions containing post-truth could take place in international art events such as the biennial, depending on the spirit of the time (the current agenda).

Experts perceive digital art as a threat against the (plastic) arts made with materials, they see attributing responsibility to art, such as showing the truth as an intervention in the field of freedom, but there are opinions that it should have a historical responsibility. Due to its relationship with capital, art was considered to be a manipulable market instrument, and therefore it could cause disinformation. It is possible to produce a post-truth from any kind of visual expression where there are hesitant situations and dilemmas. Along with digitalization, students' disregarded attitudes, focusing problems, impatient and alienated states, and loss of moral values were observed by expert educators in the visual arts class as negative mood and behavior problems. Post-truth influences on youth have deepened the generation gap within 8-10 years. The teachers, as a reflection of student attitudes, made self-criticism about their own competencies. In this era, the role of teachers/educators has become questionable.

Keywords: Post-truth, art, fine arts, visual arts, visual arts education, digitalization, social media, art education, simulation theory, sociology, politics, postmodernism.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU	iii
ETİK BEYANNAMESİ	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.1.1. Problem Cümlesi	3
1.1.2. Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.5. Sayıtlılar	5
1.6. Tanımlar	5
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
2.1. Kuramsal Çerçeve	10
2.1.1. Aydınlanma Dönemi	10
2.1.2. Bilimsel Gelişmeler	11
2.1.3. Pozitivizm	12
2.1.4. Sanayi Devrimi	15
2.1.5. Demokrasi Deneyimi	16
2.1.6. Modernizm	20
2.1.7. Postmodernizm	21
2.1.8. Tarihin sonu Tezi-Fukuyama	23
2.1.9. Medeniyetler Çatışması Tezi-Huntington	24
2.1.10. Tarihin Dönüşü Tezi-Welsh	25

2.1.11. Simulasyon Kuramı (Simularglar)-Baudrillard	27
2.1.12. Post -Truth Kavramına Etimolojik Yaklaşım	29
2.1.13. Post -Truth'un Psiko-sosyal Kökeni	33
2.1.14. Bilişsel Önyargıların Kökeni.....	35
2.1.14.1. Demirleme önyargısı (anchoring bias)	36
2.1.14.2. Apofeni (Apophenia)	37
2.1.15. Post -Truth ve Bilimin Reddi	37
2.1.16. Post-Truth -Medya İlişkisi	39
2.1.17. Post-Truth –Sanat İlişkisi	41
2.1.18.Görsel Sanatlar ve Post-Truth	43
2.1.19. Algı ve Algı Yönetimi	48
2.1.20. Görsel Algı	50
2.1.21. Kültür ve Görsel Kültür	53
2.2. İlgili Araştırmalar	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM	56
3.1. Araştırma Deseni	56
3.2. Evren ve Örneklem/ Çalışma Grubu	57
3.2.1. Amaçlı Belge (Döküman)Örneklemeesi.....	57
3.2.2. Amaçlı Uzman Kişi Örneklemeesi	59
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	60
3.3.1. Belge İncelemeesi	60
3.3.2. Görüşme	61
3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci	62
3.5. Verilerin Analizi	63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	64
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	64
4.1.1. Post-Truth'la İlgili Konuşmacı/Uzman Video Kayıtları	64
4.1.2. Referans Metinlerde Post-Truth ve Post-Truth - Sanat İlişkisi	68
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	72
4.2.1. Dördüncü İstanbul Sanat Bienali(1995)– Ilya Kabakov Örneği	73
4.2.2. Onuncu İstanbul Bienali (2007)	75
4.2.3. Damien Hirst - Venedik Sergisi	77
4.2.4. Sabire Susuz – Benleniyorum	77

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	79
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	102
5.1. Tartışma.....	102
5.2. Öneriler	110
KAYNAKÇA	112
EKLER	124
ÖZGEÇMİŞ	127

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. <i>Sanat Kuramları Evrimsel Süreci</i>	45
Tablo 3.1. <i>Belge Örnekleme Dağılımı</i>	57
Tablo 3.2. <i>Görüşlerine Başvurulan Uzmanların Demografik Özellikleri</i>	59
Tablo 3.3. <i>Veri Toplama Araçları ve Veri Analiz Yöntemleri</i>	62
Tablo 4.1. <i>Video-1: Ahmet Aslan'ın Post-Truth-Felsefe Temasına İlişkin</i> <i>Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu</i>	64
Tablo 4.2. <i>Video-2: Hasan Aydın'ın Post-Truth- Felsefe Temasına İlişkin</i> <i>Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu</i>	65
Tablo 4.3. <i>Video-3: Yalın Alpay Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait</i> <i>İçerik Analizi Tablosu</i>	66
Tablo 4.4. <i>Video-4: Selçuk R. Şirin Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait</i> <i>İçerik Analizi Tablosu</i>	67
Tablo 4.5. <i>Video-5: Samuel Huntington Medeniyetler Çatışması Temasına İlişkin</i> <i>Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu</i>	68
Tablo 4.6. <i>Ralph Keyes Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik</i> <i>Analizi Tablosu</i>	68
Tablo 4.7. <i>Lee McIntyre Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik</i> <i>Analizi Tablosu</i>	69
Tablo 4.8. <i>Paul G. Woodford Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik</i> <i>Analizi Tablosu</i>	71
Tablo 4.9. <i>Görsel Sanatlar – Gerçeklik / Hakikat İlişkisi hakkında Uzman</i> <i>Görüşleri Analiz Tablosu</i>	74
Tablo 4.10. <i>“Sanatın gerçeği farklıdır” Önermesine İlişkin Uzman Görüşleri</i> <i>Analiz Tablosu</i>	79
Tablo 4.11. <i>Dijital Sanata İlişkin Uzman Görüşleri İçerik Analiz Tablosu</i>	81
Tablo 4.12. <i>Sanatsal İçerikli Sosyal Medya Hesabı Kullanma ve Sosyal</i> <i>Medyadan Etkilenme Durumuna İlişkin Görüşlerin İçerik Analiz</i> <i>Tablosu</i>	83

Tablo 4.13. <i>Sosyal Medya Üzerinden Paylaşılan Genel Haber ve Bilgi Akışının Sanatçı Üzerindeki Etkisine İlişkin İçerik Analiz Tablosu</i>	86
Tablo 4.14. <i>Sanatın Hakikati Yansıtma, Güvenilir Olma Sorumluluğu ve Bilinçli Olarak Yanıltma, Bilgileri Çarpıtma Özgürlüğü Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi Tablosu</i>	88
Tablo 4.15. <i>Görsel Sanatlar Dersi ve Uygulamaları Kapsamında Günümüz Öğrencilerinde Gözlenebilir Durumlara İlişkin Uzman Görüşleri İçerik Analiz Tablosu</i>	90
Tablo 4.16. <i>Post-Truth Durumlara Maruz Kalma Hakkında Uzman Görüşleri Analiz Tablosu</i>	91
Tablo 4.17. <i>Post-Truth – Sanat İlişkisi ve Konuyla İlgili Metaforik İmge Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi</i>	93
Tablo 4.18. <i>Sanat Eğitiminde Post-Truth Dönem Etkilerine İlişkin Örnekler Ve Öğretim Sürecine Etkisi Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi</i>	95
Tablo 4.19. <i>Sanat Eğitiminde Post-Truth Dönem Etkilerine İlişkin Örnekler ve Öğretim Sürecine Etkisi Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi</i> ...	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. David and Goliath, Caravaggio	47
Şekil 2.2. Üç Mayıs 1808, Francisco Goya	47
Şekil 2.3. Guernica, Pablo Picasso	48
Şekil 2.4. Algı süreci	49
Şekil 2.5. Bütünsel algılama örneği	51
Şekil 2.6. Gestalt biçim algısı prensipleri	51
Şekil 4.1. İlya Kabakov - Aya İrini Kilisesi yerleştirmesi eskizi	73
Şekil 4.2. İlya Kabakov - Yerebatan Sarnıcı yerleştirmesi eskizi	73
Şekil 4.3. İlya Kabakov - Yerebatan Sarnıcı enstalasyonu eskizi	74
Şekil 4.4. Onuncu İstanbul Bienali AKM sergi broşürü	76
Şekil 4.5. Eser Adı: Hayalet Şehir, Vahram Aghasyan, 10. İstanbul Bienali.....	76
Şekil 4.6-7. Damien Hirst, 2017, İnanılmazın Enkazından Hazine sergisi.....	77
Şekil 4.8-9. Sabire Susuz, Benleniyorum performansı	78
Şekil 4.10. Körfez Savaşı Bağdat Şehri'nin bombalanması.....	98
Şekil 4.11. İkiz Kulelere Saldırı, Newyork 2001.....	98
Şekil 4.12. “Duvara Bantlanmış Muz” Çalışmasının Parodisi (Yansılama) olarak Üretilmiş Tanıtım Grafikleri	99

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı
- YÖK** : Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Sanat eğitimi; bireyin yaratıcılığını, özgür ve özgün düşüncesini, ifade gücünü geliştiren bir alandır. Sanat eğitiminin değişen ve gelişen sosyal koşullara göre güncellenmesi toplumsal gelişmenin önünü açar. Sanat eğitiminin bir tür öznesi olan “sanat” ise sosyal bir olgu olarak toplumdaki kültürel, ekonomik ve teknolojik her tür değişimden etkilenir, buna karşın sanat özü gereği içinde bulunduğu topluma şekil veren kültürel araçlardan birisi olarak kabul edilmektedir.

Toplumsal dönüşümlerin ve kırılmaların önemli ölçüde teknolojinin gelişimine bağlı olarak yaşandığı düşünüldüğünde, 20. yüzyıl modernizmi, Sanayi Devrimi'nin doğal sonucudur. Teknolojik yaşam, kentlerin gelişmesine, kültürel alanların değişmesine, geleneksel yapıların çözülmesine neden olmuştur. Bu durumun Batı'daki kültürel karşılığı olan Modernizm'e atıfla Post-modernizm olarak ifade edilmektedir. Postmodernizm kültürel açıdan Batı ve Doğu toplumlarında görece farklılık gösterse de son dönem bilgi-iletişim alanındaki gelişmelere bağlı olarak küreselleşmenin etkileri, toplumları tek-tipleştirmeye doğru götürmektedir. “Bilgi birikiminin görülmemiş bir hızla, katlanarak arttığı bir çağda yaşıyoruz ama asıl bizleri hayrete düşüren; artık her tür bilginin hızlı ve etkili bir biçimde dağılması ve her yere kolayca ulaşabilmesi. Yeni etkileşimli (interaktif) sayısal çağın dünya üzerindeki toplumsal düzenleri etkilediği ve değişime zorladığı gerçeği ile karşı karşıyayız (İnce,2007b)”.

Post-Truth, işte bu ortamda karşılık bulan bir kavramdır. Dijital iletişim yoluyla hakikatin çarpıtılması ya da kabul görmemesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bilgi çokluğunun yanında kaynak kirliliği ve filtresiz haberlere verilen duygusal tepki sonucu doğruyu/hakikati bulma konusunda seçici olamama durumları, bir tür hakikat ötesi/gerçekötesi/gölge hakikat bir alanın yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu süreçte güven duygusu zayıflamaktadır. Söz konusu tehdide nasıl karşı koyulabileceğine ilişkin değerlendirmeler karmaşık ve belirsiz olduğundan hakikate ulaşmak için bilimin, sanatın ve iletişimin hat safhada olduğu bir çağda, genelde sanatın, özelde ise görsel sanatlar eğitiminin görev ve sorumluluklarının olduğu düşünülmektedir. Bilim, sanat ve hakikat arasındaki bu bağlantıya ilk kez 1946'da yayınlanan Why I Write? (Neden Yazıyorum?) adlı kısa

makalesinde, George Orwell, tüm ciddi yazarlarda farklı derecelerde bulunan, bazen aile geçmişi ve yaşam tecrübesi gibi bireysel koşullara göre değişkenlik gösteren “dört büyük güdüden söz ederler. Bunlar, 1) saf egoizm, 2) estetik coşku, 3) tarihsel dürtü ve 4) siyasi/politik amaçtır. (Woodford, 2018, s. 1).

1. İlk olarak *saf egoizm*, aşırı kurallardan kaçınırken “kendi hayatlarını sonuna kadar yaşama kararlılığıyla birlikte hatırlanma arzusunu içeriyordu”. Günümüz akademik dilinde, onların kendi seslerine sahip olmaya ve belki de topluma veya çaba gösterdiği alanlara özgün katkılarda bulunmaya kararlı olduklarını söyleyebiliriz.
2. İkinci olarak, özellikle müzisyenler ve sanatçılar, Orwell'in güzellik algısı açısıyla ve aynı zamanda "kelimelerle ve doğru aranjmanlarla" tanımladığı *estetik coşku* güdüsüyle özdeşleşeceklerdir. Bir sesin diğer ses üzerindeki etkisinden alınan zevk, iyi bir düzyazıdan duyulan haz ya da iyi bir hikayenin ritmindeki haz ve yazarın önemli olduğunu düşündüğü fikirleri paylaşma arzusundan duyduğu zevk.
3. Üçüncü olarak, tarihsel dürtü, her şeyi olduğu gibi görme, gerçekleri bulma/ortaya çıkarma ve gelecek nesillere saklama arzusuna atıfta bulunmaktadır.
4. Son olarak Orwell'in anlam, hakikat ve adalet konularıyla yakından ilgili olduğu için bir kişinin yazısının içeriğinde önemli gördüğü politik amaçtır (Woodford, 2018).

"Kitap yazmak için oturduğumda", kendi kendime, “Bir sanat eseri yazacağım” demiyorum. Yazıyorum çünkü ifşa etmek istediğim bir yalan var ve buna dikkat çekmek istiyorum ve temel kaygım bunu duyurmak" şeklinde ifade etmiştir (Woodford, 2018, s. 1).

1.1. Problem Durumu

Modernizm, 18. yy'dan başlayarak Batı'da 1970'lere kadar devam eden bir süreç olarak değerlendirildiğinde, onun başlangıcından itibaren aydınlanmacı bir bakışla pozitivist düşüncenin hakim olduğu görülür; teorik olarak nesnel gerçekliğe insan aklıyla ulaşılabileceğini öngörür. İnsan aklı, aydınlanmacı filozoflar gibi rasyonalist anlamında mantıksal çıkarımlar yapabildiği gibi yanıla da bilir. Pozitivizm, sosyal alanda ölçme ve deneyciliği getirdiği için özü itibariyle akla ve duyulara güvenmektedir. Bu nedenle insan, çok imtiyazlı bir konumdadır ve onun ilerlemeci algı oluşturma çabası vardır. Modernizm ütopya üretir ve bu ütopya sonucunda sonsuz mutluluğa ulaşma düşüncesi vardır.

Postmodern düşünce ise gerçeğe şüphe ile yaklaşır ve gerçeği her zaman yadsımıştır, dolayısıyla bu karmaşa içerisinde hakikatin ne olduğunu aklımız ile bulamayacağımızı savunur. Postmodernizm, bilimin ya da rasyonel aklın inkarı değil, modernizmin mutluluk getirmediğini öe sürmektedir. 20. yy savaşları, kaynakların tüketilmesi vb. elbette batı tandaslı bir bakış fakat yeni bazı değerlerin önünü açtı, çevrecilik, sürdürülebilirlik, dünya elden gidiyor insanoglunun daha kompleks bir yaratık olduğu düşüncesinden hareket eder ve inançlara ve duyguya daha çok yer ayrılmasını önerir. Mutlak doğru ile uğraşmaz özünde savruttur, bu sebeple, sanat gibi alanlar postmodern dönemde katı formlardan kurtulmuş çeşitlenmiştir.

Post-truth tek başına aniden gerçekliğin ve doğru bilginin değer kaybetmesi değil, postmodern sürecin yarattığı bireyin akıl ile duyguları arasındaki mücadelesinin bir sonucudur (Çelik, 2021). Post Truth (Gölge-Hakikat) döneminde ise insanlar doğru karar verme sürecinde mantıklarıyla değil duygularıyla hareket ederler.

Yaşadığımız görsel kültür ve iletişim çağında özellikle internet ve medya araçlarıyla yapılan algı yönlendirmelerinin etkisiyle gerçeğe olan inanç karşısında daha şüpheli ve duygusal hareket etmektedirler. İnsanlar modern öncesi dönemden günümüze kadar mesaj alan konumdayken artık kitlelere internet aracılığıyla mesaj verme imkanı bulmuşlardır. Bu imkan da, insanların filtresiz, anlık, tamamen duygusal haber ve mesajlarla karşı karşıya kalarak doğru karar verme sürecinde karmaşa içerisinde olmalarına neden olmaktadır. Bu itibarla post-truth dönemden genelde eğitim, özelde ise görsel sanatlar eğitimi nasıl etkilenmekte sorusu akla gelmektedir. Bu dönemde sanat eğitime ya da görsel sanatlar eğitime önem atfedilmesi, "görsel kültür" başlığı altında toplanabilecek eski fakat yeniden anlam bulmuş bir kavramın öne çıkmasıyla ilişkilidir.

1.1.1. Problem Cümlesi

Post-truth dönemin görsel sanatlar eğitime etkileri nelerdir? Nasıl açıklanabilir?

1.1.2. Alt Problem

1. Referans metinler ve video/podcast konuşmalarında çeşitli boyutlarıyla “Post Truth” nasıl açıklanmaktadır?
2. Post-truth dönemde görsel sanatların anlatım biçimleri nasıldır ?

3. Post-truth dönemi ve algısının çağın sanatı ve görsel sanatlar eğitimine etkisine ilişkin sanatçı- akademisyen ve görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı post-truth dönemin görsel sanatlar eğitimine etkileri belirlemektir. Bunun için öncelikle günümüzde bir sosyal olgu olarak görülen post-truth'un ortaya çıkmasına neden olan koşulları anlaşılması için derinlemesine kuramsal çalışma yapılmıştır. Alt boyutlarda amaçlar şu şekilde tespit edilmiştir:

- Referans metinler ve video/podcast konuşmalarında çeşitli boyutlarıyla post-truth'un nasıl açıklandığını belge inceleme yoluyla saptamak ve değerlendirmek.
- Post-truth döneminde görsel sanatların anlatım biçimlerine ilişkin örnekleri sanat etkinliklerinde içerik anlatımları yoluyla değerlendirmek.
- Post-truth dönemi ve algısının çağın sanatı ve görsel sanatlar eğitimine etkisine ilişkin sanatçı - akademisyen ve görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri almak ve değerlendirmektir.

Buna göre, görsel sanatlar ile gerçeklik/hakikat ilişkisi, dijital-sanat, sanatın güvenilir olma hali ve çarpıtma özgürlüğü, görsel sanatlar eğitiminde öğrenci gözlemleri, post-truth durumlara maruz kalmak, post-truth – sanat ilişkisi, post-truth dönemin sanat öğretimi sürecine etkileri hakkında uzman görüşlerini tespit etmek, yorumlamak ve değerlendirmek amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsanlık tarihi boyunca sosyal değişimler ve önemli kırılma anları teknoloji sayesinde gerçekleşmiştir. Son olarak, Sanayi Devrimi'nin insanların yaşam biçimini radikal biçimde değiştirdiği bilinmektedir. Bunun üzerine hayatımıza giren mobilizasyon, hızlı haberleşme, bilgi (veri) transferi araçları yine ulaşım ve bilişim teknoloji sayesinde ortaya çıkmıştır. Teknoloji zaman içinde sosyal yapıları değişime zorlar, kültürleri aşındırır ya da yeni kültür oluşumunun önünü açar. Bunun tipik örneği içinde bulunduğumuz dijital çağda herkesin ağlarla birbirine bağlanması sonucu karşılıklı etkileşimin yarattığı sanal evrende gerçekliğin/hakikatin kaybolması durumu ile açıklanabilir. Post-truth bu gelişmelerin bir tür sonucudur, algıya yönelik tüm olumsuz etkileri barındırmaktadır. Özellikle gençleri başta

olmak üzere herkesi etkilemektedir. Hakikatin önemsizleştirilmesinin (post-truth), sıradan sosyal bir fenomene dönüşmesi neticesinde, sanat, siyaset gibi diğer sosyal yapıların etkilendiği görülmektedir. Bu itibarla, görsel sanatların ve eğitiminin ne kadar etkilendiğine ilişkin gözlem ve değerlendirmeler toplumsal düzeyde önem kazanmaktadır. Araştırmanın son evresine kadar süre giden dönemin içinden canlı örnekleriyle tespitlerin yapılması akademik anlamda sonraki araştırmalara yol gösterici olması umulmaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma,

- İncelenen belgelerle sınırlıdır.
- Örnekleme grubunda yer alan uzmanları veri toplama araçlarına verdikleri yanıtlar ve görüşleriyle sınırlıdır.
- Araştırmacının olanaklarıyla sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

- Teknolojik gelişmeler insan ilişkilerini etkiler.
- Bilişim araçlarının kullanımı insanların ve toplumların algılarını etkiler.
- Sanat ve görsel sanatlar, teknoloji ile birlikte sosyal algı değişiminden etkilenen kültürel alanlardır.
- Başlangıcında küreselleşme kavramında olduğu gibi gerçeklik ötesi (post-truth) kavramı negatif bir anlam içermektedir.
- Post-truth güçlü söylem ve varsayımlar yerine belirsizlik ve polemiğe dayalı bir anlayışı ortaya koymaktadır.
- Genel olarak internet ve sosyal medya kullanımı yüzünden gençler ve çocuklar post-truth etkilere daha çok maruz kalmaktadır.

1.6. Tanımlar

Algı: Algı, bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak olarak tanımlanmaktadır (Sozluk.gov.tr, 2019). Zihinde işlenmiş duyum.

Görsel Algı: Görsel sistemin fizyolojisi ile gözlemcinin iç ve dış çevresi arasındaki etkileşimden doğan görsel duyumların farkındalığı (*Visual Perception*, 2021). Başka bir

ifadeyle, algılanan kavramı görsel özellikleri çerçevesinde duyuşal ayırimsama yoluyla seçme, düzenleme, tanımlama gibi bir takım yaklaşımları içermektedir (Erişti vd., 2013:47).

Yanılsama (İllüzyon): Var olan nesne veya canlıyı yanlış, ayrımlı veya değişik olarak algılama, galatıhis, illüzyon (sozluk.gov.tr, 2021). Duyu organlarının aldanması; bir görünüşün gerçek sanılması; bir görünüşü gerçek sandıran duygu ve us yanılsaması. Başka bir ifadeyle yanılsama yani illüzyon, İng. illusion(Lat. illusio = yanılsama, aldanma, kuruntu):1. Duyu yanılsaması, yanlış algılama. (Sanrı = hallucination'dan ayrılığı; algılanan şeyin gerçekten var olmasıdır.) 2. Yanlış tasarım ve umut; kuruntu. 3. Bize gerçek dünyayı bir süre için de olsa unutturan, sanat yoluyla yaratılmış görüntüdür (*Yanılsama*, 2021)

Kültür: Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü (Sozluk.gov.tr, 2019). Bir toplumda bireyin aileden ve diğer önemli kurumlardan temel değerleri, algıları, istekleri ve davranışları olarak sosyal ve tarihsel süreç içerisinde gelecek nesillere aktarılmasında kullanılan araçlar bütünüdür (Diyarbakırlıhoğlu, 2019:67).

Görsel Kültür: Kültürel araştırmalarda görsel simgelere dayanarak kültürel yönere odaklanan bir çalışma alanıdır (Visual Culture, (2020).

Görsel Sanatlar Eğitimi: Öğrencilerin edindikleri bilgileri, günlük yaşantıları ve diğer derslerdeki konuların da dahil edilmesiyle birlikte mantıklı bağlantılar kurmalarını amaçlayan çok kapsamlı bir eğitim modelidir (Alakuş ve Mercin, 2009, s.16). İki ve üç boyutlu plastik sanatları ile fotoğraf ve video gibi görüntü kaydeden sanatlarının öğretim süreçlerini kapsar.

Modernizm: Bugüne ait olan, çağdaş, yeni, geçmişin ürünlerinden bağımsızlık olarak tanımlanabilen modern sözcüğü Latince "modernus" tan gelmekte; yine Latince'de "modus"ölçü, "modo" hemen şimdi anlamında. "Modernizm" ise, modern düşünce biçimi, bir üslubun ya da bir ürünün modern zamana özgü özellikleri, moderne duyulan yakınlık şeklinde açıklanabilir (Aslanoğlu, 1988:59).

Post-Modernizm: Post öneki ve modernizm sözcüklerinin birleşmesiyle meydana gelen bu terim, modernizme karşı bir kırılmayı ifade etmektedir (Hatipler, 2017:35). Başka bir deyişle,klasik düşünceden soyut resmin veya modern romanın ortaya çıkış kuramlarına kadar değişen bir yöntem biçimi ve geniş kapsamlı fikir bileşenidir (Mirzoeff,1998:4).

Post-Truth: İnsanların, gerçeklere dayanmak yerine duygularını ve inançlarını temel alan bir argümanı (görüşü) kabul etmelerinin daha muhtemel olduğu bir durumu ifade eder (*Post-truth*, 2019).

Küreselleşme: Ekonomik, kültürel, politik, dini ve sosyal sistemlerin dünya çapında artan entegrasyonu. Ekonomik küreselleşme, tüm dünyanın tek bir pazar haline geldiği

süreçtir. Bu, mal ve hizmetlerin, sermayenin ve emeğin dünya çapında alınıp satıldığı ve bilgi ve araştırma sonuçlarının ülkeler arasında kolayca aktığı anlamına gelir. Diğer bir tanımda ise, mevcut mal ve hizmetlerin veya sosyal ve kültürel etkilerin dünyanın her yerinde kademeli olarak benzer hale geldiği bir durum (*Globalization*, 2022).

Dijital Sanat: Dijital sanat, yaratıcı veya sunum sürecinin bir parçası olarak dijital teknolojiyi kullanan sanatsal bir çalışma veya uygulamadır. 1960'lardan beri, süreci tanımlamak için bilgisayar sanatı ve multimedya sanatı da dahil olmak üzere çeşitli isimler kullanılmıştır (Reichardt, 1974.) Dijital sanatın kendisi, daha geniş bir terim olan yeni medya sanatının çatısı altına yerleştirilmiş bir kavramdır (Digital Art, 2022).

Sosyal Medya: Sosyal medya terimi, sanal ağlar ve topluluklar aracılığıyla fikirlerin, düşüncelerin ve bilgilerin paylaşımını kolaylaştıran bilgisayar tabanlı bir teknolojiyi ifade eder. Sosyal medya internet tabanlıdır ve kullanıcılara kişisel bilgiler, belgeler, videolar ve fotoğraflar gibi içeriklerin hızlı elektronik iletişimini sağlar. Kullanıcılar, web tabanlı yazılım veya uygulamalar aracılığıyla bir bilgisayar, tablet veya akıllı telefon aracılığıyla sosyal medya ile etkileşime girer ((*What is Social Media*, 2022). Sosyal medya, reklamcılarının düşük maliyetli bir yol izleyerek büyük topluluklarla iletişim kurmalarını sağlamaktadır (Diyarbakırlıoğlu, 2019, s.62).

Trol- Troll ve Trolleşme: *Trol*, ya da bilinen adıyla *Troll*, İnternet'te insanların keyfini kaçırmak ya da münakaşa başlatmak için tohum ekmeye çalışan, çeşitli şekilde ironik (alaycı) söylemlerle hakaret eden veya ironik (alaycı) söylemlerle kişilere dolaylı olarak rahatsızlık veren kişi. Forumlar, bloglar, sohbet odaları, oyunlar gibi çevrimiçi topluluklarda kasten alevlendirici, konu ile ilgisi olmayan mesajlar göndererek okuyucuları provoke edip duygusal cevaplar verdirtme ya da bir başlığın konusunu dağıtma niyetindedirler. (Troll, 2022b). *Trolleşme*, birini, özellikle internette saldırgan veya kaba şeyler yayınlayarak kasten üzme veya onunla tartışma başlatmaya çalışmadır (Troll, 2022).

Sanal Gerçeklik (Sg) (Virtual Reality -Vr): Sanal gerçeklik (VR), bir kişinin yapay bir üç boyutlu (3-D) görsel veya diğer duyuşsal ortamla etkileşime girmesini sağlayan bilgisayar modellemesi ve simülasyonunun kullanılmasıdır (Virtual Reality, 2022).

Simulakr (Simulacrum): Gerçekliği temsiliyle değiştiren şey (Baudrillard, 1981). 1590'lar, Latince simulacrum'dan "*benzerlik, görüntü, biçim, temsil, portre*", *simülaklom (simulacrom)'un benzeşmesi, "benzemek, taklit etmek, kopyalamak, temsil etmek"ten, similis "*gibi, andıran, aynı türden*" kökünden gelmektedir. Sözcük, daha önce Eski Fransızca simülakre (simulacre) aracılığıyla semülakre (semulacre) (14. yy'ın sonları) olarak ödünç alınmıştır (*Simulacrum*, 2022).

Simüle Etmek/ Simüle Etme: 1620'lerde, *simülasyon* veya Latince *simulatus* kökünden "uydurmak, yapar gibi görünmek"; *simulare*'in geçmiş zaman ortacı olarak "beğenmek, taklit etmek, kopyalamak, temsil etmek"; *similis* kökünden ise "gibi, benzer, türdeş" anlamları türetilmiştir. "Öğrenme veya eğitim amacıyla belirli koşulları taklit etmek için bir model kullanmak" anlamda ise 1947'den bu yana kullanılmaktadır (Simulate, 2022). Simüle edilmiş bir şeyin kendisi gerçekte var olmayan bir şeydir. Kelime sahteliği ima eder, ancak her zaman kötü bir şekilde değil. Simüle edilmiş bir hava uçuşu video oyunu, çarpma ve ölmenin olumsuz yan etkileri olmadan nasıl uçacağınızı öğretebilir (Simulated, 2022).

Simülasyon: Simüle etme eylemi veya süreci (Simulation, 2021). Gerçek gibi görünen ancak gerçek olmayan bir durum veya olay, özellikle insanların bu tür durum veya olaylarla başa çıkmasına yardımcı olmak için kullanılır (Simulation 2022). Bir simülasyon cihazı aracılığıyla genellikle doğrudan deneye tabi olmayan bir problemin incelenmesi, bir sistemin veya sürecin işleyişinin diğerinin işleyişi yoluyla taklitçi temsili. Ör. Endüstriyel bir sürecin bilgisayar simülasyonu (Simulation, 2021).

Simülasyon Kuramı/Hipotezi: Simülasyon hipotezi, tüm varlığın bir bilgisayar simülasyonu gibi yapay bir simülasyon olduğunu öne süren varlığın doğasına ilişkin bir öneridir. Simülasyon Kuramı/Hipotezi, felsefe tarihi boyunca çeşitli diğer şüpheli senaryolara yakın bir benzerlik taşır. Hipotez şu anki haliyle *Nick Bostrom* tarafından popülerleştirildi. Böyle bir hipotezin tüm insan algısal deneyimleriyle uyumlu olduğu önerisinin felsefi şüphelik biçiminde önemli epistemolojik sonuçları olduğu düşünülmektedir. Hipotezin versiyonları bilimkurguda da yer almış ve birçok hikaye ve filmde merkezi bir olay örgüsü aracı olarak kullanılmıştır. Bostrom tarafından popüler hale getirilen hipotez, örneğin teorik fizikçi Sabine Hossenfelder, sözde bilim ve kozmolog *George FR Ellis* arasında çok tartışmalıdır. "Baş kahramanlar bilimkurgu ile bilimi karıştırmış görünüyorlar. Gece geç saatlerde yapılan bar tartışması geçerli bir teori değil." Bu fikre dayanan daha büyük bir öneri, Dünya'nın uzun bir simülasyon yığınının sonu olabileceğidir (*Simulation Hypothesis*, 2022).

İnternet Siloları: Tek bir bakış açısının hakim olduğu haber, bilgi, görüş ve tartışma topluluklarıdır. Genel olarak bilgi siloları yeni bir şey olmadığı gibi İnternet ile sınırlı değildir. Kiliseler ve akademi, genellikle silolardır ve işletmeler ve kuruluşlar bir silo kültüründen nasıl kaçınılacağını araştırmaktadır. Ancak İnternet toplulukları, neredeyse anlık oldukları için özellikle bir silo zihniyetine tabidir.; yani rekabet eden, çeşitli geleneklere sahip bir geçmişleri yoktur ve ayrıca kendi kendilerini seçerler ve bu nedenle

kendi kendilerini güçlendirmektedirler. Çevrimiçi topluluklar arasındaki farklar oldukça keskin olma eğilimindedir. Bu yüzden internette bu kadar çok silo vardır (Sanger, 2022).

Tarihin Sonu Tezi: Tarihin Sonu ve Son Adam (The End of History and the Last Man), Amerikalı siyaset bilimci Francis Fukuyama'nın, 1945–1991 arasındaki Soğuk Savaş'tan ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Batı liberal demokrasinin yükselişiyle birlikte ortaya çıktığını savunan 1992 tarihli bir siyaset felsefesi kitabıdır. Bu süreç sonunda, insanlık, "yalnızca... savaş sonrası tarihinin belirli bir döneminin geçişine (geçmesine) değil, aynı zamanda tarihin sonuna; yani, insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve beşeri/insani yönetimin son biçimi/şekli olarak Batı liberal demokrasinin evrenselleşmesine" ulaşmıştır (Fukuyama, 1989).

Medeniyetler Çatışması Tezi: Soğuk Savaş sonrası dünyada savaşların ülkeler arasında değil, kültürler arasında olacağı tezidir (Huntington, 1996, s.22-49).

Tarihin Dönüşü Tezi: 1992'de Fukuyama, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin, uluslar arasındaki ideolojik anlaşmazlığın kaçınılmaz olarak sona erdiğini ve liberal demokrasinin sorgulanamaz zaferini işaret eden tezine karşı sunulmuş bir tezdur. Eşitsizliğin Geri Dönüşü”nde uluslararası ilişkilerden tek tek devletler içindeki zorlukları ele almış ve yoğun ekonomik argümanlara başvurmadan, artan gelir eşitsizliğinin nasıl liberal demokratik toplumlarda hayal kırıklığı yarattığını ileri sürmüştür (Welsh, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı kuramsal temellere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Kuramsal çerçevede Post-truth'u hazırlayan sosyal gelişmeler ve tarihsel olgular ve ilgili kavramlar açıklanmıştır.

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Aydınlanma Dönemi

Dünyada, insanlığın doğuşundan günümüze değin bir çok değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Tanrısal haklar ve tanrısal hukuk yerine akıl, bilgi ve bireye önem veren doğal haklar ve doğal hukuku temel alan Aydınlanma Felsefesi, dünyada muazzam ve dikkate değer değişikliklere sebep olmuştur. Modern anlayışı amaçlayan bu felsefe, önceki sistem ve bakış açılarının bırakılmasını sağlayacak, birey odaklı ve bireyin mutluluğunu amaçlayan bir düşünceden yola koyulmuştur. Bu felsefenin meydana getirdiği düşünce ve kavramlar, modern dönem ve postmodern dönemde, genel anlamda insani deneyimlerin tüm alanlarına yönelik etkinliğini hala devam ettirmektedir. Bu bakımdan bu felsefe, zamanımızda popüler söylemde ve akademik çalışmalarda oldukça referans gösterilen, güncel siyasal fikirleri ve pozisyonları belirleyen kıymetli bir kavram ve önemli bir düşünce geleneğini meydana getirmektedir (Zariç, 2017. s. 34). Aydınlanma dönemi, Batı'da geniş kabul gören, sanatta, felsefede ve siyasette inkılapçı yeniliklere yol açan Tanrı, akıl, doğa ve insanlıkla ilgili fikirlerin sentezlendiği bir dünya görüşüne sahip 17. ve 18. yüzyılların Avrupa'ya özgü bir entelektüel hareketidir (Duignan, B. 2021). Aynı zamanda bu dönem, 1688 İngiliz Devrimiyle başlayıp 1789 Fransız Devrimiyle Avrupa'da zirveye çıkan bir fikir hareketidir. Batı medeniyetinin bireysel ve toplumsal hayatını modern bir anlayışla meydana getirme gayreti olarak tanımlanan bu dönem, Batı medeniyetinin tarihsel gelişiminin ve değişiminin fikirselsel ve kültürel neticesidir. İngiltere'de ortaya çıkan bu toplumsal değişim (kapitalizmin doğuşu) sonraları Fransa'da özgürlük hareketi olarak doruk noktasına ulaşmıştır. Sonuç olarak, Almanya'da felsefi temellerini meydana getiren ve bütün dünyayı etkisi altına alan modernleşme/batılılaşma hareketine dönüşmüştür (Çüçen, 2005).

2.1.2. Bilimsel Gelişmeler

Teknolojik çağın gelişimiyle en fazla itibara sahip kavramlar arasında yer bulan bilim, günümüzde referans noktası alınma açısından etkili bir kavram olsa da, onun üzerinde fikir birliği sağlanmış bir tanımı mevcut değildir. Hakikate ulaşma aracı olarak daima var olduğu için tüm toplumlarda etkili olmuştur. Ne tarihsel süreçteki bilim anlayışını ne de modern bilimi toplumsal bağlamından koparmak imkansızdır. Modern bilim anlayışı, 16. yüzyılda, dönüm noktasına ulaşmıştır. Çünkü, bu çağa kadar bilgi anlayışında ve gelişiminde neredeyse tüm toplumlarda teoloji referans alınmaktaydı. Bu döneme kadar tümdengelim bilme metodu olarak temel alınırken Aydınlanmayla birlikte, akıl ve olgu öne çıkarak tümevarım temel kabul edilmiştir. Sosyal bilimler ve doğa bilimleri birbirinden ayrılarak doğa bilimlerinin yöntemi sosyal bilimlerde de aynen kabul edildi. Günümüz sosyal bilimlerinde ise hem Batı dünyasında hem de İslam dünyasında farklı yaklaşımlar görülmektedir. Böylece sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması gündeme gelmektedir (Köroğlu, ve Köroğlu, 2016, s.1.).

Tüm yönüyle din ve bilimin ele alındığı Batı Ortaçağı, tam manasıyla bir gerilimden ziyade bir iktidar mücadelesinin yoğunlukla yaşandığı yüzyılları ifade etmektedir. Siyasi, ideolojik ve sınıfsal bir iktidarın meşrulaştırma aracı olarak din, hakikatin tek ölçüsü durumundadır. Akıl ve doğanın işleyiş kuralları farklı şeyler ifade etmesine rağmen, hakikat için Tanrı'yı temsil ettiğini iddia eden kilisenin resmi söylemi tartışmasız tek ölçüsüydü. Çünkü hakikatin gücü eşyanın doğasından gelmekte ve Papa'nın yetkisi Tanrı'dan gelen bir yetki olarak bağımsız bir gerçekliği temsil etmekteydi (Trigg, 2004). Ortaçağ'da meydana gelen insan ve evren çözümlerinin tümü, bu bakış açısına bağlı olarak ortaya konmuştur. Bu kavramlar göz önünde bulundurulmadan Copernicus, Galileo, Kepler ve Newton gibi bilim insanlarını anlamak pek mümkün olmamaktadır (Koyre, 2000). Günümüze geldiğinde ise bilimin anlam ve değerinin anlaşılması için, bilim anlayışının ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel süreçlerin analiz edilmesi oldukça çok önem arz etmektedir. Bilim, insan düşüncesinin birer ürünü olduğundan insana ait kültürden bağımsız değerlendirilemez. Ayrıca bilim ancak uygarlığın bütünlüğü içinde anlam kazanan bir bilgi kümesidir. Bu yüzden çağdaş dünyayı çevreleyen bilimin sorguya çekilmesi, kendisinin içinde yaşadığı medeniyet sorgulanmadan yapılamaz. Hiçbir uygarlık da o uygarlığın içinde kalınarak toptan sorgulanamaz. Bu itibarla hiçbir bilim, değer yargılarından mutlak biçimde arınmış olmadığı gibi onu reddeden kişiye de temel değerini ispatlayamaz. Sonuç olarak, Ortaçağ din-bilim ilişkisi ve toplumsal yapısı üzerinden gerçekleşen süreçler modern bilimin belirleyicisi

olmasının yanı sıra, modern bilimi anlamak için Reform hareketi ve Aydınlanma süreci gibi önemli toplumsal ve tarihsel süreçleri de bilmek gerekmektedir. (Köroğlu, ve Köroğlu, 2016, s.3:4.).

2.1.3. Pozitivizm

Kelime kökeni olarak pozitif kelimesinden türemektedir. "Philosophie positif" kitabını yayınlayan Auguste Comte'un (1798-1857) fiili veya mutlak bilgiye dayanan felsefesini belirtir (*Pozitivizm*, 2022 ve Feigl, 2022). Olumlu gerçeklere ve gözlemlenebilir fenomenlere dayanan ve nedenlere veya nihai kökenlere yönelik araştırmayı terk eden bir düşüncedir (*Pozitivizm*, 2022). Toplumun düzenlendiği ve ampirik olarak anlaşılabilceği ve ölçülebileceği doktrini; bilim yoluyla elde edilen ampirik bilginin dünyayı anlamının en iyi yöntemi olduğu ve tüm metafizik açıklamaların bir kenara bırakılması gerektiğidir (*Pozitivizm*, 2022). Batı felsefesinde pozitivizm , genel olarak, kendisini deneyim verileriyle sınırlayan ve A priori veya metafizik spekülasyonları dışlayan herhangi bir sistemi ifade eder (Feigl, 2022). Sosyolojik pozitivizm okulu, toplumun, fiziksel dünya gibi, genel yasalara göre işlediğini kabul etmektedir (Macionis, 2012, s.11).

Antik felsefede pozitivizmin belirgin beklentileri vardı. Örneğin MÖ 5. yüzyılda yaşamış bir sofist olan Protagoras'ın sonraki pozitivist düşünceyle ilişkisi yalnızca uzak bir ilişki olsa da, 3. yüzyılın başında yaşayan klasik şüpheci Sextus Empiricus'ta çok daha belirgin bir benzerlik vardı. Ayrıca, ortaçağ nominalisti William of Ockham'ın modern pozitivizm ile açık yakınlıkları vardı. Sonraki yüzyılın pozitivist antimetafiziğiyle pek çok ortak yanı olan bir 18. yüzyıl öncüsü, Alman düşünür Georg Lichtenberg'di. Bununla birlikte, pozitivizmin yakın kökleri, açıkça, aklın açık ışığını vurgulayan Fransız Aydınlanmasında ve 18. yüzyıl İngiliz ampirizminde, özellikle de Hume ve Piskopos George Berkeley'de, duyu deneyiminin rolünü vurgulayan ampirizmde yatmaktadır. Comte, özellikle Aydınlanma Ansiklopedicilerinden (Denis Diderot, Jean d'Alembert ve diğerleri gibi) ve özellikle sosyal düşüncesinde, Fransız sosyalizminin kurucusu Claude-Henri, kont de Saint-Simon'dan kesin olarak etkilendi. ilk yıllarında müridi olduğu ve pozitivizmin tam da kendisinden kaynaklandığı kişidir (Feigl, 2022). Comte'un pozitivizmi, entelektüel gelişimin üç aşamasının sözde yasasının iddiası üzerine kurulmuştur. Comte'un gördüğü gibi, bir yanda tüm insanlık tarihindeki düşünce kalıplarının evrimi ile diğer yanda bireyin bebeklikten yetişkinliğe kadar olan gelişim tarihi arasında bir paralellik vardır. İlk veya sözde teolojik aşamada, doğal fenomenler, doğaüstü veya ilahi güçlerin sonuçları olarak açıklanır. Dinin çok tanrılı veya tek tanrılı olması önemli değildir; her iki durumda da, gözlemlenen olayları

mucizevi güçlerin veya iradelerin ürettiğine inanılır. Bu aşama Comte tarafından antropomorfik, yani fazlasıyla insani analogilere dayandığı için eleştirildi. Genel olarak, görünüşlerin arkasında faaliyet gösteren ruh benzeri varlıkların iradeleriyle yapılan animistik açıklamalar, doğrulanamayan varlıkların ilkel yansımaları olarak reddedilir. Metafizik olarak adlandırılan ikinci aşama, bazı durumlarda yalnızca kişiliksizleştirilmiş bir teolojidir: Doğanın gözlemlenebilir süreçlerinin kişisel olmayan güçlerden, okült niteliklerden, yaşamsal güçlerden veya enteleklerden (içsel mükemmelleştirme ilkeleri) kaynaklandığı varsayılır. Diğer durumlarda, gözlemlenebilir gerçekler alanı, Platon'un saf formların metafiziğinde olduğu gibi, ebedi fikirlerin kusurlu bir kopyası veya taklidi olarak kabul edilir. Yine, Comte, hiçbir gerçek açıklamanın bir sonucu olmayacağını iddia etti/ortaya attı; bu yüzden nihai gerçeklik, ilk neden veya mutlak başlangıçlarla ilgili soruların kesinlikle cevaplanamaz olduğunu ifade etmektedir. Metafizik arayış, bizi yalnızca Alman biyolog ve fizyolog Emil du Bois-Reymond'un ifade etmiş olduğu sonuca götürebilir: "Ignoramus et ignorabimus" (Latince: "bilmiyoruz ve bilmeyeceğiz" ya da cahil ve "öyle kalacağız" İngilizce: "We are and shall be ignorant"). Bu durum, sözlü araçlarla yapılan bir aldatma ve kavramların gerçek şeylermiş gibi sonuçsuz/verimsiz hale getirilmesidir/hale getirilmesi yorumudur. Kendisinde olmayan verimliliğe ancak üçüncü aşamada yani bilimsel veya "pozitif/olumlu (positive)" aşamada ulaşılabilir. İşte Comte'un "Cours de philosophie positive (Fransızca: Pozitif/Olumlu felsefe dersi/kursu) (1830–42)" adlı başyapıtının başlığı da buradan geliyor: Çünkü bununla yalnızca olumlu gerçeklerle ilgilenildiği iddia ediliyor. Bilimlerin ve genel olarak bilginin görevi, doğanın ve toplumun olgularını ve düzenliliklerini incelemek ve düzenlilikleri (tanımlayıcı) yasalar olarak formüle etmektir; fenomenlerin açıklamaları, özel durumların genel yasalar altında toplanmasından başka bir şey olamaz. İnsanoğlu, ancak teolojik ve metafizik aşamaların sözde açıklamalarını bırakıp, bilimsel yöntemle sınırsız bir bağlılığı ikame ettikten sonra tam bir düşünce olgunluğuna ulaşmıştır. Comte, üç aşamasında, gelişimin tarihsel düzeninin bir açıklaması olarak kabul ettiği şeyi, bilimlerin seviyeli yapısının mantıksal bir analiziyle birleştirdi. Comte, altı temel ve saf bilimi bir piramit içinde üst üste yerleştirerek, mantıksal pozitivizmin her düzeyi bir alt düzeye "indirgemesinin" yolunu hazırlamıştır. Başka hiçbir bilimi -yani matematiği- varsaymayan bilimi temel düzeye yerleştirdi ve daha sonra üstündeki düzeyleri, her bilimin kendi altındaki bilimlere bağlı olduğu ve ölçekten yararlanacağı şekilde sıraladı : böylece, aritmetik ve sayılar teorisi, geometri ile mekanik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji (fizyoloji dahil) ve sosyoloji için ön varsayımlar olarak ifade edilir. Her bir üst düzey bilim, sırayla, aşağıdaki düzeylerdeki bilim veya bilimlerin bilgi içeriğine katkıda bulunur, böylece bu

içeriği art arda uzmanlaşma yoluyla zenginleştirir. 19. yüzyılın sonlarına kadar resmi bir disiplin olarak kurulmayan psikoloji, Comte'un bilimler sistemine dahil edilmedi. 20. yüzyıl davranışçılığı ve fizikalizmiyle ilgili bazı fikirleri öngören Comte, kendi zamanında olduğu gibi psikolojinin bir yanda biyolojinin (özellikle beyin nörofizyolojisinin) bir dalı, diğer yanda da sosyolojinin bir dalı olması gerektiğini varsayıyordu. Sosyolojinin “babası” olarak Comte, (kendi görüşüne göre) fizik ve kimyanın yaptığı gibi, sosyal bilimlerin de gözlemlerden genel yasalara ilerlemesi gerektiğini savundu. Psikolojide içebakışa şüpheyle yaklaşıyordu, kişinin kendi zihinsel durumlarına dikkat etmesi halinde bu durumların geri dönülemez biçimde değiştirileceğine ve çarpıtılacağına ikna oldu. Böylece nesnel gözlemin gerekliliği üzerinde ısrar ederken, 20. yüzyıl davranışçılığının metodolojisinin temel ilkesine yakındı. Comte'un müritleri veya sempatanları arasında İtalyan bir psikiyatrist ve kriminolog olan Cesare Lombroso ve Paul-Emile Littré, J.-E vardı. Renan ve Louis Weber. Comte ile bazı temel anlaşmazlıklara rağmen, aynı zamanda bir mantıkçı ve ekonomist olan 19. yüzyıl İngiliz filozofu John Stuart Mill, yüzyılının önde gelen pozitivistlerinden biri olarak kabul edilmelidir. System of Logic'inde (1843), mantık ve matematiği ampirik bilimler olarak kabul edecek kadar ileri giderek, bilgi ve bilimsel akıl yürütmeye dair tamamen ampirist bir teori geliştirdi. Bir "bilinemez" doktrininin ve genel bir evrimsel felsefenin yazarı olan geniş ölçüde sentetik filozof Herbert Spencer, Mill'den sonra pozitivist bir yönelimin seçkin bir savunucusuydu (Feigl, 2022).

"Pozitivist" ve "antipozitivist" tartışmanın yankıları bugün de devam ediyor, ancak bu çatışmayı tanımlamak zor. Farklı epistemolojik perspektiflerde yazan yazarlar, anlaşmazlıklarını aynı terimlerle ifade etmezler ve nadiren birbirleriyle doğrudan konuşurlar (Hanson, 2008). Sorunları daha da karmaşık hale getirmek için, az sayıda uygulayıcı bilim adamı epistemolojik taahhütlerini açıkça belirtir ve bu nedenle epistemolojik konumlarının metodoloji veya teori seçimi gibi diğer kaynaklardan tahmin edilmesi gerekir. Bununla birlikte, bu kategoriler arasında mükemmel bir uygunluk yoktur ve "pozitivist" olarak eleştirilen birçok bilim adamı aslında postpozitivisttir (Bryman, 1984). Bir bilim adamı, bu tartışmayı "öteki"nin toplumsal inşası açısından tanımlamış, her iki taraf da diğerini ne olduğundan çok ne olmadığıyla tanımlamış ve ardından rakiplerine gerçekte var olandan çok daha fazla homojenlik atfetmeye devam etmiştir (Hanson, 2008).

2.1.4. Sanayi Devrimi

Her yüzyılda pek çok önemli olayların yaşandığı dünyamızda 19. yüzyılda gerçekleşen pek çok olay insanlığı hiç olmadığı kadar derinden etkilemiştir. Bilhassa 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali'ni takip eden süreçte yayılan eşitlik, özgürlük, demokrasi, cumhuriyet ve insan hakları gibi pek çok kavram ileriki yıllarda insanlığı derinden etkileyecek gelişmelere yol açmıştır. Bu gelişmeler içerisinde en önemlisi bugün de etkisini gösteren Sanayi İnkılabıdır. Çünkü söz konusu bu devrim sadece idari ve ekonomik alanlarda değil sanatsal ve kültürel alanlarda da etkisini göstermiş ve başta Avrupa olmak üzere tüm dünya ülke ve toplumlarını derinden etkilemiştir. 1768'de James Watt tarafından buhar makinasının bulunmasıyla başlayan ve emek yoğun üretimin yerini makine üretiminin aldığı süreci ifade etmektedir (Şahin, 2019). Aynı zamanda, Büyük Britanya, Kıta Avrupası ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, yaklaşık 1760 ile 1820 ve 1840 yılları arasındaki dönemde yeni üretim süreçlerine geçildi. 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan Sanayi Devrimi; hemen her alanda mekanizasyonun hızla arttığı bir çağdır. Makineleşmeyle birlikte fabrikalar kurulmuş ve seri üretim yapmak mümkün hale gelmiştir. Seri üretimle birlikte üretim maliyetleri ile birlikte fiyatlar düşmüş ve böylelikle düşük-orta gelirli insanların satın alması mümkün hale gelmiştir. Üretimdeki gelişmelerle birlikte ulaşımdaki gelişmeler, tüccarların mallarını ve hizmetlerini daha uzak mesafelere taşımasına ve pazarlamasına imkân vermiştir (Şahin, 2019).

Genel anlamda Sanayi Devrimi insan ve hayvan gücüne dayanan üretimden makine gücüne dayanan üretime geçişi ifade etmektedir. 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesine olanak sağlayan pek çok gelişme yaşanmıştır. Örneğin 16. yüzyılda gerçekleştirilen kolonileşme faaliyetleri ve Aydınlanma Çağı ile nihayetinde gelen Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde çok önemli rol oynamıştır (Güzel, 2014). Sanayi Devrimi ile birlikte üretim yapısının değişimi, yaşam biçimini etkilemiş, siyasal, sosyal değişimlerin önünü açmıştır. Öncelikle kırsaldan kente doğru göç hareketinin başlamasına neden olmuştur. Göçlerle kentlere yığılan işçiler, yeni bir toplumsal sınıfı oluşturmuştur. Modern bilimin gelişmesine paralel olarak üretim sürecinde sistematik biçimde uygulanması üretimde kalite ve verimliliği zaman içinde artırmıştır. Aile içi küçük ekonomiler yerine ulusal ve uluslararası pazarlar için üretim yapan şirketler ve kamu işletmeleri doğmuştur (Şahin, 2019).

2.1.5. Demokrasi Deneyimi

“*Demokrasi*” terimi, Yunanca *demos* (halk) ve *kratos* (kural) kelimelerinin kökenlerinden türetilmiştir Halk egemenliğine dayanan bir yönetim biçimini ifade eder (Oxfordreference.com, 2022). *Demokrasi* teriminin etimolojik kökenleri, anlamsal konuların çok ötesine geçen bir dizi acil soruna işaret ediyor. Halk tarafından veya halk tarafından bir hükümet -“halk” bir hükümet- kurulacaksa, başlangıçta en az beş temel soruyla yüz yüze gelinmelidir ve demokrasi uzun süre varlığını sürdürürse iki sorunun daha ortaya çıkması neredeyse kesindir (Dahl, 2022). Demokrasi kavramı, zaman içinde önemli ölçüde gelişmiştir. Demokrasinin orijinal biçimi doğrudan demokrasiydi. Bugün ise, demokrasinin en yaygın biçimi, parlamenter veya başkanlık demokrasisinde olduğu gibi, halkın kendi adlarına hükümet yetkililerini seçtiği temsili demokrasidir (Tangian, 2020). Demokrasilerde yaygın olan günlük karar alma, çoğunluk kuralıdır (Merriam-webster.com, 2022). Binlerce yıl boyunca demokrasinin uygulandığı birlik türü, kabile veya şehir devleti, bir tür meclis demokrasisi veya “doğrudan demokrasi” için uygun olacak kadar küçüktü. Çok daha sonra, 18. yüzyıldan başlayarak, tipik birlik ulus-devlet veya ülke haline geldikçe, doğrudan demokrasi yerini temsili demokrasiye bırakmıştır (Dahl, 2022).

İnsanlar tarih boyunca içerisinde daha mutlu yaşayabileceği bir çok yer veya ülke hayal etmiş ve bu yerleri veya ülkeleri gerçekleştirebilmek için bir çok yönetim şekli tasavvur etmiştir. Bu yüzden insanlığın ilk çıkışından bu yana hayali dünyalar yaratmışlardır. Fakat bunun en bariz örnekleri eski Yunan medeniyetinden günümüze ulaşmıştır. Ütopya kelimesi 1516'da İngiliz Sir Thomas More tarafından Latince metni Ütopya için Eski Yunanca'dan türetilmiştir . Kelimenin tam anlamıyla Yunanca οὐ (“yok, değil”) ve τόπος (“yer”) sözcüklerinden gelen olmayan yer “Lamekan” olarak tercüme edilir ve “oldukça ayrıntılı olarak tanımlandığında” var olmayan herhangi bir toplum anlamına gelir . Bununla birlikte, standart kullanımda, kelimenin anlamı değişmiştir ve günümüzde genellikle çağdaş toplumdan önemli ölçüde daha iyi olarak görülmesi amaçlanan var olmayan bir toplumu tanımlamaktadır (Sargent, 2005, s.11). Üyeleri için oldukça arzu edilen veya neredeyse mükemmel niteliklere sahip olan hayali bir topluluk veya toplumu tanımlamaktadır (Giroux, 2003). Sir Thomas More tarafından Yeni Dünya'daki kurgusal bir ada toplumunu anlatan 1516 tarihli Utopia kitabı için oluşturulmuştur. Ancak, aynı zamanda kasıtlı bir topluluğu da ifade edebilmektedir. Genel tabirle, kelime veya onun sıfat biçimi "imkansız", "çok zorlanmış" veya "aldatılmış" ile eşanlamlı olarak kullanılabilir. Varsayımsal ütopyalar, diğer şeylerin yanı sıra, ekonomi, hükümet ve adalet gibi kategorilerde , ideolojiye bağlı olarak

değişen önerilen uygulamanın yöntemi ve yapısı ile eşitliğe odaklanır. (Giroux, 2003). Lyman Tower Sargent, toplumların homojen olmadığı ve birbiriyle çatışan ve dolayısıyla aynı anda tatmin edilemeyen arzuları olduğu için bir ütopyanın doğasının doğası gereği çelişkili olduğunu savunuyor. Sosyalist, kapitalist, monarşik, demokratik, anarşist, ekolojik, feminist, ataerkil, eşitlikçi, hiyerarşik, ırkçı, solcu, sağcı, reformist, özgür aşk, çekirdek aile, geniş aile, gey, lezbiyen ve daha birçok ütopya var (Sargent, 2010, s.21). Bir dystopia (gelen eski Yunanca δυσ- "kötü" ve τόπος "yer" ya da alternatif olarak, cacotopia, kakotopia, ya da sadece bir anti-ütopya) istenmeyen ya da korkutucu bir topluluk veya toplum. "Kötü yer/şermekan" olarak çevrilmiştir ve ütopya zıtlığıdır, Sir Thomas More tarafından icat edilen bir terimdir ve 1516'da yayınlanan ve en iyi bilinen eserinin başlığı olan figürler, ideal bir toplum için bir taslak asgari suç, şiddet ve yoksulluk ile (korkunç bir şey olduktan sonra gelecekte çok fazla acı, özellikle de hayali bir toplum olan çok kötü veya haksız bir toplum; böyle bir toplumun tanımı: (Dystopia, 2022). Distopyalılar, insanın doğa üzerinde artan egemenliğinin daha büyük mutluluk getireceğine inananların iyimserliğiyle değil, insan doğayı ne kadar çok kontrol ederse, o kadar az kendini kontrol edeceğine inananların kötümserliğiyle geleceğe bakarlar. Teknolojik ilerlemenin faydalarının, insanın belirleyeceği kötü kullanımlarla karşılaştırıldığında hiçbir şey ifade etmeyeceğini söylerler (Dalrymple, 2001). Aslında, günümüzde bazı insanlar, hakikatin/gerçeğin otoriter devletin kuruluşundaki ilk vazgeçiş/zayıf olduğu bu karanlık vizyonu yerine getirme yolunda oldukça iyi olduğumuzun kaygısını yaşamaktadır (McIntyre, 2018, s. 4).

Sahte haberler, gerçek sonrası ve alternatif gerçekler demokrasinin özünü baltalarken Batı toplumları kuşatma altında. Bu distopik anlatı şu anda dünya çapında entelektüeller, gazeteciler ve politika yapımcılar tarafından dolaştırılıyor. Günümüze hakim olan anlatı, demokrasinin sosyal medya, gazetecilikteki değişiklikler ve yanlış bilgilendirilmiş kitlelerin neden olduğu olağanüstü hal içinde olduğudur. Sivil katılımın ve halk egemenliğinin kısıtlanması anlamına gelse bile, bu krizin demokrasinin kalbine gerçeği yeniden yerleştirmek suretiyle çözülmesi gerekiyor. Eleştirel siyaset felsefesiyle ilgilenen Farkas ve Schou, bu çözümlerin demokrasinin hiçbir zaman yalnızca hakikatle ilgili olmadığını gerçeğini ihmal ettiğini ileri sürüyorlar: demokrasi eşit ölçüde demokratik halkın sesiyle ilgilidir (Farkas ve Schou, 2020).

Post-post-truth, tartışmaların esas olarak olgular yerine duygulanımlarla çerçeveslendiği bir siyasi kültürün ortaya çıkışına atıfta bulunur. Yalan ve dezenformasyon normalleştirilir ve uzmanlık ve rasyonel müzakere, duygusal kampanyalara ikincildir. Ayrıca, hakikat hakkındaki kararların artık genel ve kolektif olarak paylaşılan epistemik

kriterlere değil, kişisel inançlara ve duygulara dayandığı gerçeğiyle karakterize edilen bir sosyal ve politik kümeyi vurgular. Sonuç olarak, post-hakikat pek çok kişi tarafından yalnızca müzakereci demokrasi ideali için değil, aynı zamanda iklim değişikliği veya Covid-19 pandemisi gibi acil çağdaş sorunlara yönelik çözümlerin tanımlanması ve toplumsal kabulü için bir tehdit olarak görülüyor. 'post-truth' gibi popüler kavramların değeri, karmaşık ampirik fenomenleri yoğunlaştırmaları, toplumsal ve politik tartışmayı yüksek, daha yansıtıcı bir düzeyde mümkün kılmalarıdır. Bununla birlikte, bu yükseltilmiş söylem, her zaman tanısız nesnelliğe katkıda bulunmaz, daha ziyade bir konuda seçici ve önyargılı bir görüşe izin verir, bu da muhtemelen analitik titizliği bulanıklaştırır. Bu, "hakikat-sonrası" için geçerli görünüyor. "Post" ön eki, şu anda hakikat ve rasyonellik için genel olarak kabul edilen kriterlerle karakterize edilen altın bir demokrasi çağını terk ettiğimizi gösteriyor. Gerçeğin böylesine nostaljik bir savunuculuğu, gerçekler tarafından desteklenmemektedir; yalanlar ve dezenformasyon demokrasilerde her zaman siyasi söylemin bir parçası olmuştur. Bu, elbette sahte haberlerin dijital alanda yayılması veya bilimin epistemik otoritesine olan güvenin aşınması gibi mevcut fenomenlerin yeni bir etkiye sahip olmadığı ya da liberal demokrasiye özel bir meydan okuma oluşturmadıkları anlamına gelmez. Bununla birlikte, bu güncel hakikat-sonrası fenomenleri ele alan felsefi ve sosyal-bilimsel analizler, her ikisini de incelemekte fayda vardır (De Gruyter Oldenbourg, 2021). Özellikle Baudrillard gibiler arasındaki egemen ideolojiye ve özellikle onun gerçekliğin ölümü ve tükenmesine ve gerçekliğin ona uyguladığı çekiciliğe olan hayranlığına meydan okumamız gerekiyor. Can çekişen takıntısı, onu en ciddi şekilde, bu sözde hayali savaşların ve sanal saldırıların kurbanlarını görmezden gelmeye yönlendiriyor. Her zaman bir gerçeklik olduğunu unutuyor (ya da öyleymiş gibi yapıyor), onun gibi teoriler onu küçülttüğünde veya görmezden geldiğinde daha da yıkıcı olan bir gerçek: insanlar korkak, ayırım gözetmeyen saldırılarda öldürülüyor; Sadece televizyon ekranlarımızdan deneyimlediğimiz ama gerçekten de karada gerçekleşen savaşlarda askerlerin hayatı mahvoluyor.

İnsanlar, biz onları görmesek bile açlıktan ölürlere; bu çok daha acımasız bir gerçektir ;çünkü görünmezdir, çoğu zaman en derin ıstırap gibi. Bunların hepsi, sanal olana hayran kalan bir bakışın göremediği son derece 'gerçek' gerçeklerdir. Hayal gücü bize gerçekliğin katı kısıtlamalarından daha çok hitap etse bile, dünyanın "gerçeklikten uzaklaşmasının" rızalı kurbanları olmamalıyız. Her zaman ve her yerde, dizginsiz bir hayal gücü için ödeme yapılır. Egemen ideolojinin "her şey mümkün" olduğuna ikna olan öğrenci, hayal kuranlara ya da sadece eğlenenlere merhamet etmeyen yarışmalara ve sınavlara acımasızca koşacaktır. Kamu parasını zimmetine geçirirken yakalanan politikacı er ya da geç ortaya çıkacak ve

kariyeri zarar görecektir. Aç, asi insanlar şiddetle ayaklanacak veya aşırılık yanlıları tarafından büyülenecek ve çok geç, geleceğini görmediğimiz bir gerçek karşısında hayrete düşeceğiz. Yukarıda söylendiği gibi yalanlar bedel ödese bile, hemen olmasa da uzun vadede insan ilişkilerine hala büyük zararlar vermektedir. İnsan ilişkilerinin temel bileşenlerinden biri olan güvene ihtiyacı vardır ve bu nedenle hakikat ve doğruluk arayışını göz ardı edemez. Yalan söylediğinden veya gerçeği çarpıttığından şüphelendiğimiz birine nasıl güveneceğiz?

Demokrasinin ve belki de daha geniş anlamda insan topluluklarının yalanın kurumsallaşmasından veya sanal olanın egemenliğinden nasıl kurtulabileceğini görmek zor. Tekrarlamak gerekirse: demokrasi sadece prosedürel bir sistem değildir ve sadece keyfi kurallara uymak meselesi değildir. Gerçeğe ya da en azından gerçeği bulma girişimine ihtiyacı var. Ekonomik ve mali durumumuz tam olarak nedir? Uluslararası taahhütlerimizi görmezden gelebilir miyiz, yoksa borçlarımızı yerine getirmekten vazgeçebilir miyiz? Bu sorular ve diğer pek çok soru, adalet, dayanışma ve iyi bir yaşam - hem devletlerin hem de insanların yaşamları için değerli olan şeyler aradığımızı varsayar. Demokrasi, yalancılar tarafından diğer herhangi bir prosedür ihlalden daha ciddi bir şekilde tehlikeye girer, çünkü yalancılar dile saldırır ve böylece dilin gruplar ve insanlar arasındaki alışverişi mümkün kılar. Yalan söylemek, asgari düzeyde barış ve güvenlik sağlayan temel güven olasılığını ortadan kaldırır: Artık bir başkasının sözüne güvenemezsek, güvensizlik hüküm sürer ve Thomas Hobbes'un tanımladığı, herkesin içinde yaşadığı “doğa durumundan” çok da uzak değiliz. Herkesten korkar ve onların varlığını tehdit altında hisseder. Bu nedenle, herhangi bir ortak siyasi yaşamın ölümüne yol açar. Burada yine saf olmamalıyız. Herhangi bir güven ilişkisi test edilebilir ve test edilmelidir. Doğrulanmalı ve verimli olduğunu göstermelidir. İster bir çiftte ister başka bir insan kurumunda olsun, güvenimize ihanet edilmeyeceğine dair kesin bir garanti yoktur. Bu yüzden gerçeği aramalıyız: gerçeğe ulaşacağımızdan emin olmayabiliriz, ama onu aramaktan vazgeçmemeliyiz. Hatta siyasette, ilişkilerimizde ve hatta dinde buna asla ulaşamayabiliriz. Ama gerçeği, sahip olduğumuzu iddia ettiğimizden daha fazla arzulamalıyız, çünkü bu arzu araştırmacıyı harekete geçirir, sevgilide sevilene karşı hassas bir ilgi uyandırır, sorunlarına çözüm bulmak için halkı harekete geçirir ve bizi adalet aramaya iter. ve barış. Bu nedenle, gerçeği aramanın eski bir hobi atı haline geldiği ya da metafizik bir yanılsamanın nesnesi olduğu gibi, hakikat sonrası bir çağa girdiğimizi iddia etmek çok endişe verici! Bu iddianın önemli bir sonucu, hakikat arayışının sönmüş olmasıdır; o zaman yol yalanlara, dilin kötüye kullanılmasına ve her türlü demagojiye açılmaktadır ki, bunların hepsinin siyasi hayatın yıkımı olduğunu bilmekteyiz.. Burada, zihinleri manipüle etmek için popüler saflığı utanmadan suistimal eden Sofistler tarafından

dilin kötüye kullanılmasına ilişkin Platon'un radikal, ısrarlı eleştirilerini düşünebiliriz. Kendi popülistlerimiz, onların mirasının rahatsız edici mirasçılarıdır. Yalan söylemek sadece gerçeği görmezden gelmekle kalmaz, aynı zamanda insan ilişkilerinin özünü de etkiler: başkalarının sözlerine olan güvenimiz (Valadier, 2017).

2.1.6. Modernizm

Bugüne ait olan, çağdaş, yeni, geçmişin ürünlerinden bağımsızlık olarak tanımlanabilen modern sözcüğü Latince “modernus” tan gelmekte; yine Latince'de "modus"ölçü, "modo" hemen şimdi anlamında. "Modernizm" ise, modern düşünce biçimi, bir üslubun ya da bir ürünün modern zamana özgü özellikleri, moderne duyulan yakınlık şeklinde açıklanabilir (Aslanoğlu, 1988 s.59). Habermas'ın 18. yüzyılda ortaya çıkan modernizm projesi, Aydınlanma düşünürlerinin nesnel bilim, evrensel ahlâk ile hukuk ve sanat konusundaki düşünceleri kapsar. Projenin ideali, özgür ve yaratıcı biçimde çalışan çok sayıda bireyin yarattığı bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktır. Birey ve aklı her şeyin önünde tutan bu yeni anlayış insana kendi potansiyelini gösterme idealindedir. İnsanın kendi dışındaki otoritelerden bağımsız kalmasının da yolunu aramıştır. Modernizmle beraber insan, âdeta yeniden keşfedilmiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016, s.37).

Modernizm ütopya üretir ve bu ütopya sonucunda sonsuz mutluluğa ulaşma düşüncesi vardır. Postmodern düşünce ise gerçeğe şüphe ile yaklaşır ve gerçeği her zaman yadsımıştır, dolayısıyla bu karmaşa içerisinde hakikatin ne olduğunu aklımız ile bulamayacağımızı savunur. Post-truth çağda ise insanlar, doğru karar verme sürecinde mantıklarıyla değil duygularıyla hareket ederler. Yaşadığımız görsel kültür ve iletişim çağında özellikle internet ve medya araçlarıyla yapılan algı yönlendirmelerinin etkisiyle gerçeğe olan inanç karşısında daha şüpheli ve duygusal hareket etmektedirler. İnsanlar modern öncesi dönemden günümüze kadar ileti alan konumdayken artık kitlelere internet aracılığıyla anlık mesaj iletme imkanı bulmuşlardır. Bu durum, insanların filtresiz, anlık, tamamen duygusal haber ve mesajlarla karşı karşıya kalarak doğru karar verme sürecinde karmaşa içerisinde olmalarına neden olmaktadır. Bu itibarla hakikat sonrası (post-truth) dönemden genelde eğitim, özelde ise görsel sanatlar eğitimi nasıl etkilenmekte sorusu akla gelmektedir. Bu dönemde sanat eğitimine ya da görsel sanatlar eğitimine önem atfedilmesi, "görsel kültür" başlığı altında toplanabilecek eski fakat yeniden anlam bulmuş bir kavramın öne çıkmasıyla ilişkilidir. Görsel kültür, insanoğlunun tarih boyunca ürettiği somut değerlerin neredeyse tümünü içerir. Günümüzde yeniden anlam bulması mekan ve zamandan

bağımsız olarak hem üretilebilmesi hem de paylaşılabilir olmasıyla ilgilidir. Post-modern etkiler özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren görsel sanatlarda görülmeye başlar ancak bu süreç henüz konvansiyonel sayılabilecek iletişim araçlarıyla hızlı bir şekilde yayılmaz ve dünyanın her yerinde eş zamanlılık göstermez. 2000'lerin başından itibaren dijital devrim olarak ifade edilen bilişim araçlarının gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşması bir ölçüde bilgiye erişim ve paylaşım şartlarını eşitlemiştir. Bilgisayarlar profesyonel kullanımın dışında kendine daha bireysel bir ortam bulmuştur. Sosyal medya araçları çeşitlenmiş, internete erişim sağlayan hemen herkesin sanal bir kimlikle yer almasına ortam hazırlamıştır. Her yıl katlanarak giden üyelerin ve takipçilerin kayıt altına alınmasıyla algoritmik olarak kategorize edilmiş gruplar oluşmaya başlamıştır. Ticari kazanç, siyasi-ideolojik telkin gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak gruplar üzerinde algı oyunları ve manipülasyon gecikmemiştir. Dolayısıyla Gerçeklik-hakikat bağlamından koparılı olarak sunulmaya başlamıştır. Çünkü Modern çağa kadar insanlar anlam arayışındaydı. Modern çağda ise bunun yerini güç aldı. Başka bir ifadeyle, insanlar bir süre için ilkçağda ve orta çağda dinde, bilimde ve sanatta vs. anlam aradılar bir süre sonra bu anlam arayışının yerini tam olmasa bile bilgi ve hakikat arayışı aldı. Yani hakikat, anlamın yerine geçti. Daha sonra ise insanlar bu hakikat anlayışından da sıkılıp güç aramaya başladı. Burada güç ifadesinden kasıt teknoloji, haz ve tahribat gibi yani başka bir deyişle gayri insanileşmedir. İnsanın primitif dönemden günümüze kadar geçirmiş olduğu, anlam ve duygu dünyasının değişim ve gelişim aşamalarının adeta son merhalesi konumunda olan post-truth çağ veya post truth dönemde insana yüklenen misyon ve anlam değişimi insanı farklı bir konuma yerleştirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde , insan heyecan verici bir varlık olmaktan çıkmaktadır (Arslan, 2019). Bu anlam arayışı insanda, sürekli bir değişim (sürecin doğal bir sonucu olarak) meydana getirmiştir. Bu süreçte insan duygusal tatmin araçlarıyla (sanat, siyaset ,medya, vb.) adeta zorunlu bir etkileşim içerisinde. Bu etkileşim sonucunda insan kararlarını duygusal alıp bu aldığı kararları akli ile rasyonelleştirmektedir (Şirin, 2016).

2.1.7. Postmodernizm

Post öneki ve modernizm sözcüklerinin birleşmesiyle meydana gelen bu terim, modernizme karşı bir kırılmayı ifade etmektedir (Hatıplı, 2017, s. 35). Başka bir deyişle,klasik düşünceden soyut resmin veya modern romanın ortaya çıkış kuramlarına kadar değişen bir yöntem biçimi ve geniş kapsamlı fikir bileşenidir (Mirzoeff,1998, s.4). Batı felsefesinde , geniş şüphecilik , öznelcilik veya görelilik ile karakterize edilen 20. yüzyılın sonlarına ait bir hareket; genel bir sebep şüphesi ; ve ideolojinin siyasi ve ekonomik gücü

ortaya koyma ve sürdürmedeki rolüne karşı keskin bir duyarlılıktır (Postmodernism-philosophy, 2022). Postmodernizm genellikle Aydınlanma tarafından savunulan anlam, hakikat, akıl ve bilgi gibi kavramları reddetmesiyle karakterize edilir. Bazı filozoflar, postmodernizmi, gerçekler ve gerçekler hakkındaki sinizmi politik tartışmalarda artık saygın hale getirmekle suçlamaktadır (*Is Postmodernism Really to Blame for Post-truth?*, 2022).

Batı, sahte haberlere, kültürel ve değer göreciliğine ve alternatif gerçeklere yenik düştü. Postmodernizmin bilim karşıtı, olgu karşıtı, gerçeklik karşıtı, kültürel göreci, değer göreci vb. olduğu iddia edilir. “Postmodernizm” kavram olarak biraz “Aydınlanma” gibidir. Bilinçli bir projenin aksine, bilinçsizce gelişen bir eğilime geriye dönük (ve basit bir şekilde) uygulanan bir terimdir. Postmodern düşünceyle sık görülen karşıtlık, bilimsel düşüncedir.

Bilimsel düşünce, Batıl inancın Aydınlanma reddinden miras kalan rasyonel ve doğru olarak görülür. Postmodern düşünce, karışık, çelişkili ve anlaşılmaz olarak görülüyor. İkili bir ilişki hakkında konuşun. Bilim, kuşkusuz doğal dünyaya ilişkin bilgiye ulaşmanın tek yoludur, ancak özerk ve duygusal insanların sosyal dünyasında yalnız değildir. İnsan bilimleri ayrıca, kıta felsefesi dediğimiz şeyde bulunan düşünce dizisinden ve özellikle sosyal teoride dilsel (bazen “dil”) dönüşten etkilenen yorumlayıcı metodoloji aracılığıyla analiz yapar. Aslında Postmodernizmi son derece yararlı ve tehlikeli yapan şey, “sağduyu” fikrini ele alış biçimidir. Sağduyu, bize dünyanın nasıl çalıştığı ve sosyal rollerin ve malların nasıl atandığı hakkında işlevsel olarak yararlı bir karşılıklı anlayış sağlamaya hizmet eder. Ortalama bireyi, modern insan toplumunun karmaşıklıklarında gezinme konusunda çok fazla entelektüel çalışmadan kurtarır. Yine de sağduyu aynı zamanda bir boğaz gömleğidir. İşlevsellikten çok gelenek ya da otorite tarafından sürdürülen fikir ve uygulamaları somutlaştırdığında sorgulanması gerekir. Bu değişimin nasıl gerçekleştiği asla yalnızca akıl ve müzakere yoluyla olmaz.

Sağduyu, olmayana veya açıkça doğru olmayana kadar faydalıdır. Jeo-merkezcilik, öyle olmayana kadar sağduyuydu. Yaratılış efsanesi, öyle olmayana kadar sağduyuydu. Bir yaratıcı tanrı, öyle olmayana kadar sağduyuluydu. Statik evren, öyle olmayana kadar sağduyuydu. Bir zihniyet, bir tutum ve bir strateji olarak postmodernizm, sağduyulu görüşlerimizi ışığa tutmakla, çatlakları denetlemek ve açmakla ve belirliliklerimiz ile algılanmış çaresizliklerimizi altüst etmekle ilgilidir. Postmodernizm zihniyet, her zaman doğru anlaşılacak gibi, hiç doğru anlaşılmaya da bilir. Fakat bunun için çaba göstermeye değer. Detraktörlerin/Küçümseyicilerin ters düştüğü nokta/yer, sağduyuya meydan okumanın her şeyi reddetmek anlamına geldiğini varsaymaktır. Foucault, bu duruma

“Mesele her şeyin kötü olduğu değil, tehlikeli olduğudur” diyerek net bir cevap vermiştir. İşte bu, miras kalan sağduyumuzdan, gelenek ve göreneklerimizden gelen rahat duyguyu/anlamı/düşünceyi/kanıyı sarsacak aşırı şüphecilerin radikal eleştirisi olan postmodern zihniyettir. Beşeri toplumlarda, hatta modern toplumlarda bile hiyerarşi kaçınılmazdır. Postmodern anlayışlar, kabul edilmiş bir sosyal norm, kurum, gelenek veya geleneklere saldıracak ve emsallerden kesinliği önleyerek sınırları zorlayacaktır. Dilin stratejik kullanımını, söylemin kullanımını ve metinsel veya sembolik biçimde eklemlenmiş fikirlerin yapılarını keşfedecektir. Sosyal kurumlar, ister medyada, ister siyasette, isterse akademide olsun, insanların kullandığı kelimelerle ayakta kalır. Dil, yalnızca toplumsal gerçekliğin betimleyicisi değildir, aynı zamanda onu şekillendirebilir. İnsanlar, dilin kullanımı yoluyla belirli şekillerde düşünmeye yönlendirilebilir (Houston, 2018).

2.1.8. Tarihin Sonu Tezi-Fukuyama

Tarihin sonu ve son adam (the end of history and the last man), Amerikalı siyaset bilimci Francis Fukuyama'nın 1992 tarihli bir siyaset felsefesi kitabıdır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra soğuk Savaş Dönemi'nin bittiğini ve Batı liberal demokrasisinin yükselişe geçtiğini savunmaktadır. Geline son durumda insanlık, "yalnızca... savaş sonrası tarihinin belirli bir döneminin geçişine değil, aynı zamanda tarihin sonuna; yani, insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve beşeri yönetimin son şekli olarak Batı liberal demokrasisinin evrenselleşmesine" ulaşmıştır (Fukuyama, 1989). Şüphesiz Francis Fukuyama'nın kuramından önce de Aristoteles, Augustinus, Fontenelle, Saint-Pierre, Concorde, Comte, Spencer, Tylor, Turgot, Herder, Ferguson, Spencer, Durkheim, Maine, Hegel, Marx gibi düşünürler, farklı açılardan da olsa, tarihsel akışı, gelişme veya evrim düşüncesiyle ele almış ve ilerlemeden bahsetmişlerdir.

Fukuyama, tarihin bir amaca doğru ilerlediği görüşüyle, diğerleriyle benzeşmekte; bu amacın liberalizm olduğunu savunmakla onlardan ayrılmaktadır. O'na göre, farklı dinsel, kültürel, geleneksel yapılardaki her devlet, eninde sonunda aynı düzlemde buluşacaktır. Bu ortak noktayı ifade etmek için kullandığı 'tarihin sonu' kavramı, tarihsel olayların tamamen son bulması anlamına gelmemektedir. Fukuyama bununla, beşeri, siyasi ve iktisadi kurumların, gelişip değişerek ulaşabilecekleri en ideal formda, yani liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin zaferinde birleşmelerini kastetmektedir. Francis Fukuyama'nın liberalizm anlayışının ve liberalizmin egemenliğini dünyanın sonu saymasının, iki temel dayanağı vardır. Bunlardan ilki, modern doğa biliminin gelişmesinin, insanlık tarihinin bütününde ve dolayısıyla devletlerin askeri ve ekonomik konumlanışında, bir ilerlemeyi beraberinde getirdiğidir. İkincisi ise, Hegel'in diyalektik anlayışı ve ilerleme fikridir.

Hegel’de ilerleme, eksik olandan daha eksiksiz olana doğru bir gidişi simgeler. Tarih, kendinin bilincine varma, mutlaklaşma ve özgürleşme amaçlarına doğru ilerlemekte, bu oluşu ise diyalektik süreç yönlendirmektedir (Bayar Bravo, 2005: 126). Fukuyama diyalektiği, K.Marx’ın üzerine inşa ettiği diyalektik materyalizmden arındırarak, Aleksandre Kojeve’in yorumuyla ele almıştır. Tarihin sonunu açıklarken kullandığı bu iki anahtar es geçen devlet düzenleri, yıkılmış ya da yıkılmaya yüz tutmuştur. Ona göre, liberalizm her devletin kaçınılmaz ve nihai sonudur (Ceylan, 2006).

Francis Fukuyama'nın tarihin sonu tezi henüz gerçekleşmese de, dünya çoktan post-truth (gölge-hakikat) döneme geçmiştir. Aslında, hakikatin (truth) veya gerçeğin (fact) ötesinde (beyond), bilinmeyene doğru tehlikeli bir yola çıkan ulusların arzulanan tarihin sonu dönemini geciktirmemektedir. Hindistan, ABD, İngiltere, Türkiye ve Avustralya post-truth (gölge hakikat) veya post-factual (gölge-gerçek) siyasetin öncüleri arasında görülmektedir. Onların temel politik tartışmaları artık gerçeklerle ilgilenmemektedir. Bu ülkelerde yaşayan insanlar hakikat (truth) ve sahtelik (falsehood)’in sürekli tetikte olmayı gerektiren (pernickety) sorunsalından bıkmış durumdadırlar ve heyecan verici televizyon tartışmalarında (ad hominem) iddiaya cevap vermek yerine rakibin karakterine veya dürtülerine saldırarak ve /veya (whataboutery) karşıdakini konudan uzaklaştırmak için başka bir sorun ortaya koyarak yanıt vermeyi denemektedirler. Komplo teorileri, şeytanlaştırmalar, şüpheler (nebulous suspicions) ve insan ırkının en kötü içgüdülerine yönelik diğer ithamlar devreye sokulur. Oxford Sözlükleri, 2015'in ruhunu en iyi ifade eden emoji olarak sevinç gözyaşı ikonunu (😄) seçmişti. Bir yıl sonra (2016) ise başta Brexit ve ABD seçimleri olmak üzere yılın olaylarını göz önünde bulundurarak, “post-truth (gölge-hakikat)” kelimesini bu konuma yükseltmiştir. Bu terim, tartışma, düşünme ve karar verme süreçlerinde duygu ve inançların, mantık (reason) ve olguların (facts) önüne geçen durumları tanımlamaktadır. Post-truth (gölge-hakikat), pre-truth (hakikat öncesi) ile özdeşdir. Müzakere açısından dünya, Avrupa'nın Aydınlanma öncesindeki bir noktaya gerilemiştir. Eskiler mizahi anlatımları gerçek sanabiliyorlardı. Bugün bizler neredeyse her şeye inanmaya hazır hale gelmiş durumdayız, gerçekleri red etmeye kararlıyız. İnternetin yankı odaları ve haber akışları, gittikçe kafa karıştıran bir hal almaktadır. Acaba bu koşullara rağmen hala gerçekle yalanı ayırt edebiliyor muyuz? Yoksa post-truth düşünmenin başka bir biçimi mi (*Truth is History*, 2016)?

2.1.9. Medeniyetler Çatışması Tezi – Huntington

Medeniyetler *Çatışması tezi*, uluslararası siyasetle ilgili olarak soğuk savaş sonrası dönemin temel özelliğini tanımlamak için Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington

tarafından ortaya atılan bir teoridir. Soğuk Savaş boyunca ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki “Özgür Dünya”, Sovyetler Birliği liderliğindeki “Komünist Blok” ve önde gelen bir üyesi olarak Hindistan’ın dahil olduğu “Bağlantısızlar Hareketi veya Üçüncü Dünya” olmak üzere üç ana blokta gruplandırılmıştı. Soğuk savaş boyunca bloklar arasındaki çatışmalar sürüp gitmiştir (Huntington, 2019). Huntington, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, soğuk savaş sonrası dünyada devletlerin nasıl şekilleneceği konusunda 1993'te "The Clash of Civilizations" başlıklı makale yayınlamıştır. Eski öğrencisi Francis Fukuyama'nın 1992 tarihli “The End of History and the Last Man (Tarihin Sonu ve Son İnsan)” adlı kitabına yanıt olarak, 1996 yılında Washingtonpost'ta yazdığı “The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order (Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Oluşturulması)” başlıklı makalesiyle savını genişletmiştir (Huntington, 1996). Soğuk Savaş sonrası dünyada insanların kültürel ve dini kimliklerinin çatışmaların birincil kaynağı olacağını ve böylece gelecekteki savaşların ülkeler arasında değil, kültürler arasında olacağı tezini ortaya atmış ve medeniyetler arası bu çatışmanın modern dünyadaki çatışma evrimindeki en son aşama olacağını ileri sürmüştür (Huntington, 1996, s.22-49).

2.1.10. Tarihin Dönüşü Tezi-Welsh

Tarihin dönüşü tezi –Welsh (the return of history), Fukuyama'nın Soğuk Savaş'ın sona ermesi neticesinde uluslararası ideolojik anlaşmazlıkların da sona erdiğini ve liberal demokrasinin sorgulanamaz zaferini işaret eden tezine karşı sunulmuştur. Son dönemde artan gelir eşitsizliğinin nasıl liberal demokratik toplumlarda hayal kırıklığı yarattığını ileri sürmüştür (Welsh, 2016). 1992'de Soğuk Savaş'ın hemen ardından, Francis Fukuyama çığır açan kitabı “The End of History and the Last Man”i çıkarmıştı. Bu tez, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Alexandre Kojève'den ödünç alınan, tarihin yalnızca anlamsız bir olaylar silsilesi olmadığını, aksine bir amacı olduğunu ve gelecekte bir son noktaya ulaşacağını öne süren felsefi fikre dayanmaktaydı. Kitabın mesajı basit ve açıktı: Yirminci yüzyıl boyunca iki güçlü ideoloji, Batı Dünyasında hakim olan Aydınlanma'dan miras kalan liberal demokratik geleneğe doğrudan meydan okunmasıydı. Bunlardan ilki olan Faşizm, II. Dünya Savaşı'nda kaybetti. İkincisi, Marksizm-Leninizm, Doğu Avrupa'daki Komünist blok dağıldığında ve Sovyetler Birliği'nin çöktüğünde yok oldu. Bu sonuç, kelimenin tam anlamıyla tarihin sonu değil, dünya nüfusunun bağlılığı için Batılı liberal demokrasiyle rekabet eden ideolojilerin sonu olmaktaydı. Doğu Avrupa ve Rusya Federasyonu'nun eski Komünist rejimleri Batılı siyasi ve ekonomik kurumları hevesle benimserken, bu kurumların tüm dünya için tek bir birleştirici liberal demokrasi ideolojisi ve piyasa kapitalizmi yaratmak

için dünyaya yayılacağı görülüyordu. Fukuyama'nın kitabı, Batı'da güçlü bir galibiyet duygusunun yanı sıra barışçıl, müreffeh, demokratik bir gelecek hakkında bir iyimserliği yaymaya başladı. Jennifer Welsh, Tarihin Dönüşü'nde Fukuyama'nın bu popüler yorumuna açık ve ikna edici bir şekilde ve doğrudan meydan okumaktadır. Gelecek hakkında karamsarlığa yol açan yirmi birinci yüzyıldaki uzun siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri kaydediyor: göçe karşı güçlü bir muhalefete ilham veren, olumsuz yaşam koşullarında sığınacak yer arayan insanların kitlesel olarak yerinden edilmesi ve Batı dünyasında mülteci statüsü verilmesi; en tepedeki “yüzde bir” ile “diğer herkes” arasındaki gelir ve servet farkı; Polonya ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinde kurtulan otokratik hükümetlerin yükselişi; Vladimir Putin yönetimindeki Rusya'nın özgür seçimleri engelleyen, özgür basını boğan ve bir sivil toplum kurma ve sürdürmeye yönelik tüm girişimleri ezen kleptokrat, oligarşik, otokratik bir sisteme dönüşmesi. Profesör Welsh, 1990'ların net iyimserliği ile son on yılda artan karamsarlığı karşılaştırıyor. Sağ popülizmin dünyanın birçok yerinde yükselişi tüm gözlemcileri şaşırmıştı. Halk egemenliğinin ve liberal demokrasinin el ele gittiği varsayımının, seçimleri kazanmak için yabancılara yönelik popüler korkuları istismar eden liberal demokrasilerde yabancı düşmanı demagogların yükselişiyle çürütüldüğünü belirtmektedir. Bu öteki korkusunun kültürel olduğu kadar ekonomik kökleri de vardır. Ekonomik açıdan bakıldığında, Batı toplumları yaşlandıkça işgücünü terk ederken, demografik farkı kapatmak için daha az göçe değil daha fazla göçe ihtiyaç duyacakları ise ironiktir. Yine de Batı, göçmenlerin işlerini kaybetmelerine neden olacağı endişesini duymaya devam ediyor. Kültürel açıdan, farklı geleneklere, dinlere ve görünüme sahip yabancılardan toplumu istila edeceği ve kültürel birliğini bozacağı yönündeki artan endişe, Fukuyama'nın yirminci yüzyılda gelişeceğine inandığı kozmopolitliği ve liberal hoşgörüyü reddeden etnik ve ırksal milliyetçiliğin büyümesine ilham vermektedir. Bu kitabın bir diğer ana teması, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik eşitsizlikteki şaşırtıcı artıştır. Fransız iktisatçı Thomas Piketty ve Amerikalı iktisatçı Joseph Stiglitz'in çalışmalarına dayanan Welsh, süper zenginler ile toplumun geri kalanı arasındaki gelir uçurumunun olumsuz sonuçlarını vurguluyor. Bu gelişme, gelişmiş toplumlardaki çok sayıda vatandaşı ekonomik olarak daha az güvende bırakmaktadır (Keylor, 2018).

Welsh, kendi adını taşıyan ilk bölümde, Fukuyama'nın demokrasinin evrimi hakkındaki tezini ve demokrasinin eleştirilerini özümseme kapasitesini açıklıyor. Ancak Welsh, bu evrimin devam etmesi gerektiğini varsaymak yerine, dört bölüm boyunca ana hatlarını çizdiği faktörler nedeniyle “bu iyimser akıl yürütmeye güvenemeyiz” uyarısında

bulunuyor. Bunlar: İslam Devletlerinin yükselişi, devam eden küresel mülteci krizi, Rusya'daki siyasi iklim ve Batı'daki gelir eşitsizliğinin büyümesidir.

Welsh, ikinci bölümüne “Barbarlığın Dönüşü” adını veriyor. Burada, İslam Devleti'nin büyümesinin en net tanımlarından birini sunuyor. ABD ve müttefiklerinin Orta Doğu'ya müdahalenin etkisiyle yüzleşme ihtiyacını detaylandırıyor ve Arap Baharı'nın başarısızlığının ve ardından hükümet baskılarının isyancı hareketin cazibesini nasıl ateşlediğini anlatıyor. IŞİD'in ve destekçilerinin süregelen ideolojik coşkusu, liberal demokrasinin eninde sonunda zafer kazanması gerektiği fikrine katkıda bulunuyor.

Welsh'in üçüncü bölümü olan “Kitle Uçuşunun Dönüşü” bu temayı yakından takip ediyor. Tarihe kısa bir bakış, yerinden edilmiş kişiler hiçbir şekilde yeni bir fenomen olmasa da, mevcut göç ölçeğinin benzeri görülmemiş olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Mültecilerin kısa vadeli bir sorundan ziyade yeni normal olarak görülmesi gerektiğini savunuyor. Welsh, “Soğuk Savaşın Dönüşü”nde, liberal demokrasiye olan güvenimizi sarsması gereken bir başka teşvik edici faktör olarak son Rus jeopolitik manevralarından bahsediyor. Welsh aslında Soğuk Savaş'ın geri dönüşünü gördüğümüze inanmıyor. Bunun aksine, Vladimir Putin'in yönetimini liberal demokratik ideallerin sözde üstünlüğüne bir başka meydan okuma olarak görüyor. Rusya'nın istikrar adına kişisel özgürlüğü sıklıkla reddeden sözde "egemen demokrasisi", demokrasi çatısı altında yükseldi ve Putin'e belirli çevrelerce duyulan hayranlık, işlerin görüldüğü kadar net olmadığını göstermektedir.

Welsh, son bölümü olan “Eşitsizliğin Geri Dönüşü”nde uluslararası ilişkilerden tek tek devletler içindeki zorluklara geçiyor. Yoğun ekonomik argümanlara başvurmadan, artan gelir eşitsizliğinin nasıl liberal demokratik toplumlarla ilgili hayal kırıklığının temel nedeni olduğunu açıklıyor. Sosyal psikologlar tarafından yapılan, zenginlik ile yetki duygusu arasında bir ilişkiye işaret eden ve bu da sosyal uyumu baltalayan davranışları kışkırtan araştırmayı anlatıyor. Liberal demokratik model başlangıçta tasarlandığından, insanların kolektif başarıların hem risklerini hem de ödülleri paylaşmaları gerekiyordu. Eşitsizliğin etkileri tüm sosyal dokuya zarar vermektedir. Welsh'e göre tarih geri dönüyor; tarih genellikle mevcut hedefleri haklı çıkarmak için kullanılır ve liberal demokrasi tarihin bir çıktısı değildir, herkes için daha iyi bir yaşam arayan cesur bireyler tarafından oluşturulmuştur (Welsh, 2016).

2.1.11. Simulasyon Kuramı (simularglar) – Baudrillard

Descartes'in dualizmi ve Bertrand Russell'in fenomenizmi gibi geçmişte gerçekliğin ne olduğuna ilişkin bir çok felsefi ve bilimsel teori öne sürülmüştür. Postmodern döneme

gelindiğinde Jean Baudrillard “Simülakrlar ve Simülasyon” kitabında Gerçeklik algısını medyanın toplum üzerindeki etkisiyle açıklamıştır (Baudrillard, 1981). Ecclesiastes’e göre simülakr (simulacrum), asla hakikati gizleyen şey değildir. O, olmayan gerçeği gizleyen hakikattir; simülakr doğrudur. Baudrillard’a göre ise, gerçekliği temsiliyle değiştiren şeydir (Baudrillard, 1981). Simülakr (simulacrum), 1590’lar, Latince simulacrum’dan "benzerlik, görüntü, biçim, temsil, portre", *simülaklom (simulacrom)’un benzeşmesi, "benzemek, taklit etmek, kopyalamak, temsil etmek"ten, similis "gibi, andıran, aynı türden" kökünden gelmektedir. Sözcük, daha önce eski Fransızca’dan simülakre (simulacre) alınmıştır (*Simulacrum*, 2022).

Üç dizi simülakr vardır (Baudrillard, 1981, s.117-118):

- Uyumlu, iyimser ve Tanrı'nın suretinde gerçekleşen doğanın ideal kurulumunu amaçlayan natüralist imge, taklit üzerine kurulu simülakrlar;

-Tüm üretim sistemini kapsayan ve makineler vasıtasıyla onun somutlaştırılmasına dayanan enerji, güç, onun gerçekleşmesi üzerine kurulu verimli üretken ve üretici simülakrlar; yarı tanrı Prometheus gibi isyankar, yaratıcı ve yenilikçi olmasıdır.

-Enformasyon/bilgi, model, sibernetik oyunlardan oluşan simülasyon simülakrları; bunlar toplam işlevsellik, hipergerçeklik, mutlak bir denetim üzerine kuruludur.

İlk kategori ütopyanın imgesine aittir. İkincisi, kesinlikle bilim kurguya karşılık gelir. Üçüncüsü ise, bu düzene karşılık gelebilecek bir imge var mı? Sorusuna karşılık gelmektedir. Bu soruya en olası cevap, bilim kurgunun eski güzel imgeselliğinin öldüğü ve onun yerine başka bir şeyin ortaya çıkma sürecinde olduğudur (Baudrillard, 1981, s.117-118).

Simülasyon hipotezi, felsefe tarihi boyunca çeşitli diğer şüpheci senaryolarla benzerlik taşır. Hipotez şu anki haliyle Nick Bostrom tarafından popülerleştirildi. Böyle bir hipotezin insanın tüm algısal deneyimleriyle uyumlu olduğu önerisinin felsefi şüphecilik bağlamında epistemolojik sonuçları olduğu düşünülmektedir. Hipotezin versiyonları bilimkurguda da yer aldı ve birçok hikaye ve filmde merkezi bir olay örgüsü aracı olarak görünmüştür (Kelly, 2022).

Nick Bostrom, bu teoriyi ortaya koyan makalesinde, üç olasılıktan en az birinin doğru olduğunu gösterdi: 1) Evrendeki tüm insan benzeri medeniyetler, simüle edilmiş gerçeklikler yaratmak için teknolojik kapasiteyi geliştirmeden önce yok olur; 2) herhangi bir medeniyet bu teknolojik olgunluk aşamasına ulaşırsa, hiçbiri simülasyon çalıştırma zahmetine girmez; veya 3) gelişmiş uygarlıklar çok sayıda simülasyon yaratma yeteneğine sahip olacaktır ve

bu, simüle edilmemiş olanlardan çok daha fazla simüle edilmiş dünya olduğu anlamına gelmektedir (Bostrom, 2003).

Bugün hakikatin bizden kaçtığına birçok yönden ikna olmuş durumdayız; hatta kimi düşünürler tekrar elde etmenin imkansız olduğunu iddia ediyor. Göreceliliği ya da yıkımlarını çok iyi bildiğimiz “şüphenin efendilerini” öne sürerek işleri daha fazla karıştırmak anlamsızdır. Hakikate erişimimizle ilgili belirsizlikler, birkaç postmodern ideologun atıp tutmasının bir sonucu değildir. En rahatsız edici olan, gerçek olanın yerini almış gibi görünen sanal çağa girmiş olmamızdır. Medya bunun en güzel örneğidir. Irak'taki savaş ya da Sudan'daki kıtlıklar hakkında, sahada gazetecilerin olup olmadığı ve ne zaman bize söylediği ya da söylemek istediği dışında ne biliyoruz? Medya olmadan, bu insani dramalar yok gibidir. Biz sadece insanların bizi hareket ettirmemizi istedikleri şey tarafından hareket ettirilirdik. Ama kim bu insanlar? Sanalın kaçınılmaz mevcudiyeti, bazı gözlemciler tarafından gerçeğin ortadan kalktığı sonucuna varacak şekilde teorileştirildi. Ona ulaşmaya çalışmak yararsız ve imkansızdır; gerçeği aramak imkansız bir arayıştır. Sosyolog Jean Baudrillard, örneğin Birinci Körfez Savaşı'nın hiç yaşanmadığını veya yıkılan İkiz Kuleler'in "gerçekliğini" değil, yalnızca televizyonumuzdaki görüntüleri gördüğümüzü iddia ederek, "dünyanın gerçek olmaktan çıkarılmasını" savundu. Artık bilgisayar ekranlarımızda görünmeyen düşmanlarla savaşıyoruz ve kimse onlar hakkında bizim kullanımımız için üretilmiş “simülakr”ların ötesinde bir şey bilmiyor. Bütün bunlar, uzak bir bilgisayarda hedeflenen ve menzilde öldürülen görünmez rakipleri ortadan kaldırmak için dronların kullanımıyla destekleniyor. Artık savaş veya savaş ilanı yok; emirleri kimin verdiğini, onları kimin yerine getirdiğini ya da düşmanlarımızı ortadan kaldırmak için ne kadar ileri gideceğimizi bilmediğimiz gizli cinayetler var. Bunun gibi argümanlar, bizi bahsettiğimiz kasıtlı yalandan açıkça uzaklaştırıyor: bunun yerine, gerçekleri ortadan kaldıran, yalanın tüm anlamını yitirdiği kadar ileri giden bir kavramla uğraşıyoruz. İstedikimizi iddia edebiliriz, çünkü herhangi bir şeyi kontrol etmek veya doğrulamak imkansızdır! Gerçeği bile ortadan kaybıldı, çünkü o yalnızca sanal olarak aktarılan bir şey olarak var oluyor. Sanal, gerçeği öldürür (Valadier, 2017).

2.1.12. Post-Truth Kavramına Etimolojik Yaklaşım

Görüldüğü üzere bu kavram, “post” ve “truth” kelimelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu kavramın tam olarak anlaşılması için “post” ve “truth” kelimelerinin doğru tanımlanması ve açıklanması gerekmektedir. Oxford Sözlükleri , “post-truth” kelimesini “relating to or denoting circumstances in which objective facts are less influential in shaping

public opinion than appeals to emotion and personal belief” olarak tanımlamaktadır (King, 2016). Türkçe’ye ise “kamuoyunu şekillendirmede, nesnel gerçeklerin, *duyguya* ve kişisel *inanca* hitap etmekten daha az etkili olduğu koşulları belirleme veyahut bunlarla ilişkilendirme” olarak çevrilebilir. Cambridge Sözlüğü ise bu kelimeyi, “relating to a situation in which people are more likely to accept an argument based on their emotions and beliefs, rather than one based on facts:” olarak tanımlamaktadır (*Post-truth*, 2022). Türkçe’ye ise, genel olarak “insanların olgulara/gerçeklere dayalı bir argümandan ziyade, duygu ve inançlarına dayalı bir argümanı kabul etme olasılığının daha yüksek olduğu bir durumla ilgili” bir kavram olarak çevrilebilir.

Sir Francis Bacon, *Meditationes Sacrae* (1597) adlı çalışmasında "bilginin kendisi güçtür" deyişini yayınladığında, büyük olasılıkla bilgiye sahip olmanın ve paylaşmanın itibarın ve etkinin ve dolayısıyla gücün temel taşı olduğu fikrini iletmek istemiş ve bütün başarılar bundan kaynaklandığını söylemiştir. Bu bağlamda, 'duygu' kelimesi, sadece kelimenin az çok iyi tanımlanmış oyun alanında rekabet avantajı elde etmek olan gerçek işlevini gizlemeye hizmet eden bir miktar "post-truth jargon"dur. Post-truth bir dünyada yaşamımıza en çok ses verenler, gerçekliğin çoğu insanın düşündüğünden temelde farklı olduğuna inanırlar. Bu, günümüzün “Post-truth” ayrımı, seçkin uzmanlar ve popülist demagoglar için de geçerlidir. Her şeyi açıklamak, Niccolò Machiavelli'nin Rönesans'ta yararlı bir şekilde demokratikleştirdiği Platoncu dünya görüşüdür (Fuller, 2018, s.1). Bu kavram dikkatle incelendiğinde, bunun “postwar” veya “postmodernism” kelimelerinde olduğu gibi bitişik değil araya tire (-) konularak “post-truth” olarak literatüre geçtiği görülmektedir. Bu yüzden ilk olarak “post” kelimesine değinilmesi gerekmektedir. “Post” kelimesi, önek olarak kullanılmasının yanısıra; isim, fiil ve zarf olarak da kullanılmaktadır. Literatürde “post” kelimesinin, önek olarak kullanıldığında sürekli bitişik yazıldığı görülmektedir. Bu yüzden “post-truth” kavramında “post” kelimesinin bir önek olarak kullanılmadığı açıktır. “Post” kelimesinin sıfat olarak da bir anlamda kullanılmadığı ve bu yapı içerisinde fiil olarak da kullanılamayacağı için burada yalnızca isim olarak kullanıldığı açıktır. Dolayısıyla “post” ve “truth” olarak iki ismin aralarına bir tire (-) konularak bu kelimelerin birleştirilmeleriyle bir isim tamlaması oluşturulmuştur. Burada “post” kelimesi, anlam kaymasına uğrayarak “kapının kolu” isim tamlamasında olduğu gibi “kapı kolu” olarak Türkçe’de kullanılmaktadır. Bu kavramla kıyaslandığında, İngilizce’de “post-truth” Türkçe’de “kapı-kolu” şeklini alabilmektedir. İki isim bir arada bu şekilde tamamlanınca, birinci isim ikinci ismi tamlamaktadır. Yani, böyle bir birleşik yapıda ikinci taraftaki isim, vurgulanmak istenilen kelimeyken; birinci taraftaki isim, onu destekleyen ve neye/kime ait

olduğunu açıklayan kelimedir. Örneğin kapının kolu yani “kapı-kolu siyahtır” gibi bir cümlede siyah olan şey, “kapı” değil, “kol” dur. “Post-truth” kelimesinde vurgulanmak istenen “truth” kelimesi olmasına rağmen onun neye ait olduğunu belirten “post” kelimesidir. Bu kavramda “post” kelimesiyle “post” bir “truth” yani “post” bir “hakikat” yani “gölgede kalmış”, “soluk” , “gizlenmiş” bir “hakikat” kavramı oluşturulmuştur. Bu kavramla anlatılmak istenen hakikatlerin/asıl gerçeklerin duygu ve inançların gölgesinde bırakılmasıdır. Bilhassa siyasi vb. bir üst aklın, duygu ve inançları manipüle ederek insanların algılarıyla oynamalarıyla, onlara hakikatleri olduğundan farklı göstermeleriyle ve onların fikirlerini şekillendirmeleriyle ortaya çıktığı söylenebilir. “Post” kelimesinin Türkçe’ye *gölge, tutulmuş, tutuk, perde, soluk, solgun* olarak çevrilmesi gerekmektedir. “They underline that the prefix “post” is meant to indicate not so much the idea that we are “past” truth in a temporal sense (as in “postwar”) but in the sense that truth has been eclipsed—that it is irrelevant. These are fighting words to many philosophers, but it is worth noting that this is much more than an academic dispute.” Bu bağlamda, “post” ön ekinin zamansal anlamda [“savaş sonrası (postwar)” gibi]“ (past) geçmiş/bitmiş/sonrası”nda “truth (hakikati/doğruluğu/gerçekliği)”u bitirdiğimiz/ondan sonrası fikrini değil, “truth (hakikatin)”un “eclipsed (gölgede tutulduğu/kaldığı/bırakıldığı)” anlamına geldiğini vurgulamaktadır (McIntyre, 2018, s. 5).

Bazı Türkçe kaynaklar, buradaki “post” kelimesini alakasızlaşma, önemsizleşme” olarak iddia etmektedir (Alpay, 2020). Fakat bu kavramı 2004 yılında ilk kitap haline getiren Ralph Keyes, sırasıyla Truth, Lies ve Post-Truth dönemlerinden bahsetmektedir.

Her zaman yalancılar olsa da, yalanlar genellikle tereddütle, bir tutam kaygı, biraz suçluluk, biraz utanç, en azından biraz çekingenlikle söylenirdi. Şimdi, biz zeki insanlar olduğumuzdan, suçluluk duygusundan kurtulabilme adına hakikati (truth) tahrif etmek/bozmak için gerekçeler üretiyoruz. Ben buna post-truth (gölge-hakikat) diyorum. Post-truth (gölge-hakikat) bir çağda yaşıyoruz. Post-truthfulness (gölge-hakikatlılık), etik/ahlaki bir *alacakaranlık* kuşağında yer almaktadır. Kendimizi sahtekâr görmemeyi/gizlemeyi sağlar (Keyes, 2011 s.).

İnsan ahlaklı olarak doğmaz. Ahlak yüksek düzeyde doğaya aykırı davranmaktır. İnsan tarihi, kültürel bir varlık olduğundan insanı insan yapan doğal olması değil kültürel olmasıdır. Bu yüzden insan güç arayışına girerek doğal olanı değiştirmeye çalışarak çeşitli kültürler oluşturmakta ve doğayı tahrif ederek bu duruma devam etmektedir. Post-truth dönem ise bu güç arayışının insan hayatını zehirlemesinden sonra ortaya çıkmıştır (Arslan, 2019, dk.1.06. 1.07). Davranışlarımız değerlerimizle çeliştiğinde, büyük olasılıkla yapacağımız şey değerlerimizi yeniden gözden geçirmek olur. Çok azımız, başkalarına itiraf

etmek şöyle dursun, kendimizin ahlaksız olduğunu düşünmek isteriz, bu yüzden ahlaka alternatif yaklaşımlar geliştiririz. Bunları alternatif ahlak/etik olarak düşünün. Bu terim, yalan söylemenin uygun kabul edildiği, mutlaka yanlış olmadığı, dolayısıyla bu kelimenin olumsuz anlamıyla gerçekten “sahtekâr” anlamına gelmediği etik/ahlaki sistemleri ifade eder (Keyes, 2011).

Türk Dil Kurumu’nun “Post-Truth Kavramı ve Türkçe Karşılıkları Üzerine” adlı incelemesinde ise bu kavramı “gerçek sonrası” ve “gerçek ötesi” karşılıklarının anılan gerekçelere bağlı olarak “post-truth” kavramı için daha uygun olduğu düşünülmüş ve “ulusötesi” örneğinde olduğu gibi, tamlama kurduğu kavramı dışlayan, gündemden düşüren, özekten çıkararak işleviyle “öte” sözü ve gündelik dilde “hakikat” anlamı kazanmış “gerçek” sözü ile kurulan yapı, öneri olarak bir ölçüde öne çıkmaktadır. Yapının “gerçekötesi” biçiminde bitişik yazılması ise ilgili yazım kurallarına göre “öte” sözüne somut olmayan bir anlam yüklediğini gösterecektir. Bu karşılık ayrıca hem ad hem sıfat işleviyle de kullanılabilir için daha uygun görülmüştür (Terzi, 2020, s.85-86).

Cambridge sözlüğü “truth” kelimesini “the real facts about a situation (bir durumla ilgili asıl doğrular yani hakikatler veya the quality of being true doğru/gerçek olmanın kalitesi/vasfı)” olarak tanımlamaktadır (Truth, 2020). Türkçe karşılığı ise “gerçeklik, doğruluk ve hakikat (Truth, 2019) olarak literatüre geçmiştir. Hakikat, gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek; bir şeyi gerçekleştirmek” gibi anlamlara gelen hak kökünden türetilmiştir (Hakikat, 2021).

Bütün insan etkinlikleri hakikati arama üzerine kuruludur (Aydın, 2019). Yalanların tarih olduğu hakikatlerin gölgede kaldığı bir dönem yaşanmaktadır. Aslında, hakikat hiçbir dönemde değişmedi ve hiçbir zaman da değişmeyecek fakat hakikat sanılan doğrular, hatta yalanlar bile değişti, değişiyor ve değişecektir. “Hakikat” kelimesi “Hak” kökünden gelmektedir (Hakikat, 2019). “Gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek; bir şeyi gerçekleştirmek; bir şeye yakînen muttali olmak” anlamlarında masdar/fiil ve “gerçek, sabit, doğru, varlığı kesin olan şey” anlamlarında isim olan hak kelimesi (çoğulu hukûk) genellikle bâtılın zıddı olarak gösterilir. Aynı zamanda, “Hak” kelimesi “varlığı kesin olan, mutlak gerçek, hikmete uygun olarak icat eden” anlamlarından dolayı İslam dininde Allah’ın bir ismi veya sıfatı olarak da geçmektedir (Çağrı, 2022).” Hak ile batıl savaş halindedir. Hak/Hakikat değişmez ve ontolojik (varlıkbilimsel) olarak insan zihninden bağımsızdır. Fakat insan, hakkı/hakikati epistemolojik (bilgibilimsel) olarak zihnine alır ve orada şekillendirilirse ona bir anlam yükler ve bu şekilde ona inanmaya başlar. Bu inanç ise onun doğrularını belirler ve bu doğrular o insanın değerlerini oluşturur ve bu değerler insan

davranışlarını belirler. Burada Post-truth kelimesinin Türkçe'ye çevrilmesinde ihtilaf söz konusudur. Bu da Post truth kelimesinin özellikle Türkçe kaynaklardan yararlananlar tarafından yanlış anlaşılmasına hatta bu kelimeyi çeviren ve bu konu hakkında kitap yazarların bile bu konuyu yanlış anlamalarına ve dolayısıyla Türk okuyucularına yanlış anlatmalarına sebep olduğu görülmektedir. İngilizce orijinal kelimesinde bile herkes tarafından aynı şekilde anlaşılmayan veyahut net bir tanımı tam olarak bulunmamasına ve bu kelime hakkında bir çok filozofun kafa yormasına rağmen, bu kavramla ilgili günümüze kadar hemfikir olunan bir tanım mevcut olmamıştır. Bu yüzden bu konuda bir akademik çalışma yaparak öncelikle post-truth kelimesinin doğru anlaşılması ve daha sonra sanatla ve görsel sanat eğitimiyle ilişkisini açıklamak gerekmektedir. Ancak yine de bunun akademik bir tartışmadan çok daha fazlası olduğunu belirtmekte fayda vardır (McIntyre, 2018, s. 5). Türkçe karşılığına gelince; gerçek dışı, gerçek ötesi, gerçeklik ötesi, doğru ötesi, doğruluk sonrası, gerçek sonrası, gerçeklik sonrası, gerçeğin ötesi, gerçek üstü, hakikat ötesi, hakikat sonrası, post-gerçek, post-hakikat, hakikat ötesilik, hakikat sonrasılık, post-olgusal, sahte gerçeklik, öznel gerçekleştirme, inanılmış gerçek, gerçeğimsi, gerçek aşımı, gerçek aşınımı, hakikat aşınımı, hakikatin önemsizleşmesi, gerçeğin bükülmesi gibi çevirilerle yapılarak literatüre geçmeye çalışılmaktadır. (Terzi, 2020, s.81). Sonuç olarak, buraya kadar anlatılan tüm bilgi ve belgelere dayandırılarak İngilizce “post-truth” kelimesinin “gölge-hakikat”, post-truthfulness kelimesinin “gölge-hakikatlılık”, “post-fact” kelimesinin “gölge-olgu” ve “post-reality” kelimesinin “gölge-gerçeklik” olarak Türkçe literatüre geçirilmesi uygun olacaktır.

2.1.13. Post-truth'un Psiko-sosyal Kökeni

2016 yılında, bir önceki yıla göre kullanımı 20 kat artan ve Oxford Sözlükleri tarafından yılın kelimesi olarak seçilen post-truth kavramının hayatımızdaki yeri ve önemi giderek artmaktadır. Dünya genelinde toplumsal ve politik anlamda daha önce görülmemiş olayların yaşandığı 2016'ya damgasını vuran post-truth kelime anlamı ilk olarak “gerçeklik sonrası” şeklinde Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu kelime, 1992 yılına kadar “gerçeklik ortaya çıktıktan sonra” olarak kullanılsa da, 1992 yılında Sırp asıllı Amerikalı Oyun Yazarı Steve Tesich'in The Nation dergisinde yayımlanan bir yazısında günümüzde kullanıldığı anlama kavuşmuştur. Tesich, Watergate Sendromu olarak tanımladığı kavramı Körfez Savaşıyla ilgili yazdığı bir eleştiri yazısında kaleme almıştır. Vietnam Savaşı'ndaki savaş suçları nedeniyle zaten utanmakta olan Amerikan toplumunun, Körfez Savaşı'nın gerekli olduğuyla ilgili hükümetten yalan beklediğini ifade eder. Halk toplumsal utanç duymamak adına

hükümetin yalan söylemesini istemiş, hükümet de savaşı gerçek olmayan gerekçelerle meşru hale getirmiştir. Post-truth kavramı hakkında yazılan ilk kitap ise Ralph Keyes tarafından kaleme alınmıştır. Keyes The Post-truth Era adlı kitabında post-truth kavramına sosyolojik yaklaşmış, Amerikan toplumunda giderek artan yalan söyleme oranının, gerçekliklerden kopmaya neden olacağı konusundaki endişelerini dile getirmiştir. Keyes'e göre post-truth çağında aldatmaca modern bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Bir Amerikalı elle tutulur bir nedeni olmasa da yalan söyleyebilir. Başkalarına yalan söyleyerek onları aldatmak, onlara yalan söylemek bir çeşit oyun gibidir. Keyes, bu aldatmaca oyunun Amerikan toplumunun derinlerine nüfus ettiğinden ve spor, sanat, siyaset gibi pek çok konuda etkisini arttıracığından söz etmiştir (Keyes, 2004). Keyes'in iktidar ve post-truth kavramını daha organize bir şekilde ele alan Ari Rabin-Havt, Lies Incorporated the World of Post-truth Politics adlı kitabında iktidarın yalan üreten mekanizmaları olduğundan bahsetmiştir. Günümüzün post-truth politik ortamında, siyasi gündemlerin hizmetinde yalanlar yaratmak ve yaymak için var olan, yanlış yönlendirilmiş ama sürekli büyüyen organize yanlış bilgi endüstrisi vardır. Ari Rabin-Havt, bu endüstrinin iktidarın menfaatlerine göre meşrutiyet yaratmak için akla gelebilecek her türlü konuda yalan ürettiğini iddia eder. İngiliz gazeteci Matthew D'ancona Post-Truth: The New War on Truth and How to Fight Back kitabında iktidarın yarattığı Post-Truth'dan ziyade toplumun onu kabul ediş şekillerine odaklanır. Yalanın insanlığın var olduğundan beri olduğunu belirten D'ancona, yalanı kabul eden Amerikan toplumundaki sosyolojik değişimlere dikkat çeker. Post-truth dönemdeki yeni olan şey insanların gerçeklik algısına rasyonellikten ziyade duyguların yerleşmesidir. Aynı şekilde Evan Davis Post-Truth adlı kitabında post-truth döneminin sosyal bir değişim olduğuna vurgu yapar ve günlük hayatta kimseye güvenilmemesi gerektiğinin altını çizer (Şimşek, 2018, s.2-3). İnsanlar düşündüklerinde daha sağlıklı karar vermektedir. Fakat günümüzde insanlar teknolojiyle daha fazla haşır neşir olduklarından düşünmeye vakitleri olmamakta ve böylece duyduklarına ve gördüklerine duygusal tepkiler vererek bu tepkilerini daha sonra rasyonelleştirmektedir (Şirin, 2016).

1928'de Carl Jung, her insanın bilgiyi dört şekilde aldığını ve işlediğini belirledi; *düşünme, hissetme, bilme ve algulama*. Her birimiz bu modlardan birini diğerlerine tercih ederiz ama dördünü de kullanırız. 2000'lerin başında, "António Damásio çığır açan bir keşif yaptı. Jim Camp'in bildirdiği gibi; amigdalalarına, yani beynin duyguların üretildiği kısımlarına zarar veren insanları inceledi. Duyguları hissedememeleri dışında normal göründüklerini buldu. Ama hepsinin ortak bir özelliği vardı: Karar veremiyorlar. Ne yapmaları gerektiğini mantıklı terimlerle tanımlayabiliyorlardı, ancak ne yemeleri gerektiği

gibi basit kararları bile vermekte çok zorlanıyorlardı. Pek çok kararın her iki tarafında da artıları ve eksileri vardır - tavuk mu yoksa hindi mi alayım? Karar vermenin mantıklı bir yolu olmadığı için bu denekler bir karara varamadılar. Yani karar noktasında duygular seçim için çok önemlidir. Anne karnında olduğumuzdan beri dünyayı deneyimliyoruz. Zihnimiz çeşitli düzeylerde bağlantı kurma ve çıkarımlarda bulunma yeteneğine sahiptir ve deneyimlerimize dayanarak dünyanın nasıl olduğu hakkında inançlar oluşturma eğilimindeyiz. Bu önemli bir süreçtir, çünkü her şeyi sıfırdan yeniden işlemek zorunda kalmadan inançlarımıza dayalı olarak mevcut bir durumun olası sonucunu tahmin etmek için deneyim kataloğumuzu kullanabiliriz. Yakında kılıç gibi dişleri olan bir kaplanın kükremesini duyduğunuzu düşünün. Böyle bir durumda; inançlarımız hemen duygular üretir: Kaplanın kükremesinin saldırıyı haber verdiği inancı, anında korku ve benzeri bir dizi duygu yaratır ve böylece, doğal olarak belirli davranışlar gelir: bu da muhtemelen arkamıza bakmadan kaçmaz olur. Bu deneyim-inanç-duygu-davranış zincirinde mantıksal çıkarımlara yer olmadığını göstermektedir (Marchant, 2013). Bu durum hakikatin göz ardı edilmesinde önemli bir etken olmakta ve hakikat ötesi bir anlayışı ortaya çıkarmaktadır (Şirin, 2016). Slovic, “insanlar, yargı ve kararlarını duygularına başvurarak oluştururlar: Bundan hoşlanıyor muyum, nefret mi ediyorum? Bu konudaki hislerim ne kadar güçlü? Hayatın birçok alanında insanlar, çoğu kez farkında olmadan, hislerini ve temeldeki yaklaşma ya da uzak durma eğilimlerini doğrudan ifade eden görüşler oluşturur ve seçim yaparlar” demektedir. Genellikle, “bu konuda ne hissediyorum?” Sorusunun yanıtı, “bu konuda ne düşünüyorum? Yanıtıyla verilir. Damasio'ya göre, insanların sonuçlar hakkındaki duygusal değerlendirmeleri ve bunlarla ilişkili bedensel durumlarıyla yaklaşma ya da uzak durma eğilimleri hep birlikte, karar alımını yönlendirmekte merkezi bir rol oynar. Kararlarımızı duygusal olarak alırız aklımızı da o verdiğimiz duygusal kararları rasyonelleştirmek için kullanırız (Kahneman, 2011, s.162). Bu aslında Aydınlanmaya ters bir mantıktır (Şirin, 2016). İnsan, kültürle doğayı aşır insan oldu; şimdi ise insan, teknoloji ile kültürü de aşır başka bir şey olacaktır. Yani post-truth dönemde, insanın ne hakikate ne de anlama ihtiyacı olacaktır (Arslan, 2019).

2.1.14. Bilişsel Önyargıların Kökeni

Bilişsel önyargı, post-truth'un en derin köklerinden biridir, aynı zamanda insanın evrim tarihi boyunca beynimize işlendiğinden uzun süredir bizimle beraberdir. Psikologlar, yıllardır insanın düşünüldüğü kadar akılcı olmadığını gösteren deneyler yapmaktadır. Bu çalışmanın bir kısmı doğrudan beklenmedik veya rahatsız edici gerçekler karşısında nasıl tepki verdiğimizle ilgilidir. İnsan psikolojisinde temel görüşlerden birisi, insanın ruhsal

rahatsızlıktan kaçınmaya çalışmasıdır. İnsanın kendisi hakkında kötü düşünmesi hoş bir şey değildir. Bazı psikologlar buna “ego savunması” demektedir. Akıllı, bilgili, yetenekli insanlar olmadığımızı düşünmekten ziyade, bunları olduğumuzu düşünmek bizi tam manasıyla daha iyi hissettirmektedir. Peki inandığımız bir şeyin doğru olmadığını gösteren bilgilerle karşılaştığımızda ne olur? Psikolojik gerilim yaratır. Bir yalana kanıp da nasıl zeki bir insan olabilirim? Yıkıcı bir özeleştirici saldırısı altında sadece en güçlü egolar çok uzun süre ayakta kalabilir. Bu nedenle, bu gerilim, genellikle kişinin inançlarından birini değiştirerek çözülür. Ampirik gerçeklik sorunu hakkında yanılıyorsak ve sonunda delillerle karşı karşıya kalırsak şu an şüphelenmek için iyi bir nedene sahip olduğumuz şeyi, kanıyı değiştirerek, inançlarımızı/kanılarımızı yeniden uyumlu hale getirme eğiliminde oluruz (McIntyre, 2018, s. 35-36).

2.1.14.1. Demirleme önyargısı (anchoring bias)

Çok fazla güvenme - "bağlama" eğilimidir (Zhang, Lewis, Pellon ve Coleman, 2007, s. 116–123). İnsanlar önceden var olan bilgilere veya karar verirken buldukları ilk bilgilere çok fazla güvendiğinde ortaya çıkar. Örneğin, önce 1.200 TL’ye mal olan bir ayakkabı görürseniz, ardından 500 TL’ye mal olan ikinci bir ayakkabı görürseniz, ikinci ayakkabıyı ucuz görmeye eğilimlisiniz. Oysa yalnızca ikinci ayakkabıyı 500 TL fiyatla görmüş olsaydınız, muhtemelen onu ucuz olarak görmezsiniz. Çapa - gördüğünüz ilk fiyat - fikrinizi gereğinden fazla etkiledi. Sabitleme yanlılığı davranışsal etkilerde önemli bir kavramdır (*Anchoring bias*, 2022). Demirleme önyargısı türleri aşağıdaki gibidir:

- *Ortak kaynak eğilimi (Common source bias)*; aynı kaynaktan veya aynı metodolojileri veya verileri kullanan kaynaklardan araştırma çalışmalarını birleştirme veya karşılaştırma eğilimi (Kim ve Daniel, 2019).
- *Muhafazakarlık eğilimi (Conservatism bias)*; yeni kanıtlar sunulduğunda kişinin inancını yeterince gözden geçirme eğilimi (Hilbert, 2012).
- *İşlevsel sabitlik (functional fixedness)*; bir kişiyi bir nesneyi yalnızca geleneksel olarak kullanıldığı şekilde kullanmaya sınırlayan bir eğilim (*The Psychology Guide: What Does Functional Fixedness Mean?*, 2022).
- *Araç yasası (law of the instrument)*; tanıdık bir araç veya yöntemlere aşırı güvenme, alternatif yaklaşımları görmezden gelme veya az değer vermedir. "Sahip olduğun tek şey bir çekiçse, her şey çivi gibi görünür" (Maslow, 1966).

2.1.14.2. Apofeni (Apophenia)

İlgisiz şeyler arasındaki anlamlı bağlantıları algılama eğilimidir (Carroll, 1994). Apofeni (Apophenia) türleri aşağıdaki gibidir:

- *Kümelene yanılması (clustering illusion)*; büyük rastgele veri örneklerinde küçük serilerin, çizgilerin veya kümelerin önemini abartma eğilimi (yani, hayali kalıpları görme) (Iverson, Brooks ve Holdnack, 2008).
- *Aldatıcı korelasyon (illusory correlation)*; birbiriyle alakasız iki olay arasındaki ilişkiyi yanlış algılama eğilimidir (Fiedler, 1991).
- *Paradolya (pareidolia)*; algının amorf, bulutumsu şekillere anlamlı bir yorum dayatma eğilimidir. Uyarın, genellikle görseldir, böylece kişi hiçbir şeyin olmadığı yerde bir nesne, desen veya anlam görür. Örneğin, bulutlardaki hayvan veya yüz görüntülerini, aydaki adamı görme ve ters çalınan kayıtlarda var olmayan gizli mesajları duyma kahve falı bakma (*Paridolia*, 2021).

2.1.15. Post-Truth ve Bilimin Reddi

Son 50 yıl içinde bilimin başına gelenler, Post-truth (Gölge-Hakikat)'un habercisiydi. Bir zamanlar onun yönteminin otoritesine saygı duyuluyorken, şimdiler de ise bilimsel sonuçlar, onlarla aynı fikirde olmayan, uzman olmayan kitlelerce açıkça sorgulanır hale geldi. Bilimsel sonuçların bilim adamlarının kendileri tarafından rutin olarak incelendiğini belirtmek önemlidir, ancak burada bahsettiğimiz şey bu değildir. Bir bilim insanı bir teori ortaya koyduğunda, onun meslektaş incelemesi, tekrarlama girişimleri ve kişinin bilimsel meslektaşları tarafından gerçekleştirilebilecek en yüksek düzeyde deneysel gerçeklik kontrolü aşamalarından geçmesi beklenir (McIntyre, 2018, s. 17-21). Çünkü bilimin asıl anlamında doğru olma iddiası vardır ve doğru olma iddiasının da tahkiki gereklidir (Arslan, 2019, dk. 27-30). Bunun kuralları oldukça şeffaftır, çünkü bunlar bilimsel bir teörün değerini ölçmede, ampirik kanıtın çok önemli olduğu bilimsel değer hizmetindedir. Ancak, en titiz önlemlerle bile hatalar meydana gelebilir. Süreç oldukça acımasız olabilir, ancak mümkün olduğu kadar sadece iyi işlerin geçtiğinden emin olmak gerekir. Bu nedenle, herhangi bir olası önyargı kaynağının (çıkarcılıklar, kişinin finansmanının kaynağı) ifşa edilmemesi özellikle ciddiye alınmaktadır. Bu yüksek düzeyde bilimsel öz-inceleme göz önüne alındığında, bilim insanı olmayanlar neden bilimin sonuçlarını sorgulamayı gerekli hissetsinler? Bilim adamlarının gerçekten gevşek/dikkatsiz olduğunu mu düşünüyorlar? Çoğu durumda, hayır; ancak ideolojik inançlarını bilimin sonuçlarıyla çelişki/çatışma içerisinde bulanlar tarafından rutin olarak yayılan iddia tam da

budur. Bazı durumlarda, meslekten olmayan kişiler, bilim adamlarının hem güdülerini hem de yetkinliğini sorgulamanın kendi çıkarlarına olduğunu düşünüyorlar. İşte “bilim inkarcılığı” da tam manasıyla burada doğmaya başlar. Belirli bir bilimsel sonucu beğenmeyenler tarafından ortaya atılan en yaygın iddialardan biri, onu bulan bilim adamlarının taraflı olduğudur. Bir düzeyde/bazı düzeyde/seviyede, bir kimse ampirik olmayan inançların (dini, politik), ampirik araştırmalar üzerindeki zararlı etkilerinin bu şekilde tanınmasının yüksek bilimsel standartlara saygının bir işareti olacağını bekleyebilir. Ne yazık ki, bu alışılmış bir durum değildir. Aslında, belirli bilimsel bulgulara karşı çıkanların, kendi ideolojik turnusol testlerini “açıklık/şeffaflık” ve “adalet” kisvesi altında bir araştırma alanına (yaptıklarının bu olduğunu inkar etseler bile) uygulamakta tamamen rahat olmaları oldukça yaygındır. Buradaki amaç, bilimin adil olduğu fikrinin altını oymak ve herhangi bir ampirik araştırmanın gerçekten tarafsız olabileceğine dair şüpheler uyandırmak için alaycı bir girişimdir. Bu bir kez belirlendikten sonra, “diğer” teorilerin değerlendirilmesini sağlamak için küçük bir adım gibi görünüyor.

Her şeye rağmen/sonuç olarak, bir kimse/kişi tüm bilimin taraflı olduğundan şüpheleniyorsa, kendi ideolojik inançlarıyla lekelenmiş olabilecek bir teoriyi düşünmek o kadar korkunç görünmeyebilir. Bununla birlikte, diğer eleştirmenler biraz daha kurnazdır ve seçilmiş bilim adamlarının kendilerinin iyi bilimsel standartlara bağlı olmadığını söylerler (ki bu standartlar bu bilim adamlarının kapalı fikirli ve kendilerine hizmet eden öz çıkarlarına karşı kör olmalarıdır). Bunların bir kısmı, bilim adamlarının yeterince kanıt toplarlarsa bir teoriyi kanıtlayabilecekleri gibi yanlış bir fikre dayanarak, bilimin nasıl işlediğine dair doğrudan yanlış bir anlamaya (veyahut alaycı bir istismara) dayanıyor. Ancak bilim bu şekilde işlemez: Kanıtlar ne kadar iyi/sağlam olursa olsun, bilimsel bir teori asla doğrulanamaz/ispatlamaz. Ne kadar titizlikle test edilmiş olursa olsun, her teori “sadece bir teoridir”.

Bilimsel kanıtların toplanma şekli nedeniyle, gelecekteki bazı verilerin ortaya çıkması ve bir teoriyi çürütmesi teorik olarak her zaman mümkündür. Bu, bilimsel teorilerin gerekçesiz veya inanılmaya değer olmadığı anlamına gelmez. Ancak bu durum; bir noktada, kanıt bazlı gerekçelere dayanan güçlü bir şekilde temin edilmiş kanılar dışında/hariç, bilim adamlarının, en güçlü açıklamalarının bile hakikat/gerçek olarak sunulamayacağını kabul etmeleri gerektiği anlamına gelir. Bilimsel akıl yürütmenin bu sözde zayıflığı, çoğu zaman gerçek bilim adamları olduklarını iddia edenler tarafından istismar edilir ki; eğer bilim açık bir süreç ise, alternatif teorileri dışlama işinde olmamalıdır. Onlar bir teori kesinlikle kanıtlanıncaya kadar, rakip bir teorinin her zaman doğru olabileceğine inanırlar.

Bilimin epistemolojik durumundan hiç utanç duymaması, bunun yerine onu hakikat arayışında bir erdem olarak benimsemesi gerekmektedir. Deliller göz önüne alındığında bilimsel bir teorinin iyi bir şekilde temin edildiğini söylemek pek önemsiz bir şey değildir. Gerçekten de, ampirik açıklamanın en yüksek standartları benimsenmek isteniyorsa, neden ispat yükü, bilimsel teorilerle yarıştıran sözde-bilimsel teorilerin üzerinde olmasın? Eğer “kanıt” oyunu kazanılmıyorsa, bunun yerine “delil” oyununu oynayacağız, o zaman deliliniz nerede diye bilim inkarcısına sorulabilir. Böyle bir dikkatli inceleme karşısında, inkarcılar hep fiyaskoya uğramaktadır. Bununla birlikte, bilimin gerçekte nasıl çalıştığı hakkında çok az veya hiçbir şey bilmeyenler için, bilimde olağanüstü bir zayıflık ve evrimi “kanıtlayamayacakları” alternatif teoriler için büyük bir fırsat gibi görünmesi gerekir. (Elbette teknik olarak dünyanın yuvarlak olduğunu “kanıtlamak” da mümkün değildir.) Bunun son yıllardaki en çarpıcı örneği iklim değişikliği ile yaşananlardır. Küresel sıcaklığın yükselip yükselmediği ve bunun birincil nedeninin insanlar olup olmadığı konusunda neredeyse hiçbir bilimsel tartışma olmamasına rağmen, kamuoyu, bu konuda büyük bir bilimsel tartışma olduğu düşüncesine kapılmıştır (McIntyre, 2018, s. 17-21).

2.1.16. Post-truth – Medya İlişkisi

Konu geleneksel ve dijital medya ayrımı vurgulanarak ele alınmıştır. Geleneksel medya, gazete, dergi, TV, radyo ve reklam panoları gibi internetten önce var olan tüm mecraları içerir. Çevrimiçi reklamcılıktan önce, şirketler genellikle marka bilinirliklerini artırmak ve yeni müşteriler çekmek amacıyla pazarlama bütçelerinin çoğunu geleneksel medyaya ayırırlardı (*Traditional Media vs. Digital Media in Marketing*, 2021). Geleneksel medyanın hedef kitlesi büyük ölçüde anonim bir kitledir ve bu tür bir pazarlama tek yönlü iletişim olarak tanımlanabilir. Mevcut tüm geleneksel medya biçimleri arasında, televizyon reklamları en pahalı pazarlama biçimi olarak kabul edilir ve büyük bir izleyici kitlesine ulaşma yeteneğine sahiptir. Yeni teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, geleneksel medya biçimleri dijital medyaya kıyasla etkisini yitirmeye başlamıştır (*How Digital Media is Overtaking Traditional Media*, 2019). Geleneksel medyaya geçmişte de güvenilmediğine dair Malcolm X’e ait şu ifade oldukça çarpıcıdır “Eğer, dikkatli olmazsanız, gazeteler (basın ve medya), mazlumlardan nefret etmenizi, zalimleri ise sevmenizi sağlar (*Quotable Quote*, 2022).”

Geleneksel medya internetten önce var olan çıkışları ifade ederken, dijital medya e-posta, sosyal medya, web siteleri ve video akışı dahil olmak üzere herhangi bir çevrimiçi platformu içerir (Indeed.com, 2021). Kodlanabilen ve bilgisayarlara dayanan çeşitli medya

biçimleri dijital medyanın bir parçasını oluşturur. Bunlar, sesli veya görsel girdiyi dijital formatlara dönüştürmeyi içerebilir ve birden çok biçimde bilgi alışverişine izin verebilir. Sosyal ağ siteleri, internet reklamları, podcast'ler, vlog'lar ve bloglar aracılığıyla dijital medya pazarlaması, bir süredir interneti domine etmektedir. Dijital medya aracılığıyla pazarlama, internet içeriğini kullanarak potansiyel müşterileri çekme süreci olarak adlandırılır. Markalar, dijital medyanın yardımıyla müşterileri çekmek için arama motoru optimizasyonu (SEO), blog gönderileri ve etkileyici pazarlama gibi çeşitli yollar kullanır (WhackedOut.in, 2019). Yeni medya olarak da bilinen dijital medya aracılığıyla reklam vermek, daha düşük reklam bütçelerine sahip şirketler için cazip bir seçenek olabilir çünkü bu stratejiler daha uygun maliyetli olma eğilimindedir. Gelişmiş veri analitiğinin kullanılmasıyla dijital medya, şirketlerin belirli tüketici demografilerini hedeflemesine olanak tanır (Indeed.com, 2021).

Geleneksel medya, fikir temelli bazen düzenlenmemiş içeriğin artan popülaritesi karşısında pazar paylarının erimesini izlerken, gerçeği savunmak için ellerinden gelenin en iyisini yapsalar bile önyargılı olmakla suçlanıyorlar. Ana akım basın ve televizyon ağlarından bazılarının, gazetecilik değerlerinin savunulduğu ve otoritelerine saygı duyulduğu “eski güzel günlere” geri dönmeyi istemekteler. Donald Trump, beğenmediği herhangi bir medya raporunu “sahte haber” olarak nitelendirdi. Kampanya mitinglerinde basın için “dürüst olmayan insanlar” nitelemesini kullandı ve bu gayet işe yaradı. En son Gallup anketinde, Amerikalıların kitle iletişim araçlarına olan güveninin şimdi yeni bir düşük seviyeye gerilediği bildirildi: 1976'da Watergate krizi ve Vietnam'ın hemen ardından yüzde 72'lik yüksek bir seviyeden, şimdi yüzde 32'ye düştü. Bütün bunlar, post-truth (gölge hakikat) yolunda atılan bir başka adım. Haber izleyici kitlesi artık çok sayıda partizan olduğundan, geleneksel ve alternatif medya arasındaki çizgi bulanıklaştı ve birçoğu artık haberlerini doğruyu söyleme konusunda şüpheli değerlere bağlı olan kaynaklardan almayı tercih ediyor. Gerçekten de, bugünlerde pek çoğu hangi kaynakların taraflı olduğunu bile söyleyemiyor. Ayrıca eğer bir tanesi, tüm medyanın taraflı olduğuna inanıyorsa, belki de kendi lehine taraflı bir bilgi kaynağı seçmek daha az fark yaratır. Seçimden bu yana çeşitli medya kaynaklarının güvenilirliğini ölçmeye çalışan çizelgeler sağlayanlar, bedensel zarar tehditleriyle karşı karşıya kaldılar. Sosyal medyanın yükselişi, elbette, bu bilgilerin herkese açık olmasını kolaylaştırdı. Artık internette yan yana sunulan gerçekler ve fikirlerle, artık neye inanacağını kim bilebilir (McIntyre, 2018, s. 86-87)?

ABD'nin önde gelen üniversiteleri arasında yer alan Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nün (MIT) yaptığı 2006 ve 2016 yıllarını kapsayan araştırmalar, yalan haberlerin

sosyal medya üzerinden altı kat daha hızlı yayıldığını ortaya koymuştur (Trthaber.com, 2018). Filtresiz ve incelemesiz, okuyucular ve izleyiciler bu günlerde sürekli saf bir partizanlık akışına kolayca maruz kalıyorlar. Ana akım medyanın itibarı en dipteysen, propaganda dağıtmada çıkarı olanlar artık başkalarının hikayeyi kendi taraflarını anlatması konusunda endişelenmelerine gerek kalmadı. Artık kendi medya kuruluşları var. Bu bir şekilde başarısız olursa, her zaman Twitter vardır. Medya düşmansa, Trump mesajını doğrudan halka ulaştırabilir. İnsanlar doğrudan Amerika Birleşik Devletleri başkanından haber alabiliyorken kimin hakikat kontrolüne ihtiyacı var ki? Böylece hakikate meydan okuma tamamlanmıştır (McIntyre, 2018, s. 86-87).

2.1.17. Post-truth – Sanat İlişkisi

Platona göre bu dünyadaki nesnelere zihinsel bir dünyadaki değişmeyen nesnelere yansımalarıdır. Bilim doğası gereği, bu iddiayı kanıtlamaya çalışırken felsefenin böyle bir çabası söz konusu değildir. Çünkü, felsefe, dünyayı algılama ve açıklama amacı gütmemekte; insanın mükemmel zihinsel yaratısı olarak dünyayı kurup, dizayn etmektedir. Bu dünyadaki sıradan insanlar, ancak gerçek, evrensel, kalıcı ve değişmeyen bir insan ideasına uydukları veya ona benzediği ölçüde gerçek insan olurlar. “İşte, sanat da insanı böyle tasvir edecek, seni veya beni değil, işte o insanı anlatmalıdır. Aynı şekilde siyaset de bireysel insanı gündelik ihtiyacını karşılayan bir devleti değil, içinde adaletin gerçekleştirileceği herkesin özgürlük, eşitlik ve emniyet içinde yaşadığı devleti anlatmalıdır (Arslan, 2019, dk. 27-30).”

İlk kez politik boyutlarıyla gündeme gelen post-truth, aslında sanat dünyasına yabancı değil. Sınırları sınıma, disiplinlerarası söylem ve hayli ticarileşmiş sanat ortamında bu bağlam, geçmişte, içerik ve yaklaşım olarak benzer kavramsallaştırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Propagandanın aracı olarak sanat örnekleri, simülasyon, anakronik anlatımlar, temsilin aşırılıkları – tekrarları, sahte eser piyasası ve içerik olarak post truth'u kavramlaştıran bazı sanatçıların yapıtları bu bağlamla ilişkilendirilebilir. Yine de sanatı post truth'un sınırlarıyla tartışmak çok zor, çünkü; sanat, her zaman doğru olan-olmayan her türlü gerçekliği kendi gerçekliğine dahil eder. Dolayısıyla sanat, daha geniş bir bakıştan okunmayı gerektirir (Ötgün,2020).

Sanat, insan hayatına dokunarak insana incelik ve zarafet duygusunu kazandıran çok önemli bir olgudur. Sanatta gerçekçilik kavramı, ne yazık ki, esnek ve belirsizdir. Gerçekçilik kimi zaman nesnel bir gerçekliği tanıyan bir tutum, kimi zaman da bir anlatım yolu ya da bir yöntem olarak tanımlanır. Bu ikisini ayıran çizgi de her zaman kesin değildir (Akdoğan, 2019). Sanat kendi başına bir yaratı alanı olduğu kadar arka planında bir dönemi

ve bir düşünme sistematliğini barındıran öğeleri muhafaza eder. O nedenle sanatın tepkisi eğer dikkatle okunur ve doğru çözümlenirse siyasetin göstergelerinden daha önemli kabul edilebilir (Kahraman, 2002, s. 4)

İnsanoğlu sırasıyla önce “anlam” sonra “hakikat” , sonra teknoloji son olarak ise hakikate saygının olmadığı hakiki olanın önemsizleştiği ve sadece iş görmek için kullanıldığı post-truth denilen bir döneme geçmiştir. Hukukun en temel kavramı “hak” tır. “Hak” ile “hakikat” aynı kökenden gelmesine rağmen şu an hukukta da ”hakikat” sorgulanır hale gelmiştir. İnsanoğlu Mozart, Leonardo, Aristoteles, İbn Haldun ve Farabi gibi değerleri yaratmıştır, fakat şimdi insanlık nereye gidiyor bilinmiyor. Önce ABD post-truth demeye başlamış ve bunu dönemin başkanı Trump’la uygulamıştır. Fakat daha sonra Batı da post truth demeye başlamıştır. Eğer Batı bile postmodernizmden post-truth (gölge-hakikat)’a geçtiyse hakikat boş verilmiş demektir (Arslan, 2019, dk. 1.07.23 - 1.07.12). Oysaki, geçmişte klasik dönem sanatının temel motivasyon kaynağının hakikate bağlılık ve inanmak olduğunu vurgulamaktadır. İnsanın mükemmelliğe olan inancı ile hakikati eş değer görmektedir (Doorly, 2013, s.).

Günümüzde teknoloji sanata doğrudan etki etmiş ve gerek müzikte, gerekse sinemada sanat anlayışı bu yönde hızlı bir ilerleyiş göstermiştir. Buy it, use it, break it, fix it Trash it, change it, mail - upgrade it Charge it, point it, zoom it, press it Snap it, work it, quick - erase it - Daft Punk, Technologic Satın al, kullan, kır, onar, çöpe at, değiştir, güncelle Şarj et, işaretle, yakınlaştır, bas Çek, çalıştır, hızlı bir şekilde sil (Sanatçı:Daft PunkAlbüm:Human After All-Çıkış tarihi:2005 Tür:Tekno). İnsan, kültürle doğayı aşır insan oldu, şimdi ise insan teknoloji ile kültürü de aşır başka bir şey olacaktır. Yani post-truth dönemde, insanın ne hakikate ne de anlama ihtiyacı olacaktır (Arslan, 2019). Kararlarımızı duygusal alıp bu aldığımız kararları aklımızla rasyonelleştiriyoruz. Bu durum hakikatin gözardı ardı edilmesinde önemli bir etken olmakta ve hakikat ötesi bir anlayışı ortaya çıkarmaktadır (Şirin, 2016). Felsefe, uygulamanın altında yatan inanç ve varsayımlara yönelik eleştirel sorgulamayla neredeyse eş anlamlıdır (Woodford, 2018, s. 46). Felsefe, başlangıçta karışıklık ve rahatsızlık içerebilen kavramsal gerilimler üreterek genellikle bilindik, güven verici ve teselli eden alışılmış düşünce süreçlerini zorlar ve onları yıkar. Karşılaştığı her şeyi araştırır ve keşfeder ve böylece politika ve tarih de dahil olmak üzere diğer disiplinler ve alanlarla örtüşür. Bu bölümün konusu, “seçkin” müzisyenler ve her türlü sanatçı ve uzmanlar için bazı muhafazakarların meraklı ve bitmez tükenmez küçümsemesidir.

Müziğin ve diğer sahne sanatlarının ekonomiye ve demokratik toplum ve kültürün

zenginleştirilmesine katkısı göz önüne alındığında, muhafazakarların ve neoliberallerin toplumda ve eğitimde onlara nispeten yüksek bir değer vereceğini varsayabilir. Örneğin, Kanada'da, uluslararası üne sahip romancı Margaret Atwood tarafından 2008'de bildirildiği üzere, o zamanki Başbakan Stephen Harper tarafından yapılan sanatla alakalı küçümseyici bir yoruma karşılık olarak, sanata ayrılan federal fonlar kesilmeye başladı. Sanat ve sanatla ilgili kurumlara ayrılan fonlardaki bu azalmalar medya tarafından sorgulandığında, Harper, sözde ciddi sanatçıları ve müzisyenleri, devlet desteğine aşırı derecede bağımlı olan ve sıradan Kanadalıların hiç sempati duymadığı zengin ve mızızlanan yaratıcı seçkinler sınıfı olarak onlarla alay etmiştir. Belirli türdeki sanatçıları ve müzisyenleri elitist züppeler olarak damgalamaya yönelik bu girişim, Atwood'un resmi olmayan savunucusu ve medya sözcüsü haline geldiği sanat camiasının üyelerini öfkelenmişti. Ulusal gazete The Globe and Mail to Harper'ın sanatı nadir görülen yaratıcı uğraşlar olarak aşağılayıcı açıklamasına yanıt veren Atwood, tüm çocukların yaratıcı olduklarını ve dolayısıyla yaratıcılığın doğal ve "normal bir insan özelliği olduğunu bu yüzden yaratıcılığın aslında "sıradan" bir şey olduğunu; fakat asıl sıradan olmayanın bu faaliyetlerin takdir edilmemesi olduğunu ifade ederek bu duruma karşılık vermiştir (Woodford, 2018, s. 46-47). Daha önce bahsedilmiş olsa da şunu tekrar vurgulamak gerekir ki; sanatlar, sadece alanı sembol, imgelem ve irrasyonelite (mantıksızlık) olduğu için değil, aynı zamanda “biz ve onlar” arasındaki ayrımın ve etiketlenmenin yapıldığı temel araçlar arasında oldukları için önemlidir (Woodford, 2018, s. 53). İşte bize görünen bu değişim zamanın, mekânın, toplumun vb. kriterlerin zamanla değişmesi sebebiyledir ve her toplumun ahlaki yapısı, hakikat anlayışı farklı olduğu için her şey hem görecelidir hem de çokludur. Siyasi gerçekler, bilimsel gerçekler, felsefi gerçekler, sanatsal gerçekler ve ahlaki gerçekler vardır fakat bunlar bükülebilir ve bağlamına göre değişebilir (Özkaya, 2020).

2.1.18. Görsel Sanatlar ve Post Truth

Görsel Sanatların Post Truth'la ilişkisine yönelik yayınların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Resim sanatında erken dönem gerçeklikten kopuş fantazyalar ve gerçeküstü denemelerle olmuştur. Bosch (1450-1516), Arcimbolda (1527 - 1593), Blake (1757 - 1827), Goya (1746 - 1828) gibi sanatçılar, erken dönem sürrealizm öncüleri olarak görülmüştür. Görsel sanatların kısa tarihinden örneklere; gerçekçi, natüralist eğilimlerden izlenimci anlatımcı ve dışavurumcu eğilimlere dönüşmesi ve biçimin (formun) gerçeklik algısından kopması, soyutlama eğilimleri, soyut sanat, süprem sanat, kavramsal sanat ve Abromoviç performansının algıya etkisi ve pop kültür sanatının etkilerine vurgu yapılabilir (İnce, 2000, s. 65-78).

20. yüzyıl sonrası fantastik filmler, sanal gerçeklik, uzay filmleri, distopya içeren filmler gibi özellikle y ve z kuşağını etkiledi, mitolojinin yükselmesine neden oldu. Fotoğrafta manipülasyon dijital devrimle arttığı için farklı örnekler bulmak ya da bağlamından kopartılmış görüntülerin servis edilmesi yaygınlık kazandı (Çakırkaya, 2017). Tüm sanatlar, fikirlerin ve hakikat kavramlarının şekillenmesine önemli katkıda bulunur, ancak görsel sanatlar, her yerde bulunabilmesi, akışkanlığı ve duygusal ifadenin açıklığı nedeniyle, insanların entelektüel dünyalarını daha kolay altüst edebilir veya insanları bunaltarak onları “aldatılma, nefret etme, aidiyet ve güce tapınma”ya karşı daha savunmasız hale getirebilir.

Görsel kültür, insanoğlunun tarih boyunca ürettiği somut değerlerin neredeyse tümünü içerir. Günümüzde yeniden anlam bulması mekan ve zamandan bağımsız olarak hem üretilebilmesi hem de paylaşılabilir olmasıyla ilgilidir. Postmodern etkiler özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren görsel sanatlarda görülmeye başlar ancak bu süreç henüz konvansiyonel sayılabilecek iletişim araçlarıyla hızlı bir şekilde yayılmaz ve dünyanın her yerinde eş zamanlılık göstermez. 2000’lerin başından itibaren dijital devrim olarak ifade edilen bilişim araçlarının gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşması bir ölçüde bilgiye erişim ve paylaşım şartlarını eşitlemiştir. Bilgisayarların profesyonel kullanımın dışında kendine daha bireysel kullanım ortamı bulmuştur. Sosyal medya araçları çeşitlenmiş, internete erişim sağlayan hemen herkesin sanal bir kimlikle yer almasına ortam hazırlamıştır. Her yıl katlanarak giden üyelerin ve takipçilerin kayıt altına alınmasıyla algoritmik olarak kategorize edilmiş gruplar oluşmaya başlamıştır. Ticari kazanç, siyasi, ideolojik telkin gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak gruplar üzerinde algı oyunları ve manipülasyon gecikmemiştir. Gerçeklik bağlamından koparılarak sunulmaya başlamıştır. Öte yandan internet üzerinden görsel, yazılı ve interaktif veri paylaşımı uzaktan eğitim yöntemlerinin gelişmesini sağlamıştır. Dil öğreniminden mutfak sanatlarına değin pek çok alan yeni mecrada kendine yer bulmuştur. Veri akışının giderek hızlanması ise son dönemde video paylaşım platformlarını popüler hale getirmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda gerçeğin yansıtılmasından uzaklaşma eğiliminde olan plastik (görsel) sanatlar için yeni teknik koşullar önemli avantajlar sağlamıştır. Tasarım süreçleri hızlanmış, tekniğe bağlı olarak fantastik anlatımlar genç izleyicilerle buluşmuştur. Büyük çaplı sergilerde fotoğrafik görüntünün yanı sıra video sanatı teknikleri yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Plastikten (malzemeden) arınmış fakat görsel olarak algılanabilir sanat yapma dönemi başlamıştır. Özü itibarıyla gerçek olmayan, sayısal verilerin kombinasyonu üretilmiş görüntüler sanal gerçeklikler sunmaktadır. Ekranda ışık formunda

ya da hologram olarak boyutlanmış görsel formlar hakikat/gerçeklik ötesi bir dünyanın kapısını aralamıştır. Örgün (kurumsal) görsel sanatlar eğitiminde teknik anlamda dönüşüm bu kadar hızlı olmamakla birlikte, mevcut dijital koşullardan yararlanma ve kötüye kullanım dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. En başta görsel aşırımacılık (intihal) etik bir sorun olarak karşımıza çıkarken, özgün değer üretme ve yaratıcılığa ket vurduğu da söylenebilir. Görsel Sanatlar Eğitimi alanında ise tezlere konu olmuş ve bu konuyla ilgili “Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Sanat Uygulamalarında İntihal Eğilimi ve Görsel İntihale İlişkin Görüşleri” başlığı altında incelenmiştir (Topkara, 2019).

Bilgi, düşünce ve kreasyonun kümülatif bir şekilde arttığı ve artmaya devam ettiği günümüzde hayal kurma neden yeniden ele almanın önem arz etmektedir. Dijital kültürün merkezde olduğu yeni nesil dünyada, hayal gücünün denklemi de diğer her şey gibi gittikçe daha kompleks bir hal içindedir. Hayatımızı domine eden mavi ekranlar ile gün boyu sayısız imaj ve dijital veriye maruz kalınmaktadır. Peki bu sanal gerçeklik, hayalperest hayal dünyasını nasıl etkiliyor? İnsanları gerçekten daha çok saran sanal gerçeklik, hayal gücümüzü besliyor mu yoksa köreltiyor mu? Bu gizemi çözmek için; bilim ve şiirsellik, teknoloji ve sanat gibi uç görünen kutupları bir araya getiren öncü sanatçı Refik Anadol’un hayalleri gerçek kılan dünyasına değinmek gerekmektedir. Medya sanatçısı Anadol ile datanın poetiğini keşfe çıkarken, verilerle hayal kurabilmenin dijital çağda hayal gücüne getirdiği aydınlanmayı incelemek gerekmektedir (Yürüten, 2019).

Tablo 2.1. *Sanat Kuramları Evrimsel Süreci*

Sanat kuramları	Akımlar/eğilimler	Başlangıcın Dönemi	Sanatçının Rolü
Yansıtmacı	Realist Natüralist	M.Ö. 500	Usta/master
Anlatımcı	Romantizm Dışavurumculuk Gerçeküstüculük	17. yüzyıl	Sanatçı
Biçimci	Soyutlama Geometrik Soyut Soyut		Sanatçı
Kavramsal Etkiler	Özel bir eğilim yok <i>Sunum Bakımından</i> <i>Yerleştirmeler</i> <i>Performanslar</i>	20. yüzyıl	Düşün insanı sanatçı
İşlevsel Yaklaşım	Yükselen Tasarım	İnsanlık tarihi boyunca Hızlanan etki : 21. Yy.	Tasarımcı/ Mühendis Sanatçı

Konuyu açacak olursak; sanat yansıtmacı eğilimlerden anlatımcı, soyutlamacı eğilimlere ve son olarak kavramsal sanata doğru geçişi, geçtiğimiz 100 yüzyıl içinde gerçekleşmiştir (Tablo 2.1.) Sanatın çoğu zaman özgür koşullarda yapıldığı söylenemez, (din ve iktidar etkisi) güç odaklarının etkisi altında kalmıştır ve propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. Özgür dönemleri de olmuştur. Sanatın toplum üzerindeki etkilerine ilişkin erken dönem izlenimler Antik Yunan'da Platon'a kadar gider. İdealist felsefe sansürdür.

Sanat aslında müdahalecidir, sosyal etkileri vardır ama bunu geçmişte sadece sanatçılar yapardı. Günümüzde ise iletişim bağlamında büyük bir çoğunluk kendini dışa vuracak mecralar buluyor ve bazen bilinçli bazen de farklı etkiler altında toplumsal algıyı etkileyebiliyorlar. Sanatın topluma, toplumun sanata müdahalesi olmuştur.

Kardinal Carlo Borromeo'nun dönemin sanatçılarına yönelik fetvası şöyledir: Caravaggio bir yapıt üzerinde çalışırken fresklerle çalışmayı tercih etmez çünkü bu plan ve program gerektirir. Oysa O, yapıt üzerine çalışırken fikir değiştirir, fikirleri yön değiştirir, siler, tekrar yapar. Figürleri doğrudan tablo üzerine çizim yapmadan sadece renklerle oynayarak yapmayı tercih eder. Freskler onu bir kalıba sokamaz, düşüncelerini dizginleyemez. Tıpkı tüm Katolik dünyasını yöneten kardinallerin onu dizginleyememesi gibi. Ne kadar uyarılsa da kanunsuz işlere bulaştığı bilinir. Kılıç taşımanın yasaklandığı Roma'da kılıcıyla kavgalara karışır. Ama bir tablosunu almak için servet döken din adamları tarafından işlediği suçlar görmezden gelinir. Aydınlanma çağının beşiğinde karanlığı seçen bir sanatçıdır Caravaggio. Dahası karanlığın gayet çekici olabileceğine dair insanların akıllarını çelen de odur. Eserlerinde kullandığı karanlık ton, kariyeri ilerledikçe daha baskın hale gelir. Belki de Caravaggio'nun dehası burada yatmaktadır: Gerçek, açık, aydınlık yerine şüpheli, karmaşık, karanlık olana ikna etme gücünde... Hayatta ve sanatta her şeyin ideal bir güzellikle kutsanmasını onaylamayıp, şüpheli ama daha gerçek duran karanlığa dikkat çeker. Bu anlamda Rönesans'ın bitişini, Barok dönemin başlangıcını da müjdeler. Malta'dan kovulan Caravaggio, affedilmek umuduyla Papa Paulus'a bir resim yapar: Davut ve Goliath (Davide e Golia; 1610). Ressamın şaheserleri arasında sayılan, ustalık döneminin bu en bilinen tablosundaki canavar Goliath, Caravaggio'nun kendisidir. O, kahraman, güzel ve ışıklar içindeki Davut değildir, başı kesilmiş Goliath'tır ve pişmanlık içinde başını Papa'ya sunmaktadır (Hazar, 2020).

Francis Goya'nın 3 Mayıs eseri, sunumu ve duygusal gücü bakımından savaşın korkunçluğu konusunda çığır açan bir örnek olarak değerlendirildi (Ferrari, 1973, s.86). Hıristiyan sanatının geleneklerinden ve ananevi savaş betimlemelerinden uzaklaşması, eseri

alanında benzersiz kıldı ve modern alandaki ilk örneklerden biri olarak kabul edilmesini sağladı (Licht, 1979, s.116,127).

Şekil 2.1. David and Goliath, Caravaggio (Caravaggio, 2018)

Şekil 2.2. Üç Mayıs 1808, Francisco Goya (Goya, 2022)

1850'lerde, daha sonraki yıllarda Prado Müzesi'nin yöneticisi olacak olan ressam José de Madrazo, tablonun Goya'nın stilini yansıtmadığını iddia etti ve iddiasının sebebinin "büyük bir usta olan Goya'nın diğer eserlerine göre bu tablonun kalitesinin çok düşük kalması" olduğunu açıkladı. Tablo, yıllar sonra, izlenimcilik ve romantizm popüler olduğunda dünya çapında ün kazandı. Madrid'de 3 Mayıs 1808, başka pek çok esere de ilham kaynağı oldu. Bu eserler arasında Édouard Manet'nin çizdiği bazı seriler ve Pablo Picasso'nun Kore'de Katliam tablosu ile başyapıtlarından biri olan Guernica yer alır (Üç Mayıs 1808, 2022)

Şekil 2.3. Guernica, Pablo Picasso – (Picasso, 2022)

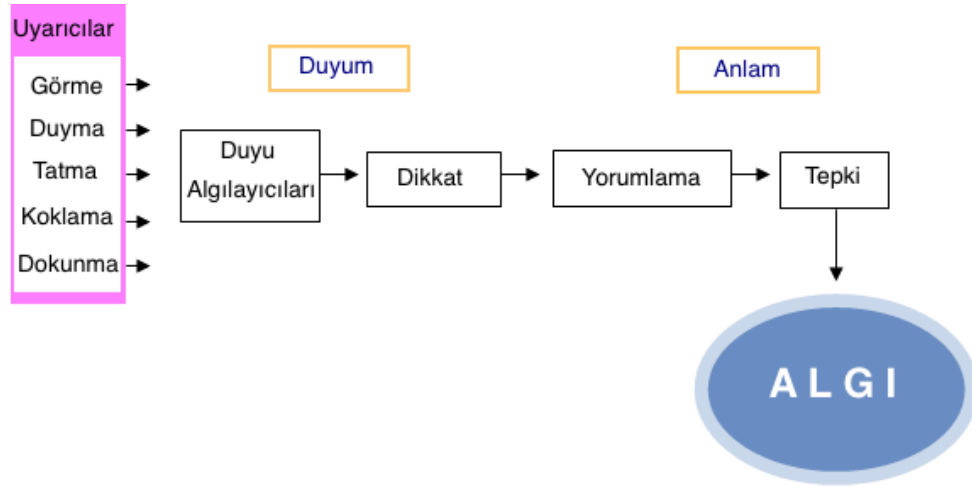
Guernica, savaş trajedilerinin ve savaşın bireyler üzerindeki acı verici etkilerinin bir özetidir. Tablo zaman içinde, savaşın yarattığı trajedilerin anımsatıcısı, savaş karşıtı ve barış yanlısı düşüncelerin sembolü haline gelmiştir. “Sanatın referansı sınırsızdır. Hayal de, hakikat de, uydurma ve yalan da sanatın alanında kendi gerçekliğini kazanır. Var olduğuna emin olduğumuz ya da var olmadığını düşündüğümüz bir sorunsal, durum ya da olgu karşıt söylemiyle sanatta farklı bir gerçeklik alanına taşınır (Ötgün (2020).”

2.1.19. Algı ve Algı Yönetimi

Algı, genel anlamda çevreden alınan duyuşsal uyarıların yorumlanmasıdır. Görsel, işitsel ve dokunsal duyuşlar “Genel Yorum Alanı”nda (Wernicke alanı) toplanır ve yorumlanır. Tek başına bu alan zeka ile açıklanan kavrama konusunda, korteksin diğer tüm bölgelerinden çok daha aktif bir rol oynar. Wernicke alanındaki görsel, işitsel ve dokunsal algıların birleşimi ile olayları bir bütün olarak kavrarız; olaylar daha uzun süre hafızamızda kalır ve üzerimizdeki etkisi daha güçlüdür. Bu duruma çoklu duyuşsal algı denir. Farklı baskı

grupları, hedef kitlelerinin hedefleri doğrultusunda hareket etmelerini sağlamak için hedef kitlenin duygu, duyum, düşünce sistemi ve eylemlerini etkileme çabası içindedir. Bu bağlamda “Algı Yönetimi”, hedef kitlenin düşüncelerini etkilemek için gerçekleştirilen tüm faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Modelleme, dikkati belirli bir noktaya odaklama, beklenti oluşturma, katılım, ödüllendirme, cezalandırma, stres yönetimi algı yönetiminde uygulanan yöntemlerdendir. Algı yönetiminde kullanılan bu metodolojik yaklaşımları öğrenirsek, bireylerin karar verme süreçlerinde farklı baskı gruplarının etkisinden ve manipülasyonundan korunarak bağımsız karar vermeleri kolay olabilmektedir. Günümüzde baskı grupları daha çok algı yöntemini kullanarak tekil bireyleri etkileyerek toplumu hedefleri doğrultusunda yönetmeyi hedeflemektedir (Cabıoğlu ve İşeri, 2015).

Bugüne kadar bir çok literatür, bilgi savaşını tartışmıştır; ancak algı savaşına çok az referans verilmiştir. Devam eden bilgi savaşı tartışmasında, algı merkezi bir unsur ve başarı için kilit bir faktördür. Bilgi savaşını doğru kavrayabilmesi için algı savaşıyla ilişkisinin mukayese edilmesi gerekmektedir. Algı savaşının yeni bir şey olmadığını, çoğunlukla diğer savaş kavramlarının örtük bir parçası olarak tartışıldığını savunuyoruz.

Şekil 2.4. Algı Süreci - (Diyarbakırlıoğlu, 2019)

Algı savaşı, nesne haline getirilerek ve görünür kılınarak daha iyi anlaşılacaktır. Savaşta ilk kurban, hakikattir. Modern savaşla ilgili son araştırmalardan elde edilen raporlar, durum farkındalığı yaratma yeteneğinin savaşı kontrol etmek ve başarılı olmak için kilit bir faktör olduğunu göstermiştir. Modern savaşı güven savaşı olarak tanımlayabiliriz. Bir güven savaşında, Kutsal Kâse (the Holy Grail; ortaçağ efsanesinde İsa tarafından Son Akşam Yemeği'nde kullanılan ve Arimathealı Yusuf'un Haç'ta Mesih'in kanını aldığı fincan veya

tabak) yolculuğu gibi yalnızca hakikati (truth) aramayız, bunun yerine hakikati (truth) kontrol etmeye çalışırız. Geleneksel bir felsefi soru, doğru/mutlak bir cevabı olmayan bir soru olan doğrunun ne olduğudur. Bu tartışma genellikle bunun duruma bağlı olduğu sonucuna varır. Bu konuya yaklaşımımız, hakikatin (truth), anlaşmalara ve inanç yapılarına dayanan bir sosyal inşa olduğudur. Bu görüş, benim için doğru olanın sizin için mutlaka doğru olmadığı anlamına gelir, ancak çoğu durumda, genel gerçeklik (reality) görüşü gibi görünen şey üzerinde bir anlaşma vardır. O halde hakikat, bir norm sistemiyle ilgili bir şeydir.

Geleneksel bilgi savaşı kavramları, tek bir hakikat olduğunu ve savaşın, durumun hakikat resmini görme yeteneğini manipüle etmekle ilgili olduğunu varsayar. Ancak tek bir hakikat olmadan, bilgi savaşı aynı zamanda gerçekliğin (reality) genel görünümü için bilgiyi, başka bir deyişle insanların doğru olduğuna inandıklarını yaratmak zorunda kalacaktır. Norm sistemini etkilemek, bilgi savaşının ortak tartışması ile çelişen uzun zaman alan bir süreçtir. Bilgi savaşı, nispeten kısa bir süre içinde alınması gereken açık hedefler anlamına gelir. Savaş, yüksek belirsizliğe sahip kaotik bir durumdur. Savaşta kaybedilen ilk şey, neyin doğru görüldüğüne dair bir görüş yaratma yeteneğidir. Hem gözlemci hem de norm sistemi sorgulanacak.

Söylentiler ve yanlış bilgiler, erişilebilir bilgilerin ne kadar doğru olduğunu değerlendirmeyi daha da zorlaştıracak ve eksik bilgiler üzerinde hareket etmek zorunda kalacağız. Bu durumda, durumu nasıl algıladığımızı bağlı olarak neye inanıp inanmayacağımız konusunda hala bir fikrimiz olamayacak. Doğru görünen ya da olmayan şey, zamanla değişebilecek bireysel inanç yapılarına dayanacaktır. Güvenilirlik sosyal bir inşadır ve genişletilebilir, manipüle edilebilir. Algı savaşı gerçeğe zarar vermekle ilgili değil, gerçeği yaratmakla ilgilidir. Her iki perspektifte de hakikat kurbandır (Friman, 2015)

2.1.20. Görsel Algı

Görsel Algı, fizyolojik anlamda görme ile başlar. Görme, optik bir edimdir. Çevreden yansıyan ışık ışınları gözde bulunan mercek sayesinde retina üzerine odaklanır, böylece ters bir görüntü meydana gelir. Göz kasları, farklı mesafelerdeki nesnelerin görüntülerini retina üzerine kesintisiz düşürecek şekilde formunu değiştirmektedir. Bu sürece görsel uyum denilmektedir. Retina (ağ tabakası) üzerindeki görüntü sinir ağı sistemi ile beyindeki görme merkezine taşınır. Retina çok hassastır, vücudumuzdaki tüm reseptörlerin (algılayıcı hücreler) % 70'ine sahiptir. Beyin, gözün kendisine ilettiklerini tamamını algılamayabilir, çünkü seçici dikkat (algıda seçicilik) ve ilgi (ilişkilendirme,

organize etme) nispetinde işlem yapar. Görsel algı, görsel uyarıcıları fark etme ve bunların ayrımını yapabilme ve daha önceki tecrübelerle bağlantı kurmak suretiyle bu uyarıcıları deşifre edebilme yeteneğidir. Öğrenme süreçleri bakımından, sağlıklı bir çift göze sahip birisi hayatı boyunca öğrendiklerinin kabaca % 80'ini görerek kazanmıştır. Görmenin bilgilerin hatırdaki kalmasındaki rolü ise % 30'lar nispetindedir (İnce, 2019).

Görsel algı gelişimi, insanın bilişsel gelişimiyle sosyal ve duyuşsal alanlarının gelişmesinde de önemli bir paya sahiptir. Bir kimse görsel algı problemi yaşıyorsa görsel algıyla ilgili alanlarla birlikte diğere alanlarda da sorun yaşayacaktır. Bir kimse sanat eğitimi aracılığıyla doğru algılayabilme yetisinin yanı sıra algıladıklarını aktarabilme yetisi de kazanmaktadır. Bir sanat eseri, bir çok sanat elemanından oluşmasına rağmen bir bütün olarak algılanmaktadır. Bireyin sanat yapıtını bir bütün olarak algılayabilmesi ve görsel algılamanın gerçekleşebilmesi için, bireyin psikolojik olarak bakmaya ama asıl görmeye hazır olması gerekmektedir. Burada bireyin, neyi gördüğü, neyi görmeye gerek duyduğu, görsel algılamanın gerçekleşmesi sürecinde önem taşımaktadır. Bireyin, neyi nasıl göreceği ve nasıl algılayacağı, gördüklerinden hangilerini algılayıp hangilerini algılayamayacağı, duyuşsal olarak algıladıklarına ne tür anlamlar yükleyeceği, aslında onun bilgi birikimi ve yaşam deneyimleri ile ilgilidir. Algılama, önce gördüklerimiz arasında yapılan iradi bir seçim, daha sonra bu süreci izleyen ve doğrudan bilinç içeriği ile ilgili bir deneyimdir. Bu yüzden, resimle temsil etmenin kökeninde bireyi aşan yönlendirilme olgusu bulunmaktadır (Beyoğlu, 2015, s.336).

Şekil 2.5. Bütünsel Algılama Örneği (İnce, 2019)

Şekil 2.6. Gestalt Biçim Algısı Prensipleri (İnce, 2019)

Görsel algılamaya denince Gestalt Algı Kuramı'ndan söz etmek gerekir. 1912'de Almanya'da Max Wertheimer'in çalışmaları ile başlamıştır. Kurt Koffka, Wolfgang Köhler ve Kurt Lewin tarafından geliştirilmiştir. Yukarıda açıklanan bütünsel algılama edimi, Gestalt prensiplerine dayanır. İki ya da daha fazla birbiriyle ilişkili öğenin bir bütünü oluşturması veya yeni anlam kazanacak şekilde bütünleşmesi *pragnanz* yasası gereği eksiksiz olarak algılanma eğilimi gösterecektir. Yukarıda Şekil 2.5.'de görüldüğü gibi bütünün algılanışı ve bütüne olan tepki, parçaların algılanışına kıyasla daha doğal, daha kolaydır ve daha önce görülür. Parçalar tek başlarına birer mavi benek olarak kalacak anlam üretmeyecektir. Parçalar özelliklerini, bütün içindeki yer ve işlevlerinden alırlar.

Şekil 2.6'te Gestalt Görsel Algı Kuramı'ndaki biçim algısı prensipleri bütün olarak verilmiştir. Buna göre gruplama yani bir kompozisyonun oluşmasında yakınlık, benzerlik, tamamlama, süreklilik ve ortak kader temelde belirleyici rol oynar. Ayrıca bir formun bütünsel algılanması zemine bağlıdır, buna kısaca şekil-zemin ilişkisi denmektedir, tipik örnekleri silüet görüntülerdir. Temel tasarımda biçimlendirme ilkeleri ve kombinasyonları da Gestalt prensiplerine dayanır (İnce, 2019).

Görsel algı her zaman güvenilir değildir, müdahale edilerek ya da edilmeksizin yanılabılırız. Yaygın kullanılan adıyla buna optik illüzyon (yanılsama) denilmektedir. Örneğin, perspektif çizim, iki boyutlu yüzeyde derinlik algısı yarattığı için bir tür yanılsamadır. Hareketli görüntü (film-video) algısı yine bir tür göz kusuruna dayanmaktadır. Ağ tabakasına düşen imajın 1/20 sn kadar burada kalması (gecikmesi) sebebiyle, ardışık gösterilen kareler kesintisiz algılanır. Bu örneklerde olduğu gibi kusurlu görme duyumundan yararlanılarak op-art (optik sanat) olarak bilinen sanat türü ortaya çıkmıştır. Etkileyici olduğu için bugün dijital görselleştirmelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Görsel yanılsama temelde, a) Fizyolojik Yanılsama, b) Bilişsel-kavramsal Yanılsama, c) Fiziksel Yanılsama olmak üzere 3 başlık altında toplanmaktadır. Fizyolojik yanılsama temelde göz ve gözün bileşenlerin ve beyin aracılığı ile ortaya çıkan yanılsamalardır. Kavramsal yanılsama, en az iki algı alanı bulunan *ambiguous* (belirsiz) yanılsama, sanal ve gerçek arasındaki algıyı anlatan *distorting* (biçimi bozulmuş) yanılsama, *imkânsız* görsellerle ilgili paradoks yanılsama, birden fazla parçaların birleşimi sonucu var olmayan şekillerin algılanmasına sebep olan *fiction* (kurgu) yanılsama olarak gruplanmaktadır. Fiziksel yanılsama ise fiziksel kurallar sebebiyle ortaya çıkan (gökkuşağı ve serap gibi) algısal sürecin sonucudur (Jahangiri'den aktaran Çelik, 2019).

Gündelik yaşamda görmek, anlama, inanma, ikna olma anlamlarında kullanılır. Bu sebeple kandırılmaya da en açık alanlardan birisidir. Üçkağıt ve hokkabazlık gösterileri, algı

yanılmasına dayalı oyunlar içerir. Günümüzde dijital mecralarda inandırıcı olması için manipüle edilmiş fotoğraflık görüntüler kullanılmaktadır.

2.1.21. Kültür ve Görsel Kültür

Kültür, bir toplumda bireyin aileden ve diğer önemli kurumlardan temel değerleri, algıları, istekleri ve davranışları olarak sosyal ve tarihsel süreç içerisinde gelecek nesillere aktarılmasında kullanılan araçlar bütünüdür (Diyarbakırlıoğlu, 2019, s.67). Kültürün çok değişik tanımı (164 farklı tanımı) yapılmakla birlikte, kültür aslında en az anlaşılan kavramdır. Kültür en genel anlamıyla Marx'ın tanımıyla; “doğanın yarattıklarına karşılık, İnsanoglu'nun yarattığı her şeydir. Kültür, “genler aracılığıyla aktarılamayan her şeydir. Benzer bir tanımda ise kültür; “insanın doğuştan getirmediği ancak doğaya kattığı her tür üründür.” Kültürün eğitim ile öğrenildiği, dil ve iletişim ile aktarıldığı üzerinde duran Güvenç'in kültür tanımı ise şudur: “Bilimsel anlamda kültür, toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktararak öğrettiği maddi manevi her şeyden oluşan karmaşık bir bütündür (Bostan, 2016, s.2). Dolayısıyla insan, tarihi ve kültürel bir varlıktır (Arslan, 2019, dk.1.06. 1.07).

Görsel Kültür, kültürle ilgili araştırmalarda görsel simgelere dayanarak kültürel yönlere odaklanan bir çalışma alanıdır (*Visual Culture.*, 2020). Görsel kültür ve kültürel çalışmalar üzerine çalışan başlıca bilim adamlarından biri Stuart Hall'dur. Stuart Hall ve Jessica Evans'ın 1999 yılında derlediği *Visual Culture: The Reader* (Görsel Kültür: Okur) kitabındaki “Görsel kültür nedir?” makalesinde “bakma” ve “görme” kavramları arasındaki farklılıkları belirleyerek görsel kültürü sorgulamaktadır. Hall ve Evans'a göre, görsel eğretilmelerle (metaforlar) dolu belli temalar “bakma” ve “görme” süreçleriyle ilgili terminolojiler kültürel ve medya çalışmalarının değişmeyen diyeti oldu. Bunlar; seyreden toplum, gösterim, temsil politikaları; eril bakış, feminist bakış olanakları; ayna evresi; fetişizm ve röntgencilik; imgenin yeniden üretimi; ırkçı söylemin yansıması olarak “öteki” kavramı” olarak tanımlanmaktadır. Hall ve Evans'ın da belirttiği gibi, son yirmi beş yıldır kültürel ve medya çalışmaları „görsel kültür“ üzerinedir (Parsa, 2007, s.6).

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Görsel sanatlar eğitiminde post-truth dönem ile ilgili henüz araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bununla beraber post-truth'un sanatla ilişkisi bağlamında bilimsel araştırmalara rastlanılmıştır.

Aydoğan (2019) "Hakikat Yitimi Koşullarında Sanat ve Sinema: Simülasyon, Post-Truth ve Gerçekçilik" adlı makalesinde, sinema ve sanat ilişkisini, Post-truth dönemde gerçeklik, hakikat ve simülasyon anlayışı içinde ele almıştır. Özellikle hakikati akıl yoluyla ele geçirme iddiasındaki Avrupa Aydınlanması'nın iddialarının küreselleşme koşullarında meta-fetişizmi ve araçsal aklın egemenliği yoluyla çökmüş olmasını, meta fetişizmi yoluyla irrasyonelleşen faydacı akıl, öngörülebilir bir yaşam üretme iddiasındaki modernliğin öngörülemez bir hal alması ile sonuçlandığını, post-truth kavramının kitlelerin siyasi tavır alışlarında ortaya çıkan bir gerçeklik kaybını ifade ettiğini ve hakikatin, iletişim araçlarının da iş birliği ile yerinden edilmesini Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramıyla açıklamaya çalışmıştır.

Koşar (2020) "Bir Yalan Olarak Sanat: Gerçeklik, Hakikat ve Yalan" adlı makalesinde, hakikatin belirsiz ve tartışmalı doğasında belirsizlikler olmasına rağmen, sanat ile hakikat ile ilişkisini ele almıştır. Günümüz özgürlük söyleminin merkez edinildiği neoliberal kapitalist dünya kendisine ve kurumsallaşma ile paradoksal bir ilişki içerisinde olan sanatı postmodern bir söylemle iç-ettiğini, kurumsallığa yapılan eleştiri sanatın muğlak ilişki alanını belirginleştirmiş, sanatı nesne merkezli görüşün dışına taşıyarak kavramsal sanat gibi daha fikirsiz çekirdeğini ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan günümüz düşünsel yapısına uygun şekilde gelişen sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik gibi teknolojik uygulamalar ve onların kolay ulaşımı var olan gerçekliğimizi tanımlamamız konusunda imge ve algı dünyamızı da değiştirdiğini, neyin gerçek neyin olmadığı konusunda bizleri belirsizliklerin olduğunu ve temel meselenin hakikate ulaşmak olduğunu felsefi ve sanatsal bir boyutla ele almıştır.

Çağmar (2017) "Sanat Eserinde Hakikat: Martin Heidegger ve Walter Benjamin" makalesinde, Koşar (2020) de belirttiği gibi, bir sanat eserinde aranan şeylerin başında yansıtmış olduğu hakikatin geldiğini ve bu arayışta, sanat eserinde hakikate nasıl ulaşılabilirliği konusunda bir belirsizliğin hakim olduğunu vurgulamıştır. Sanat eserinde hakikate ulaşma çabasında bir yandan Heidegger'in ortaya koymuş olduğu hakikati sanat eserinin nesnesinde gören ve bir diğer yandan da Benjamin'in ortaya koymuş olduğu sanat

eserinin hakikatini öznel deneyimin yaşantıları içerisinde gören iki farklı yaklaşımı beraberinde getirdiğini, Heidegger'in sanat anlayışını ele alarak hakikatin kendisini, sanat eserinin insana gösterdiği hakikat ile sınırlanan durum olduğunu, Heidegger için bir nesnenin kendi hakikatine sahip olabileceğini ve bu hakikatin ona göre ancak nesnenin nesneselliğine herhangi bir müdahale bulunmadan çıkarılabileceğini ve son olarak, Benjamin'in hakikati sanat eserini yaratan sanatçının öznel deneyiminde ortaya çıkan bir durum olarak kendisini göstermesini ele almaktadır.

Ötgün (2020) "Yalan sahnesinde sanat: Post-truth üzerine" isimli dijital gazete makalesinde ise, sanatın gerçeğinin; kaynağı yalan da olsa mitten gelen, zamanla birçok bağlamla kimlik kazanan ve kitlesellenen sanatsal bir duruşu tanımladığını ve sanatın uydurması, safsatası, başka bir deyişle yalanının pejoratif (aşağılayıcı) tanımlardan öte bir anlam taşıdığını ifade etmektedir. Sanat özü itibariyle doğru olan-olmayan her türlü gerçekliği kendi gerçekliğine dahil eder, etme potansiyeli taşır. Sanatsal kavramsallaştırma olarak post-truth için günümüzden Damien Hirst, Banksy örneklerine yer verilmiştir.

Şimşek (2018) "Post-Truth ve Yeni Medya: Sosyal Medya Grupları Üzerinden Bir İnceleme" adlı çalışmasında sosyal medya gruplarının içerikleri, kullandıkları dil ve görselleri bakımından incelenmiş, farklı medya oluşumlarıyla karşılaştırmaları yapılmıştır. Genel olarak sosyal medya gruplarının post-truth içerik üretimi ve yayılımındaki etkisi ortaya konmuştur.

Mitchell (2002) "Showing seeing: a critique of visual culture" adlı bir başka çalışmada görselliği ve görsel kültürü çevreleyen ana sorunları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışma görsel kültür öğretiminde pedagojik stratejilerin tanımlanması gerekliliği ile sonuçlanmıştır. Bireyin içinde bulunduğu durumu anlama ve sorgulamasında etrafındaki imgelerin akıl-duygu-bilinç ile olan ilişkisini anlama ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda, görsel kültürü ön plana alan bir sanat eğitimi anlayışı ile bireyin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi amacı ile yapılan Çığır (2016) "Görsel Sanatlar Öğretimine Yönelik Sosyal Ağ Odaklı Görsel Kültür Uygulamalarının İncelenmesi" adlı doktora tezi çalışmasında güzel sanatlar liselerinin öğretim programlarında bulunan atölye derslerinde sosyal ağ odaklı görsel kültür uygulamalarının nasıl geliştirilebileceği ve yürütülebileceği incelenmiştir. Araştırma sonucunda "Görsel Kültür Algısı", "Görsel Kültür Uygulama Geliştirme Süreci", "Sosyal Ağ Kullanımı", "Görsel Kültür Kazanımları" ve "Görsel Kültür Uygulamalarına İlişkin Görüşler" olarak beş ana temaya ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın deseni, evren ve örnekleme, çalışma grubu, araştırmayı somutlaştıran veri toplama teknikleri ile verilerin analiz edilme yöntemleri yer almaktadır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine ilişkin tekniklerle yapılandırılmıştır. Durum çalışması desenlidir. İçinde bulunulan dönem itibariyle maruz kalınan toplumsal bir olgudan (post-truth) hareketle veri toplama türleri bakımından olgubilim (fenomenoloji) araştırma desenine de uygundur. Durum çalışması ve olgubilim araştırma yaklaşımlarını şu şekilde açıklayabilir:

- *Durum Çalışması*: Yaygın kullanılır, nitel ve nicel veri toplama yöntemleriyle yapılabilir. Mevcut duruma ilişkin değişikliklerin ya da yeni olguların fark edilmesi üzerine “ortamın, bireylerin, olayların ve süreçlerin” nasıl etkilendikleri ya da etkilediklerini anlamak için yürütülen araştırma yaklaşımıdır. Yin (1984)’e göre “güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan olgu ve içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt ve veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, görgül bir araştırma yöntemidir (Aktaran: Yıldırım ve Şimşek, 2016 s:289).”

- *Olgubilim (Fenomenoloji) Çalışması*: Kısaca bir şekilde maruz kalınan, farkında olunan fakat detayları yeterince bilinmeyen olgulara odaklanmak için yürütülen araştırmalardır. Veri toplama kaynağı söz konusu olguyu dışa vurabileceği düşünülen birey ya da gruplardır. Bu bağlamda amaçlı örnekleme çeşitlerinden “kartopu ve ölçüt örnekleme” yöntemleri uygun olabilir. Başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Örnekleme dahil edilecek birey sayısı yüzyüze görüşmelerde 10’u geçmemelidir. Görüşme sırasında gözlem yapılması, analiz için belli temaların ortaya çıkartılması önemlidir. Görüşmenin araştırmacıya sunduğu esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması beklenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016 s:71).

3.1. Evren ve Örneklem /Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda kuramsal bir evrenden söz edilebilir; ancak bulgular genellenmez. Bu araştırmada, nitel araştırmanın doğasına uygun iki *amaçlı örnekleme* türünden yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi konu hakkında zengin bilgiye sahip olduğu varsayılan kaynaklara yönelerek derinlemesine çalışmayı hedefler. Çoğu durumda olguların açıklanmasına yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2016 s:118).

- *Ölçüt örnekleme*: Önceden belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumlar çalışılır. Ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından hazırlanabilir ya da daha önceden oluşturulmuş bir ölçüt listesi kullanılabilir.

- *Kartopu ya da zincir örnekleme*: Araştırma süreci «Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili kim veya kimlerle görüşmemi önerirsiniz?» sorularıyla başlar. Süreç ilerledikçe elde edilen isimler ve durumlar kartopu gibi büyüyerek devam eder. Belirli bir süre sonra hep aynı isimler öne çıkmaya başlar ve araştırmanın görüşeceği birey sayısı azalır.

3.2.1. Amaçlı Belge (Doküman) Örnekleme

- (a) TV programları ve sosyal medya yayınları (*Ölçüt Örnekleme*): Görsel, işitsel ve yazılı dijital yayınlarda Post-Truth kavramı ve dönem etkileri üzerine yapılan tartışmalar ve görüşler ölçüt olarak değerlendirilmiştir.
- (b) Çağdaş Sanat Örnekleme (*Ölçüt Örnekleme*): Post-truth dönemde görsel sanatların ifade olanaklarını gösteren çağdaş sanat eserleri ve kavramsal içerikleri ölçüt olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3.1. *Belge Örnekleme Dağılımı*

No	Türü	İçerik	Tarih
1	Video Kayıt/ TV Programı	Prof. Dr. Ahmet Arslan “Felsefe’nin yaşam üzerindeki iddiası ne?”	2019
2	Video Kayıt /Sosyal Medya Platformu: Görsel-İşitsel Yayın	Prof.Dr. Hasan Aydın “Felsefe’de hakikat krizi?”	2019
3	Video Kayıt /Sosyal Medya Platformu: Görsel-İşitsel Yayın	Yalın Alpay “Post-truth”	2020

Tablonun devamı

			2016
4	Video Kayıt /Sosyal Medya Platformu: Görsel-İşitsel Yayın	Prof.Dr.Selçuk Şirin “Post-truth (hakikat sonrası) çağı”	
5	Video Kayıt /Sosyal Medya Platformu: Görsel-İşitsel Yayın	Samuel Huntington “Medeniyetler Çatışması”	2019
6	Yazılı Metin / Kitap	Lee McIntyre “Post-truth”	2018
7	Yazılı Metin / Kitap	Ralph Keyes “The Post-truth Era”	2011
	Yazılı Metin / Kitap	Paul G. Woodford “Music Education in an Age of Virtuality and Post-Truth”	2018
8			
9	Yazılı Metin / Kitap	Patrick Doorly “Sanatta Hakikat – Niteliğin Dönüşü”	2013
10	Yazılı Metin / Kitap	Ari Rabin- Havt “Lies Incorporated the World of Post- truth Politics”	2016
11	Yazılı Metin / Kitap	Francis Fukuyama: “Tarihin Sonu”	1989
12	Yazılı Metin / Kitap	Cornel West “Democracy Matters: Winning the Fight Against Imperialism”	2004
13	Yazılı Metin / Kitap	Jennifer Welsh “Tarihin Dönüşü”	2016
14	Yazılı Metin / Kitap	Matthew D'ancona “Post-Truth: The New War on Truth and How to Fight Back”	2017
15	Yazılı Metin / Kitap	Evan Davis Post-Truth “Why We Have Reached Peak Bullshit and What We Can Do About It”	2017
16	Yazılı Metin / Kitap	Nicholas Mirzoeff “ What is Visual Culture. The Visual Culture Reader”	1998
17	Yazılı Metin / Kitap	Jean Baudrillard “ Simularca and Simulation”	1981

<i>Tablonun devamı</i>				
		Prof.Dr.Cebrail Ötgün		2020
18	Yazılı Metin/ Makale	“Yalan sahnesinde sanat: Post-truth üzerine”		
19	Dönem Sanatı Örnekleri	Dimitri. Kawarga		2019
		“ Antroposentrizm Toksikoz”		
20	Dönem Sanatı Örnekleri	Refik Anadol		2021
		Makine Hatıraları: Uzay		

Tablo3.1’de görüldüğü üzere 1981 ile 2022 Tarihleri arasında video kayıt/ tv programları, sosyal medya platformu üzerinde yapılan görsel-işitsel yayınlar, yazılı metin / kitaplar, makaleler ve görsel yapıtlardan oluşan toplam 20 çalışma belge olarak kullanılmıştır.

3.2.2. Amaçlı Uzman Kişi Örnekleme

İçinde yaşadığımız dönemde maruz kalınan sosyal olgulardan etkilen sanat ve sanat eğitimi hakkında bilgi alınabilecek uzman kişilerin tespitinde yukarıda açıklanan kartopu örnekleme modeli kullanılmıştır. Sanatçı, sanat eğitimci akademisyen ve öğretmenlerden kolay ulaşılabılır olanlar öncelikle tercih edilmiştir. Onların önerileriyle çoğalan, toplamda 24 görüşmeciye ulaşılmıştır. Gönüllülük esaslı yazılı ve sözlü görüşleri alınmıştır. Görüşmecilerin demografik dağılımı Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2. Görüşlerine Başvurulan Uzmanların Demografik Özellikleri

Görev Ünvanı	Eğitim Durumu	Kurum	(f)	Kişi Sayısı (N)
Akademisyen	Doktora/Sanatta Yeterlik	Güzel Sanatlar Fakültesi	1	4
		Eğitim Fakültesi	3	
Görsel Sanatlar Öğretmeni	Yüksek Lisans	Güzel Sanatlar Lisesi	2	18
	Yüksek Lisans Öğrencisi	BİLSEM	1	
		Çalışmıyor/ Serbest Atölye	3	
	Lisans	BİLSEM Güzel Sanatlar Lisesi	1 11	
Serbest Sanatçı	Lisans	Serbest Atölye	2	2
<i>Toplam (N)</i>				24

Buna göre, Güzel Sanatlar Fakültesi'nde görev yapan bir doçent ile Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı'nda görev yapan 3 doçentten oluşan toplamda 4 akademisyen görüş bildirmiştir. Görüşlerine başvuru yapılan toplam 18 görsel sanatlar öğretmeninin 12'si lisans mezunudur, 4'ü halen yüksek lisans yapmaktadır, 2'si yüksek lisansını tamamlamıştır. Çalıştıkları kurumlara göre dağılıma baktığımızda öğretmenlerden 13'ü Güzel Sanatlar Lisesi'nde, 2'si Bilim Sanat Merkezi (BİLSEM)'de görev yapmaktadır. Halihazırda kurumsal görevi olmayan ya da serbest çalışan 3 öğretmenin olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Veri toplama araçları belge inceleme ve görüşmeden oluşmaktadır. Belge inceleme başlığı altında Tablo 3.1'de gösterilen video kayıtlar ve kitaplar, sanat eserleri yer almaktadır. Henüz Türkçe'ye çevrilmemiş bazı kitaplar alan-yazın kapsamında olmakla birlikte, detaylı inceleme ve kodlama için belge niteliğinde değerlendirilmiştir. Görüşme için Tablo 3.2.'de verilen uzmanlara başvurulmuştur. Aşağıda görüşmenin kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

3.3.1. Belge İncelemesi

Post-truth 2016'dan bu yana tartışılmaktadır. Dijital iletişimin güçlenmesine paralel negatif algı yaratan sosyal bir fenomen olarak kabul görmüştür. Çok yeni olması sebebiyle özellikle Türkçe akademik yayınlar sınırlıdır ancak internet ortamında çeşitli mecralarda paylaşıma girmiştir. Başta geleneksel TV programlarında yer alan sosyal, siyasal tartışmalar, açık oturumlar, paneller son yıllarda internet üzerinde sosyal medya platformlarında kayıtlı olarak kalmaktadır. Bunun yanında, sadece sosyal medya için üretilmiş video konferanslar, röportajlar, kültür programları da yaygınlaşmıştır. İnternet kaynaklı verilerin nitel araştırmalarda kullanılmasına ilişkin Yıldırım ve Şimşek (2016)'in eş zamanlı ya da art zamanlı, resim, video, metin, şekil, ses gibi çoklu veri toplamaya fırsat vermesi dolayısıyla olumlu değerlendirmeleri söz konusudur (s:222). İnternetteki yayınlar erişim sağlandığı sürece birer belge niteliğindedir.

Ölçüt örnekleme kapsamında belli anahtar kelimeler ve ifadeler kullanılarak, Türkçe ve İngilizce tarama yapılmıştır.

- Dijital (Elektronik) Yayınlar: Post-Truth hakkında Türkçe yayımlanmış Podcastlerde /videolarda görüş bildiren kişilerin konuşmaları,
- Akademik yayınlar dışında kalan dijital dergiler, internet sayfaları, bloglar taranmıştır.

3.3.2. Görüşme

Araştırma pandemi sürecinde devam ettiği için yukarıda Tablo 3.2’de demografik özellikleri verilen 24 uzmana ilk aşamada “Google forms” uzaktan anket aracıyla Ek-2’deki “Uzman Görüşü Alma Formu” gönderilmiştir. Uzmanlara toplam 12 soru yöneltilmiş, cevapları yazılı olarak alınmıştır. İkinci aşamada, formun yönergesinde belirtildiği üzere geri bildirimler alındıktan sonra, yüz yüze erişim sağlanabilen 5 görsel sanatlar öğretmeni (uzman) ile etkileşimli odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bu durum konunun derinlemesine tartışılmasını ve tema çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır.

Kapsam Geçerliliği: Ek-2’deki görüşme soruları, alan-yazın incelemesi sonrası temaların öne çıkmasıyla, tartışma sırasında not tutularak oluşturulmuştur. Toplamda 20’in üzerinde soru yazılmıştır ancak kapsam geçerliliği bakımından uzmanlara danışılmıştır. Soruların bir kısmı sorma tekniği bakımından uygun olsa bile araştırmanın kapsamı dışında görülmesinden dolayı çıkarılmıştır. Kalan 18 sorunun yeniden 9 uzman tarafından değerlendirilmesi sağlanmıştır. Lawshe tekniğine göre değerlendirme kriterleri, “uygun”, “düzeltilmeli”, “çıkartılmalı” şeklindedir. KGO (kapsam geçerlik oranı), -1 (mutlak red) ile +1 (mutlak kabul) arasında bir değere sahiptir. Katılımcıların tamamı ölçekteki herhangi bir maddeyi “Uygun” olarak derecelendirirse o maddenin KGO değeri 1 olur. Ancak hata payı veya şans eseri olabilme göz önüne alınarak bu değer 0,99 kabul edilmiştir. En az 5, en fazla ise 40 uzman görüşüne ihtiyaç vardır. Bu bağlamda her bir görüşme sorusuna yönelik uzman görüşlerinin KGO hesaplamaları aşağıdaki formüle göre yapılır:

N= toplam uzman sayısı

Nu= uygun bulan uzman sayısı

$$KGO = \frac{Nu - N/2}{N/2} \quad \text{veya} \quad KGO = \frac{Nu}{N/2} - 1$$

Buna göre, 18 görüşme sorusundan KGO oranı 0,60 ve daha düşük olan 6 soru (madde) çıkarılmıştır. Kalan 12 sorunun KGO değeri 0,99 kabul edilmiştir (Lawshe, 1975).

3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Araştırma deseninde ifade edildiği üzere araştırma tamamiyle nitel araştırma yöntemine uygun veri toplama araçlarıyla yapılandırılmıştır. Belge inceleme, temel olarak, alan-yazın taramasından sonra dijital görüntülü ve sesli belgelerin toplanması ve analizi şeklinde gerçekleşmiştir. Görüşmeler sanatçı ve sanat eğitimci uzmanlarla uzaktan yazılı olarak ve odak grup görüşmesi yoluyla yüz yüze yapılmıştır.

Süreç bakımından değerlendirdiğinde sırasıyla;

- Alan-yazın, ilgili kavram araştırmaları
- Alan-yazın kapsamı dışında kalan belge niteliğindeki dijital kaynaklar :

Post-truth hakkında kim ne demiş ?

- Sanat etkinlikleri ve sanat yapıtı örnekleri
- Alan uzmanı kişilerin görüşleri:

Uzmanlar post-truth'u sanatla ve sanat eğitimi ile nasıl ilişkilendiriyor?

veri olarak toplanmıştır. Tablo 3.3'de alt problemlere göre veri toplama araçları ve toplanan verilerin analiz yöntemleri yer almaktadır.

Tablo 3.3. *Veri Toplama Araçları ve Veri Analiz Yöntemleri*

Alt Problemler	Veri Toplama Araçları	Veri Analizi
1. Referans metinler ve video/podcast konuşmalarında çeşitli boyutlarıyla "Post Truth" nasıl açıklanmaktadır?	Belge İnceleme: Metin/Ses/Görüntü Belgeleri	Betimsel Analiz / İçerik Analizi
2. Post-truth dönemde görsel sanatların anlatım biçimleri nasıldır ?	Belge İnceleme: Metin/Ses/Görüntü Belgeleri	Betimsel Analiz / İçerik Analizi
3. Post-truth dönemi ve algısının çağın sanatı ve görsel sanatlar eğitimine etkisine ilişkin sanatçı-sanat eğitimci akademisyen ve öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?	Uzman Görüşü Alma Formu ile yazılı ve sözlü görüş alma	Kavram kodlaması / İçerik Analizi

3.5. Verilerin Analizi

Nitel verilerin analiz yaklaşımlarından olan içerik analizi “toplanan verilerin derinlemesine çözümlenmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239). Araştırmada kayıtlı belge olarak kabul edilen video/podcast konuşmaları ve alan uzmanı kişilerin yazılı/sözlü görüşlerinin açık bir şekilde analiz edilebilmesi için Yıldırım ve Şimşek (2016) tarafından önerilen dört aşamalı süreç takip edilmiştir. Bunlar; a) Verilerin kodlanması, b) Temaların bulunması, c) Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması d) Bulguların yorumlanmasıdır. Bu doğrultuda toplanan ham veriler öncelikle kavramsallaştırılmıştır. Oluşturulan kavram havuzundaki anahtar bileşenler mantıklı bir biçimde düzenlenip temalar halinde gruplandırılmıştır. Bu aşamada güvenilirlik bakımından ortaya çıkan temaların yeterli düzeyde veri setini yansıtıp yansıtmadığının tespiti için bir alan uzmanına danışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Alt problemlere ilişkin bulgu ve yorumlar bu bölümde yer almaktadır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Referans metinler ve video/podcast konuşmalarında çeşitli boyutlarıyla “Post Truth” nasıl açıklanmaktadır?

Bu alt probleme ilişkin bulgulara video kayıtlarından, çeşitli belgelerden, felsefi ve bilimsel kitaplardan, makalelerden ve ses kayıtlarından ulaşılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) araştırması kapsamında konu ele alındığında, Post-Truth son birkaç yılda tartışılan bir kavram olmasına karşın, henüz Türkçe’ye kazandırılmış yeterli yayının olmadığı görülmektedir. İlgili araştırmalar ve alan-yazını kapsayan konuya ilişkin değerlendirmelere İkinci Bölüm’de yer verilmiştir. Burada alan-yazın boyutlarını aşan sözel ve yazılı belge niteliği taşıyan kaynakları genişletmek maksadıyla olgusal ifadeler karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir.

4.1.1. Post-Truth’la ilgili Konuşmacı/Uzman Video Kayıtları

Arslan (2019) “Felsefe’nin yaşam üzerindeki iddiası ne?” başlıklı video mülakatta felsefe, din, siyaset, insan, yaşam, anlam, hakikat arayışı başlıkları altında toplanabilecek konulara değinmiştir. Post-truth’a gönderme yaptığı bölümde ise güç, yalan, siyaset, din kodlarının öne çıktığı söylenebilir.

Tablo 4.1. *Video-1: Ahmet Aslan’ın Post-Truth-Felsefe Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu*

Tema	Kodlar
Post-truth-Felsefe	Anlam, Hakikat, Yalan, İnsan Güç, Din, Sanat, Siyaset

Post-truth dönemde insanın hakikate ve anlama ihtiyacı olmayacaktır. İnsana yüklenen misyon ve anlam değişimi insanı farklı bir konuma yerleştirmiştir. Dolayısıyla bu

dönemde, insan heyecan verici bir varlık olmaktan çıkmaktadır. Ayrıca insanlık kazanımlarını kaybetme riski altındadır. Modern zamana kadar insanlık anlam arayışındaydı, modern çağda bunun yerini güç aldı. Hakikat anlamın yerine geçti, bir süre sonra güç öne çıktı, kastedilen güç teknolojik gelişmelere paralel icat edilen araç-gereçlerin kullanım çığırnlığı olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda dünya gayri insani olma yolunda ilerlemekte, teknoloji bir anlamda insanlık edinimi olan kültürel değerleri aşmış durumdadır. Bu haliyle, hakikat arayışında din, sanat gibi sosyal olgulara ihtiyaç kalmayacağını da vurgulamaktadır. Doorly (2019) ise, geçmişte klasik dönem sanatının temel motivasyon kaynağının hakikate bağlılık ve inanmak olduğunu vurgulamaktadır. İnsanın mükemmelliğe olan inancı ile hakikati eş değer görmektedir.

Tablo 4.2. *Video-2: Hasan Aydın'ın Post-Truth- Felsefe Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Post-truth-Felsefe	Hakikat, Düşünce, Soyut düşünme, Din, Kültür, İnsan, Doğruluk, Ahlak, Gerçek, Gerçeklik, Tasavvur, Düşünce, İdea

Aydın (2019) “Felsefe’de hakikat krizi?” başlıklı video mülakatta felsefe, hakikat, soyut düşünme, din, kültür, insan, doğruluk, ahlak, gerçek, gerçeklik, realite, kavram, tasavvur, düşünce ve idea başlıkları altında toplanabilecek konulara değinmiştir. Aydın (2019) “hakikat” sözcüğü Türkçe’ye doğruluk olarak çevrilmesine rağmen Türkiye gibi islami tasavvuf kültürüne sahip toplumlarda bu sözcüğün çağrışımı biraz daha farklı olabilmektedir. Bu sözcük İngilizce’deki “truth” sözcüğünün karşılığıdır. Türkçe’ye doğruluk olarak çevrildiğinde aslında “ahlak” devreye girebilmektedir. Zihinde oluşturulan tasavvur, tasarım, kavram, düşünce ve idea veya gerçekliğe “hakikat” denilmektedir. Sokrates, “sorgulanmamış hayat yaşanmaya değmez” derken bir fanteziyi değil, evrensel bir gerçeği dile getirmiştir. Bu yüzden Aydın (2019) bütün insan etkinlikleri hakikati arama üzerine kurulu olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 4.3. *Video-3: Yalın Alpay Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Post-truth	Siyaset, Postmodernizm, Hakikat, Alakasızlaşma, Önemsizleşme, Doğruluk, Gerçeklik, Epistemoloji, Ontoloji, Resim, Sanat, İzlenimcilik, Dışavurumculuk, Tek Merkezilik.

Alpay (2020) “Post-truth” başlıklı video mülakatta siyaset, postmodernizm, hakikat, alakasızlaşma, önemsizleşme, doğruluk, gerçeklik, realite, epistemoloji, ontoloji, resim, sanat, izlenimcilik ve dışavurumculuk başlıkları altında toplanabilecek konulara değinmiştir. Post-truth, hakikatin önemsizleşmesi anlamında kullanılan ve postmodernizmin içinden çıkan siyasi bir terimdir. Gerçeklik, ontolojik bir tanımlamadır, hakikat ise, epistemolojik bir tanımlamadır, yani bilgiyi nitelermektedir. Gerçeklik, herhangi bir varlığın veya nesnenin zihinden bağımsız olması iddiasını taşımaktadır. Hakikat ise, bu varlığa veya nesneye ilişkin düşünceleri zihnimize atmamız ve onun hakkında yargı oluşturmamızdır. Zihnimizde oluşan bu yargının gerçeklikle uyumlu olma iddiası söz konusudur. Hakikatin zihnimize ihtiyacı olması dolayısıyla “Post-truth” sözcüğündeki “truth” kelimesi “gerçeklik” yani “realite” anlamında değil, “hakikat” anlamında kullanılmamıştır. Türkçe’ye “hakikatin önemsizleşmesi” veya “hakikat askıda” olarak çevrilmelidir. Post truth, sadece bir merkezden üretilmiş ve yayılmış bir yapı değil, bazı altyapısal şartların getirdiği sonuçlar yüzünden ortaya çıkan çok merkezli bir yapıdır.

Arslan (2019) ise hakikat arama döneminin anlamın yerine geçtiğini ve bu dönemin de bir süre sonra teknolojik gelişmelere paralel icat edilen araç-gereçlerle önemini yitireceğini söylemiştir. Fakat Alpay (2020) post truth sadece bir merkezden üretilmiş bir şey olmadığını ve onun bazı altyapısal şartların getirdiği sonuçlar yüzünden ortaya çıkan çok merkezli bir yapı olduğunu ve bu yüzden insanların hala post-truth dönemde olmalarına rağmen hakikatı önemseyemeyeceklerini öne sürmektedir. Ayrıca, Alpay (2020) Post truth’un ortaya çıkması bir kitle iletişim aracı dönüşümünün sonucudur. İzlenimci resim de malzemenin dönüşümü ile ilintilidir. Empresyonizm hazır boyanın bulunmasıyla ancak ortaya çıkabilirdi. Nedeni şu ki; ressamlar tüp boya ortaya çıkana kadar kendi boyalarını kendi yaparlardı. Bu nedenle atölyeye bağlılardı. Atölyeye bağlı bir çalışma sistemi resim yaparken resmin üzerinde hiçbir fırça darbesi kalmasını istemez. Ayrıca gördüğü kişinin retinasına düşen görüntüyü aynen çizmesi beklenir. İşte o zaman ona gerçek bir sanatçı

denmesi beklenir. Malzeme olarak tüp boyanın çıkmasından fotoğraf makinasının icadına kadar yeni teknolojik gelişmeler sayesinde fotoğrafla yarışmak yerine yeni bir resim icat etmek zorunda kalıyorlar. Dolayısıyla iki tane malzeme dönüşümü fotoğraf ve tüp boya artık onları atölyeden hem çıkabiliyor hemde bire bir gördüğünü resmetmek zorunluluğundan kurtarıyor. Dikkat edildiğinde empresyonizmde neler vardır? Fırça darbeleri neden fırça darbeleri var? Çünkü gün ışığı içerisinde ne kadar ışıkla hem hâl olabilirse o kadar süre çizim yapabilecek. Bu da onu hızlı ve çabuk resim yapmaya zorluyor. Nerede resim yapıyorlar özellikle Paris'in hemen dışındaki bulunan göl kenarındaki yansılardan belli bir fırça darbesiyle ritim tutturuyorlar. Bir süre sonra diyorlar ki neden herşeyi suyun üzerinde görüldüğü gibi yapmayalım. Bu yüzden empresyonizm (izlenimcilik)'in suya yansımış gibi bir görüntüsü vardır. Daha sonra resim akademisinde bu duruma şiddetli bir karşıtlık geliyor. Bu ressamlar “bir resim çizmiyorlar sadece izlenimlerini tuvale geçiriyorlar” gerekçesiyle hiçbir şekilde sergiye almıyorlar.

Empresyonistler el ve zihin koordinasyonundan kusursuz bir resim çıkarmaya çalışıyorlar. Modern olan artık öznenin ön plana çıktığı, öznenin dünyasından görülene yaklaştığımız şey ve bir sonraki aşama ne olacak? Ekspresyonizmde ise, yeşil suratlar pembe bulutlar temsil değerleriyle ve temsil renkleriyle değil, kişinin (öznenin) bizzat kendisinin icat ettiği bir dünyanın resmedilişini görürsünüz. Post-truth dönemde özne ortadan kaldırılırsa bilinç ve zihin de ortadan kalkar. Hakikat zihne ihtiyaç duyduğundan zihnin ortadan kaldırılmasıyla hakikat de ortadan kalkmaktadır. Sonuç olarak, hakikat ortadan kalkmıştır, önemi tamamen düşmüştür.

Tablo 4.4. *Video-4: Selçuk R. Şirin Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Post-truth	Hakikat, Duygu, Akıl, Rasyonelleştirme, Etkileşim , Gerçeklik, Algı, Yalan

Şirin (2016) “Post-truth (hakikat sonrası) çağı” başlıklı video mülakatında hakikat, duygu, akıl, rasyonelleştirme, etkileşim, gerçeklik, algı ve yalan kavramlarını kullanmıştır. Özellikle Trump'ın başkan olduğu dönemde bir çok gerçek olmayan bilgi çeşitli kitle iletişim araçlarıyla gerçek olarak kabul edilmiş veya gerçeğin önünde geçmiştir. Bunun sebebi ise Daniel Kahneman'a atıfta bulunarak insanların belirli bir sistem üzerinde seçimlerini yapmaları olarak göstermektedir. İnsan duygusal tatmin araçlarıyla (sanat, siyaset ,medya,

vb.) adeta zorunlu bir etkileşim içerisindedir. Bu etkileşim sonucunda insan kararlarını duygusal alıp bu aldığı kararları akli ile rasyonelleştirmektedir. Dolayısıyla insanların karar vermelerinin özünde yatan şey rasyonel düşünce değil, duygusal tepkilerdir.

Tablo 4.5. *Video-5: Samuel Huntington Medeniyetler Çatışması Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Medeniyetler Çatışması	Kültür, Çatışma, Bloklaşma, Savaş, Soğuk savaş, Yeni Dünya Düzeni

Huntington (2019) “Medeniyetler Çatışması” başlıklı video mülakatta konuyu kültür, çatışma, bloklaşma, savaş, soğuk savaş ve yeni dünya düzeni kavram kodlarıyla açıklamaktadır. Medeniyetler çatışması tezine 2. Bölüm’de yer verilmiştir. Özü itibariyle 1991 Soğuk Savaş dönemi sonrası çatışmaların ülkeler arasında değil, medeniyetler arasında olacağı yönündeki görüşüdür. Nitekim Amerika’nın Ortadoğu ülkelerine yaptığı müdahaleler neticesinde bu tezi kanıtlarcasına inanç temelli terörün yükseldiği görülmüştür. 2001’de radikal İslamcı grupların düzenledikleri “11 Eylül Saldırısı” bu kapsamda değerlendirilmiştir. Geçmişteki savaş suçları yüzünden utanan halkına bu kez biz haklıyız diyebilmek için ortaya atıldığı yönünde değerlendirmeler vardır. Bugün anlamını yitirmiştir.

4.1.2. Referans Metinlerde Post-Truth ve Post-Truth - Sanat İlişkisi

Tablo 4.6. *Ralph Keyes Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Post-truth	Hakikat, Yalan, Güven, Yalan Mekanizması, Aldatmaca, Gizleme, Postmodernizm, Aldatmaca Oyunu, Organize Yanlış Bilgi Endüstrisi, Sosyolojik, Siyaset, Spor, Sanat, İktidar, Algı, Rasyonellik, Duygu, Ahlak/Etik Alternatif Ahlak/Etik, Değerler, Doğruluk, Gerçeklik, Olgu

Keyes (2011) “The Post-truth Era” başlıklı kitabında Tablo 4.6’daki kavram kodlarına yer verdiği görülmektedir. Post-truth kavramını 2004 yılında ilk kitap haline getiren Ralph Keyes, Amerikan toplumuna ilişkin sosyolojik tespitleri dikkat çekicidir.

Giderek artan oranda yalan söyleme eğiliminin görüldüğünü, aldatmacanın spor, sanat ve siyaset gibi alanlarda yayılarak modern bir yaşam biçimi haline geleceğini öngörmektedir. Keyes'in değerlendirmelerine alan-yazın olarak 2. Bölüm'de Post-truth başlığı altında geniş olarak yer verilmiştir. Burada karşılaştırmalı bir tespit yapmak gerekirse; insanların suçluluk duygusundan kurtulabilmek için alternatif ahlak arayışına yöneldiklerinden söz etmektedir. Arslan (2019) da insanın ahlaklı olarak doğmadığını, ahlakın yüksek düzeyde doğaya aykırı davrandığını ve insanın tarihi kültürel bir varlık olmasından ötürü, insanı insan yapanın doğal olması değil kültürel olması olduğunu belirterek Keyes (2011) görüşüne paralel bir yaklaşım sergilemiştir. Sonuç olarak, insan güç arayışına girerek doğal olanı değiştirmeye çalışarak kültürler oluşturmakta ve doğayı tahrif ederek bu duruma devam etmektedir. Post-truth dönem ise bu güç arayışının insan hayatını zehirlemesinden sonra ortaya çıkmıştır.

McIntyre (2018) "Post-truth" başlıklı kitabında hakikat, gölge hakikat, sosyal medya, internet, yalan, güven, üst akıl, duygu, inanç, gerçeklik, aldatmaca, gizleme, manipülasyon, postmodernizm, güç oyunu, bilgi, sosyolojik, siyaset, bilim, iktidar, algı, duygu, gerçeklik, tek merkezîyetçilik başlıkları altında toplanabilecek kavram kodlarına yer vermiştir.

Tablo 4.7. *Lee McIntyre Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Post-truth	Hakikat, Gölge Hakikat, Sosyal Medya, İnternet, Yalan, Güven, Üst Akıl, Duygu, İnanç, Aldatmaca, Gizleme, Manipülasyon, Postmodernizm, Güç Oyunu, Bilgi, Sosyolojik, Siyaset, Bilim, İktidar, Algı, Gerçeklik, Olgu, Tek Merkezîyetçilik

McIntyre (2018) post-truth kavramının daha iyi anlaşılması için literatürel anlamda neyi ifade ettiği üzerinde durmuş ve "post" ön ekinin "postwar" gibi zamansal anlamda savaş sonrası anlamındaki gibi "truth (hakikat)"un bittiğini veya ondan sonrası fikrini değil, "truth (hakikat)"un "eclipsed (gölgede tutulduğu)" anlamına geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca, bilişsel önyargılardan kaçış olmadığı gibi, bir haber silosunun da post-truth'a karşı bir savunma olmadığını belirtmiştir. İnsanların bilgi kaynaklarından kaçmalarının mümkün olmamasının doğrudan tehlike teşkil etmediğini, asıl tehlikenin onların duymak istedikleri haberler veya bilgiler söylendiğinde buna karşı savunmasız kalarak sosyal medya ve internette yan yana sunulan fikirlerle, artık neye inanacaklarını bilemedikleri zaman ortaya

çıkacağını iddia etmektedir. Alpay (2020) post truth'un çok merkezli üretilmiş olduğunu iddia ederken McIntyre (2018) post truth'un özellikle siyasi vb. bir üst aklın, duygu ve inançları manipüle ederek insanların algılarıyla oynadığını, hakikatleri olduğundan farklı gösterip, fikirleri şekillendirdiğini söylemektedir.

Post-truth kavramının tanımıyla ilgili Fuller (2018) bilgi ile güç oyununda baskın olanların, rakiplerinin nasıl görülmesini istediğini belirten açıkça aşağılayıcı bir ifade içerdiğini iddia etmektedir. Buna destek olarak, Sir Francis Bacon, *Meditationes Sacrae* (1597) adlı çalışmasında "bilginin kendisi güçtür" deyişini yayınladığında, büyük olasılıkla bilgiye sahip olmanın ve paylaşmanın itibarın ve etkinin ve dolayısıyla gücün temel taşı olduğu fikrini iletmek istemiş ve bütün başarıların bundan kaynaklandığını söylemiştir. Bu bağlamda, Fuller (2018), 'duygu' kelimesi, sadece kelimenin az çok iyi tanımlanmış, oyun alanında rekabet avantajı elde etmek olan ve gerçek işlevini gizlemeye hizmet eden bir miktar "post-truth jargon" olduğunu ve post-truth bir dünyada insanların hayatına en çok ses verenlerin gerçekliğin çoğu insanın düşündüğünden temelde farklı olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Terzi (2020) post-truth tanımına ilişkin Türkçe karşılık olarak “gerçek dışı, gerçek ötesi, gerçeklik ötesi, doğru ötesi, doğruluk sonrası, gerçek sonrası, gerçeklik sonrası, gerçeğin ötesi, gerçek üstü, hakikat ötesi, hakikat sonrası, post-gerçek, post-hakikat, hakikat ötesilik, hakikat sonrasılık, post-olgusal, sahte gerçeklik, öznel gerçekleme, inanılmış gerçek, gerçeğimsi, gerçek aşımı, gerçek aşınımı, hakikat aşınımı, hakikatin önemsizleşmesi, gerçeğin bükülmesi” gibi anlamlarla literatüre geçirmeye çalışmıştır. McIntyre (2018) post truth dönemin ehil olmayan insanların bilimin otoritesine duyulan saygınlıklarının ortadan kalkmasıyla başladığını, çok küçük hata paylarının olabilmesine rağmen bilimsel bir teorinin değerini ölçmede çok yüksek düzeyde bilimsel öz-inceleme göz önüne alınsa da bilim insanı olmayanların, bilimin sonuçlarını değerlendirirken bilim adamlarının gerçekten gevşek veya dikkatsiz olduklarını çoğu zaman düşünmeseler bile ideolojik inançlarını bilimin sonuçlarıyla çelişkili bulduklarında, bilim adamlarının taraflı olduğunu iddia ederek onların hem güdülerini hem de yetkinliğini sorgulamanın kendi çıkarlarına olduğunu düşündüklerini ve bu şekilde bilim inkarcılığının doğduğunu ileri sürmektedir.

Woodford (2018) “Music Education in an Age of Virtuality and Post-Truth - Sanallık ve Post-truth çağında Müzik Eğitimi” başlıklı kitabında Tablo 4.7’de yer alan çok sayıda kavram kodlarına değindiği görülmektedir. Woodford (2018) Post-Truth kavramının, ilk önce Sanayi Devrimi’nin sonunda Modernizmin gelmesiyle ve ardından Postmodern dönemde bilgi-iletişim alanındaki gelişmelere bağlı olarak küreselleşmenin etkileri, toplumları tek-tipleştirme gibi sosyolojik ve teknolojik bir ortamda ortaya çıktığını öne

sürmüştür. Post-Truth döneminde dijital iletişim yoluyla hakikatin çarpıtılması ya da kabul görmemesi, bilgi çokluğunun yanında kaynak kirliliği ve filtresiz haberlere verilen duygusal tepkiler sonucu doğruyu/hakikati bulma konusunda seçici olamama durumları meydana geldiğini söylemiştir.

Tablo 4.8. *Paul G. Woodford Post-Truth Temasına İlişkin Görüşlerine Ait İçerik Analizi Tablosu.*

Tema	Kodlar
Post-truth ve Sanat	Hakikat, Yalan, Sanayi Devrimi, Modernizm Postmodernizm, Küresel, Sosyolojik, Kültürel Ekonomik, Teknolojik, Dijital İletişim, Bilgi Çokluğu, Kaynak Kirliliği, Tek Tipleşme Filtresiz Haberler, Önemlileşme, Güven Duygusu Sanat, Müzik, Sanat Eğitimi, Saf egoizm, Estetik çoşku, Tarihsel dürtü, Siyasi/Politik Amaç, Tarihin Sonu, Neoliberalizm, Neoliberal Hedonizm (hazcılık), Neo-muhafazakarlık, Kültürel ve Eğitimsel Sömürgeleştirme, Liberal Demokrasi, Komünizm, Tekdüzelik ve Aynılık, Ahlak/Etik, Zenginlik, Güç, Muhalefet, Fetih dürtüsü, Tarihin Dönüşü, Sembol, İmgelem, İrrasyonalite, Mantıksızlık, Entelektüel Bilgelik

Woodford (2018), post-truth dönem hakkında Aydın (2019), Alpay (2020) ve Arslan (2019)'dan farklı düşünmektedir. O'na göre hakikat anlamını yitirmemiştir, Keyes (2011) ve McIntyre (2018) iddia ettiği gibi güven duygusunun zayıflaması tehdidi ve böyle bir durumun nasıl üstesinden gelineceğine ilişkin değerlendirmelerin karmaşık ve belirsiz olmasından dolayı hakikate ulaşmanın mutlak önem kazandığını ileri sürmektedir. Ayrıca Woodford (2018), bilimin, sanatın ve iletişimin had safhada olduğu böyle bir dönemde hakikate ulaşmak için genelde sanatın ve sanat eğitiminin görev ve sorumluluklarının olduğunu belirtmektedir.

Woodford (2018), Post Truth'u hazırlayan sosyal koşullar ve kavramların başında Fukuyama'nın (1989) "Tarihin Sonu" teziyle bağlantılı olarak, neoliberalizm ve neo-muhafazakarlığa karşı kültürel sömürgeleştirme olduğunu belirtmektedir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından liberal demokrasinin komünizme karşı kazandığı zafer sayesinde daha büyük bir tekdüzelik ve aynılık dünyası yaşanmaktadır. Fukuyama'ya (1989) atıfta liberal demokrasi ideolojisi, neoliberal hedonizmle (hazcılık) neredeyse eşanlamlı

olduğundan ve esasen ekonomik terimler dışında gerçeğin olasılığını ve arzu edilebilirliğini inkar ettiğinden ahlak dışı bulunduğunu belirtmektedir. Cornel West (2004), bu indirgeyici liberal demokrasi anlayışını, Orwellci terimlerle, zenginlik ve gücün muhalefeti bastırarak demokrasiyi altüst eden, otoriter bir “fetih dürtüsü” ile kısıktılmış nihilist (inkarcı) zihniyet olarak tanımlamıştır. Fukuyama (1989) küresel, ideolojik, sosyal ve kültürel uygunluk tezini tamamen doğru görmese de ekonomik, eğitimsel ve politik sistemler her zamankinden daha fazla birleştiği için, 1989 ile 2008 arası Büyük Durgunluk döneminde dünyanın daha küçük bir yer haline geldiği inkar etmemiştir, buna genel anlamda küreselleşme denilmektedir. Ancak Welsh (2016) “Tarihin Dönüşü” kitabında, 2008 yılındaki durgunluğun ve Orta Doğu'da kitlesel göçle sonuçlanan, görünüşte bitmeyen kaosu, Batı'daki birçok vatandaşın kendi demokratik hükümetlerine ve kurumlarına olan inancını sarstığını savunmuştur. Ayrıca Woodford (2018), sanatların sadece sembol, imgelem ve irrasyonelite olmadığını aynı zamanda “biz ve onlar” arasındaki ayrımın ve etiketlenmenin yapıldığı temel araçlar arasında oldukları için önemli olduğunu vurgulamıştır. Yine Woodford (2018), tüm sanatların, fikirlerin ve hakikat kavramlarının şekillenmesine önemli katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Buna karşın müziğin her yerde bulunabilmesi, akışkanlığı ve duygusal ifadenin doğrudan geçmesi sebebiyle, insanların entelektüel düşüncelerinin daha kolay altüst edebildiğini veya insanların bunaltarak onları aldatmaya, bahane üretmeye, kaçınmaya, nefrete ve güce tapınmaya karşı daha savunmasız hale getirebildiğini ileri sürmüştür. Aynı şekilde görsel sanatların da müzik gibi sadece sembol ve imgelemden ibaret olmadığını, fikirlerin ve hakikatın belirlenmesinde önemli bir rol alması gerektiğini söylebiliriz. Bu itibarla liberal (özgür) bir görsel sanat eğitiminin görsel sanatları icra edenlerle muhtemelen kötü amaçlarla kullananların niyetlerini anlayarak ve ayırt edebilir nitelikte olmalıdır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Post-truth dönemde görsel sanatların anlatım biçimleri nasıldır ?

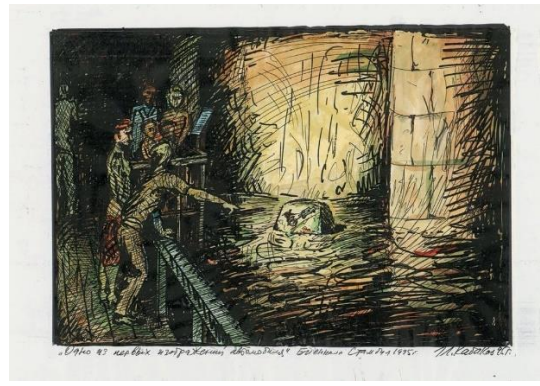
Uluslararası sanat etkinliklerinde küratöryel sergilerin söylemleri ile post-truth arasında düşünsel anlamda ilişki kurmak çoğu zaman olasıdır. Örneğin, bienaller küresel organizasyonlardır, manifestolarında ve seçkilerinde zamanın ruhunu yansıtan sosyal, siyasal göndermeler yer alır, kimi zaman da doğanın sesi olur. Kavramsal içerikli kişisel sergiler ve performanslarda da post-truth anlatılar görülmektedir. Aşağıda ilişkili örneklerle yer verilmiştir.

4.2.1. Dördüncü İstanbul Sanat Bienali (1995) – Ilya Kabakov Örneği

Bienalin temasına bir göz atalım, “4. İstanbul Bienali’nin teması Orientation olarak belirlenmiştir. 20. yüzyılın sonunda politik ve ideolojik yöntemlerin başarısızlığa uğradığı ve bunun bir boşluk yaratmış olmasına rağmen sanatçılar için daha özgür bir ortam yarattığı görüşünden yola çıkılarak düzenlenmiştir (turkcebilgi.com, 2022).” Alt metin olarak, Soğuk Savaş sonrası Doğu Bloğu ülkeleri sanatçıların bu atmosferden daha etkin bir şekilde yararlanarak “özgür Dünya’da” görünür olmaları dolayısıyla onların uyumu (orientation) şeklinde okunabilir. Nitekim, Ötgün (2020) “Yalan Sahnesinde Sanat: Post-Truth Üzerine” yazısında Rus asıllı Amerikalı sanatçı Ilya Kabakov’un 1995 yılında 4. İstanbul Bienali’ndeki 2 yerleştirmesine yer vermiştir.

Şekil 4.1. Ilya Kabakov - Aya İrini Kilisesi Yerleştirmesi Eskizi, 4. İstanbul Bienali, 1995 - (Kabakov, 2022)

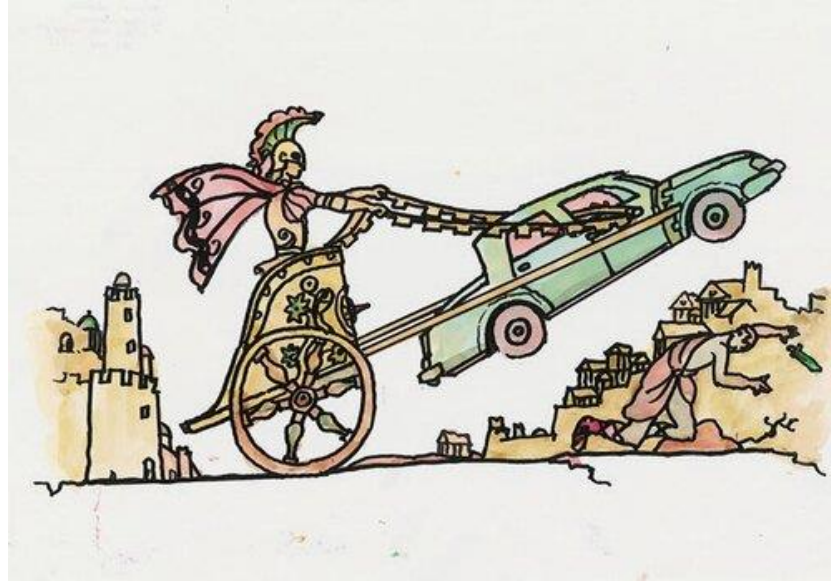

Şekil 4.2. Ilya Kabakov - Yerebatan Sarnıcı Yerleştirmesi Eskizi, 4. İstanbul Bienali, 1995 - (Kabakov, 2022b)

Şekil 4.1 ve Şekil 4.2’de sanatçının kendi çizdiği hikayeyi betimleyen eskizler yer almaktadır. Her iki çalışma da (izleyiciyi) gerçek olmayan bir bilgiye inandırma üzerine kurgulanmıştır. Hikayeleri kısaca şöyledir:

Aya İrini Kilisesi’nin tabanında yapılan arkeolojik kazıda günümüzden yaklaşık 1500 yıl önceye ait yer mozaïği gün yüzüne çıkarılmış ve çevresi korkuluklarla koruma altına alınmıştır. Büyük tesadüfe bakın ki, sanatçının günümüzde bu mozaikten habersiz çizdiği desenle mozaik desenleri bire bir örtüşmektedir. Buna inandırmak için orijinal mekan ve arkeolojik sit alanlarından alışık olduğumuz (doğru bilgiyi temsil eden) bilgi panosu kullanılmıştır.

Şekil 4.3. Ilya Kabakov - Yerebatan Sarnıcı Enstalasyonu Eskizi . İstanbul Bienali, 1995.
(Kabakov, 2022b)

Tablo 4.9. Kabakov – Yerebatan Sarnıcı Yerleştirilmesi Göstergebilim Analiz Tablosu

Gösterge	Düz Anlam /Gerçek	Yan Anlam/ Zihinde Üretilen
Yerebatan Sarnıcı	Müze statüsünde ziyarete açık tarihi mekân	Geçmişten gelen, değişmeyen
Taş blok	Tarihi kalıtın bir parçası, gerçek	Hep oradaydı
Taşın üzerindeki yıpranmış illüstrasyon	Geçmişte duvar resimleri yapılmıştır, onlardan birisi olabilir	Olağan değil ama yeni yapılmış olamaz, taşla birlikte hep orada olmalı, acaba?
Açıklama (bilgi) Panosu	Çevreyi tanıtmak, izleyiciye bilgi vermek için yerleştirilmiş göstergeler	Kurumsal değer taşıyan gerçek bilgi

Yerebatan Sarnıcı'ndaki yerleştirmede ise benzer bir durum olmakla birlikte özgün mekana küçük bir müdahale söz konusudur. Suyun içinde yıpranmış sanki yüzlerce yıldır orada duran antik bir taş üzerinde Şekil 4.3'teki inanılmaz desen yer almaktadır. Bir Roma arabasını modern bir otomobil çekmektedir. Sanatçının ifadesiyle özel ve kışkırtıcı olması için yapılmıştır. Hem birinci hem de ikinci yerleştirme, burada anlatılanların doğruluğuna inanmaya hazır "kandırılmaya hazırlıksız" izleyicinin tepkisini/ilgisini çekmeyi

hedeflemektedir. Burada gerçek mekanlardan alışık olunan bir durum söz konusudur; tarihi bir nesnenin yakınına yerleştirilen bilgilendirme panosu otomatik olarak tam bir inanma duygusu uyandırmalıdır. Standart bir turisti şaşırtmak (algılarıyla oynamak) etkileşimli sorgulayıcı bir durum yaratmaktadır, amaçlanan da budur (Kabakov, 2022). Aşağıda Tablo 4.9’de göstergelerin ürettiği anlamlara yer verilmiştir.

4.2.2. Onuncu İstanbul Bienali (2007)

2007 yılında 10. İstanbul Bienali “İmkansız Değil, Üstelik Gerekli: Küresel Savaş Çağında İyimserlik” başlığı (mottosu ile) altında TV, dergi ve gazete reklamlarıyla desteklenmiş o güne kadar bir sanat etkinliği için abartılı kabul edilebilecek bir kampanya ile tanıtılmıştır. 8 Eylül 2007’de gerçekleşen açılışla birlikte Bienal Küratörü Hou Hanru’nun katalog yazısı (manifestosu) ve eser seçkisi üzerine sanat, medya ve akademik çevrelerden tepkiler gelir.

Hanru (2007) ne demiştir? Kısaca özetlersek, küresel savaş çağında, üçüncü dünya ülkelerinin sömürge sonrası ulus-devlet olma, modernleşme ve demokratikleşme çabalarının aslında emperyalistler tarafından tezgahlanmış küresel bir proje olduğunu, buna karşılık olarak son zamanlarda bu ülkelerdeki iç dinamiklerin dış güçlere karşı öfke biriktirdiğini söylemektedir. Yazının Modern Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili bölümünde ise şu ifadeler yer almaktaydı:

Batılı olmayan ilk modern cumhuriyetlerden ve gelişen dünyanın kilit oyuncularından biri olarak Türkiye’nin tarihi ve son dönem konumu bu yöndeki en radikal, çarpıcı ve etki uyandıran vakalardan birini oluşturuyor. Ancak can alıcı bir sorun, Kemalist proje tarafından savunulan modernleşme modelinin yine de sisteme dahil bazı çözülemez çelişkiler ve ikilemlerle dolu, tepeden inme bir dayatma olması: reformların, devrimci birer araç olarak gerekli olmalarına rağmen yarı-askeri bir şekilde dayatılması demokrasi ilkesine aykırıydı; milliyetçi ideoloji evrensel hümanizmin benimsenmesine aksi yönde işledi ve toplumsal bir elit önderliğindeki ekonomik ilerleme toplumsal bölünme üretti. Popülist siyasi ve dini güçler, taleplerini toplumun ‘taban’ında yeniden oluşturmayı ve yönlendirmeyi ve bu talepleri kendi çıkarları yönüne çevirmeyi başardılar (aktaran İnce, 2007) .

Yukarıda aktarılan Hanru’nun Kemalist modernleşmenin dayatmacı ve kendi içinde çıkmazları olduğu yönündeki söylemi, hem saygısız bulunmuş, hem de uluslararası bir etkinlik yoluyla ülke içindeki hassas ve güncel dinamiklere müdahale olarak görülmüştü. Bu söylemin o günlerin Türkiye ikliminde gerçekten konjektürel bir yanı vardı. İktidar olma – muktur olma tartışmaları yapılıyor, toplumsal ayrışma artıyordu. Sergi alanlarından birisi

olan AKM (Atatürk Kültür Merkezi) özel olarak seçilmişti, serginin başlığı “Yakmalı mı, yakmamalı mı?” olarak belirlenmişti. Geçmişinde birkaç kez yangına maruz kalmış ve uzun süredir kullanılmayan binanın o günlerde yıkılması hatta yerine cami yapılması gündemdeydi.

Metaforik göndermeler sergi seçkisine de yansımıştı. Özellikle eski Doğu Bloğu ülkelerinden mimari örnekler yer verilmiş, rejim değişikliği sonrası atıl duruma düşmüş, terk edilmiş binalar gösteriliyordu. Vahram Aghasyan’ın sulara gömülü Hayalet Şehri, Markus Krottendorfer’in “Rossija Oteli” bunlar arasında sayılabilir. Erdem Helvacıoğlu’nun “Sessiz Duvarlardaki Hatıralar” isimli sadece seslerden oluşan yerleştirilmesi, AKM’nin şahit olduğu olaylara, durumlara gönderme yapan farklı bir çalışmaydı (İnce, 2007).

Şekil 4. 4. Onuncu İstanbul Bienali AKM Sergi Broşürü (Fotoğraf: İnce, 2007)

Şekil 4.5. Eser Adı: Hayalet Şehir, Vahram Aghasyan, 10. İstanbul Bienali, 2007 (Fotoğraf: İnce, 2007)

Bugünden bakıldığında, 10. İstanbul Bienali’nin söylemi ve seçkisi bir tesadüf değildi, gündelik siyasetin tam ortasına oturmuştu. Sanatın araçsallaştığı bir post-truth durum söz konusuydu. Antmen’in (2007) Ulus Sanatla Yıkılır mı? başlıklı yazısında Hanru’nun Türkiye’yi küresel liberalleşme projesinin bir uzantısı olarak görmesinin yanında ulusal değerler yıkımını tartışmaya açmasını çelişkili görülüyordu ama bir durum tespiti olarak iyimser bir noktadan bakıyordu. Liberal politikaların genelinde olduğu gibi tüm çelişkileri gösterip, küresel değerlerle uzlaşın önerisi getirmesi, kabullere dayalı bir iyimserlikten öteye gidemiyordu (İnce, 2007).

4.2.3. Damien Hirst - Venedik Sergisi

Damien Hirst, ağırlıklı olarak ölüm teması çalışan İngiliz asıllı çok yönlü bir sanatçıdır. Devasa heykeller, yerleştirmeler, video kurgular ve pentürler yapıyor. 2017 yılında Venedik'te açtığı kişisel sergi kurgusu bakımından Post-truth bir anlatım içeriyor. Öyküsü kısaca şöyle: 2000 yıl önce Hint Okyanusu'nda batmış, bir gemiden 2008'de çıkarılan heykeller sergileniyor. "İki bin yıl öncesindeki batık nesnelere çok, sergide geçmişten günümüze pek çok ikon figürlere yer verilmiş. Medusa başı, Afrika heykeli, büstler, mücevherler, *Miki Mouse* ve *Game of Thrones* dizisinden bir savaşçı karakterlerine kadar. Sergi replikalar, orijinal versiyon ve denizden çıkarılmış versiyon heykellerle kurgulanmış (Ötgün,2020)." Bu heykellerin bir kısmını yıllar önce denize bırakarak biyolojik formların üstüne yapışmasını sağladığı söylentiler arasında. Süslü etkileyici görünümünün yanında bir o kadar da sahte oluşları tam bir post-truth etki yaratmaktadır.

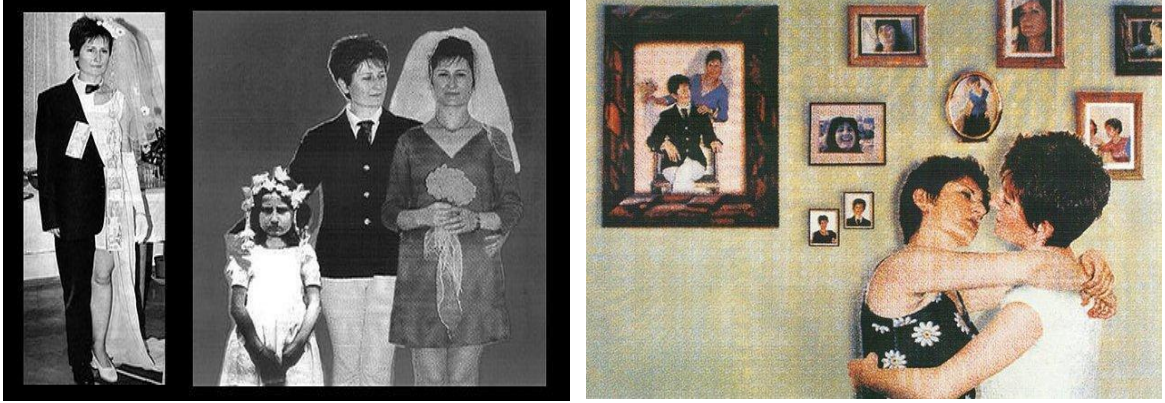

Şekil 4.6 -7. Damien Hirst, 2017, İnanılmazın Enkazından Hazine Sergisi, Venedik, 2017. (Hirst, 2017)

4.2.4. Sabire Susuz – Benleniyorum

Henüz post-truth'un kavramlaşmadığı bir dönemde, 2003 yılında akademisyen kadın sanatçı Sabire Susuz tarafından İzmir'de gerçekleştirilen "Benleniyorum" isimli kendisiyle evlenme performansı dikkat çekicidir. Bu eylem sanatçının çeşitli açıklamaları ve zamanın ruhu bakımından değerlendirildiğinde; bireysel bir dışavurum, kendisiyle yüzleşme ve kendi hayatının öznesi olma türünde göndermeler içermektedir. Bu performansın devamında

bağlantılı otoportre fotoğraflar ve serigrafik baskılar üretilmiştir. Eyleme tanıklık eden ve bu kurgunun düğün fotoğraflarını çeken İnce (2021)'ye göre “Sabire Susuz, benlik meselesi üzerinden hatırdaki kalıcı bir görselleştirme yaparak ilk önemli çıkışı gerçekleştirmiştir.”

Şekil 4.8-9. Sabire Susuz, Benleniyorum Performansı (Benleniyorum, 2022)

Bugünden bakıldığında, henüz sosyal medyanın olmadığı yakın geçmişte konvansiyonel medyayı kullanarak yapılmış tam bir “post-truth içerik” üretimidir. Düğün davetiyesi alanların fikri olsa bile çoğu nasıl bir durumla karşılaşacağını bilmiyordu. Davetliler kendilerini evde yapılan düğün/nişan benzeri bir kurgunun içinde bulurlar, her şey normal ve sıradan görünmektedir. Bir anda hem gelin hem de damat kıyafetlerini giymiş birisi karşısına çıkar. Görüntünün absürtlüğünden kaynaklanan şaşkınlık atlatıldıktan sonra gülüşmeler, şakalaşmalar, tebrikler başlar, pasta kesilir, takı takılır, eş dostla düğün fotoğrafları çekilir. Damat ve gelin özneleri Sabire Susuz’un bedeninde birleşmiştir. Bir imge olarak bu görüntü izleyenlerin belleklerinde yerini almıştır. Birkaç yerel ya da ulusal TV kanalı süreci kaydeder, röportajlar yapılır. Bazı veri kayıpları olsa da dijital platformlar üzerinden hala konu hakkında bilgi alınabilmektedir. (Araştırmanın yapıldığı dönemde Sabire Susuz’a ait resmi web sitesi aktif halde değildi.) Yapıtlar her dönemde yeniden okunabilirler, Susuz’un performansının samimi (özel) bir gerçeklik içerdiği söylenebilir ama bu araştırmanın konusu gereği (görünen) “yapaylığı” vurgulamamız gerekiyor, tıpkı yukarıda Hirst ve Kabakov’un hikayelerinde olduğu gibi. (Görüşme: Bekir İnce, 2021).

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Post-truth dönem algısının çağın sanatına ve görsel sanatlar eğitimine etkisine ilişkin bağımsız sanatçılar, akademisyenler ve görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

Bu alt problem için sanatçı, akademisyen ve görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşlerine başvurulmuştur. Toplamda 24 alan uzmanından görüş alınmıştır. Yöntem bölümünde uzmanların demografik özellikleri belirtilmiştir. Uzmanlara yöneltilen (sondalarıyla birlikte) yaklaşık 20 sorunun cevaplarından elde edilen ham veriler (görüşler) konularına göre 10 Tema/Kod tablosuna dönüştürülmüştür. Bulgular ve yorumları tabloların altında yer almaktadır.

Tablo 4.10'a bakıldığında uzman eğitimci ve sanatçılar görsel sanatlar ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi akademik nosyona uygun olarak 6 temel başlık altında toplanabilecek kavramlarla açıklamışlardır. (a) Antik Yunan felsefesine atıfla sanatın gerçeklikle ilişkisinin ancak taklit, yansıtma (mimesis) boyutunda olacağı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla sanat adı verilen beşeri çabanın bir tür aldatmaca ya da yanılsamaya karşılık geldiği kuram boyutunda dile getirilmiştir. Bu erken dönem Platoncu yaklaşıma göre sanat ne gerçektir ne de hakikattir ve insana özgü kurgulama yetisi her zaman aldatma potansiyeli taşımaktadır. (b) Buna karşın, yansıtmanın bir gereklilik olduğu ve içinde bulunulan zamanı betimlemesi (ruhunu yansıtması) bakımından anlam üretmeye evrildiği vurgulanmaktadır. Yansıtmanın sosyal gerçekçi boyutu ise şu sözlerle dile getirilmektedir:

Fakirliğin görülmezliğini, basamaklarda oturan bir zenci çocuğun ezilmişliğini, ötekileştirilmesini dışlanmasını, saydam olarak çizerek resmeden sanatçı çok etkili bir ifade yakalamıştır (Görüşme Kaydı: EY).

Tablo 4.10. *Görsel Sanatlar – Gerçeklik / Hakikat İlişkisi hakkında Uzman Görüşleri Analiz Tablosu*

Tema	Kodlar
Görsel sanatlar – gerçeklik	(a) Yansıma, aldatma, gibi, geçicilik, kandırma, doğa taklidi (b) realist biçimlendirme, Somut, Natüralist, sosyal gerçeklik, zamana

<i>Tablonun devamı</i>	bağlı değişkenlik, zeitgeist (zamanın ruhu)
	(c) Sanatçı algısı, öznel gerçeklik, sanatsal yorum, ironi, üslup, gerçeğin yeniden üretimi, idealize etmek
	(d) Sanat eğitiminde gereklilik, anatomik disiplin, esin kaynağı,
	(e) oyalama, ruhsal haz (katharsis), arzulan
	(f) Sanatı (resmi) kısıtlayan bir olgu, gerçeklikle bağı yok
Görsel sanatlar – hakikat	- Soyutlayıcılık, geometri, - Eserin içeriğine ait, anlam, atıf

(c) Görüş bildiren 5 uzmanın sanatta gerçeklik meselesini gerçekçilik (realizm) algısının dışında değerlendirdiği görülmektedir. Sanatçı algısı, öznel gerçeklik, sanatsal yorum, ironi, üslup, gerçeğin yeniden üretimi ve idealize edilmesi kodlarıyla açıklamışlardır. Bu konu aşağıda “Sanatın gerçeği farklıdır” teması altında detaylı olarak ele alınmıştır. Yine de kapsayıcı bir bakışı yansıtan şu görüşlere yer vermek gerekir:

Sanatçı dönemler boyunca ya doğa gerçekliğinden kaçmış, kendi gerçekliğini yaratmış ya da doğa gerçekliğini yüceltmıştır. Gerçeklik güzel sanatlarda sürenin faydalandığı bir etken bir tutamak noktasıdır (Görüşme Kaydı: SS).

Görsel sanatlarda sanatçının zihninde gerçekliğe ulaşması: obje ile suje arasında dış etkenlerden yalıtılmış saf katıksız etkileşimle ulaşılabilen bir olgudur (Görüşme Kaydı: SY).

Görsel sanatlar gerçekliğin sanatsal yorumlarıdır. Tarihsel olarak gerçeklik algısına göre sanat biçim almıştır. Mimesisten günümüz avangard sanatlarına kadar... (Görüşme Kaydı: Sİ).

Sanat ile gerçeklik arasındaki ilişkiye baktığımız zaman şunu söyleyebiliriz; Sanat gerçekliğin yeniden üretilmesidir diyebiliriz. Basitçe, gerçeklik sanatla, kusurların elimine edilmesi veya gerçeğin yeterli derecede güzel olmamasından değil, kesinlikle güzel olması sebebiyle yeniden üretilmesidir (Görüşme Kaydı: MD).

(d) Sanatta gerçekliği, biçimsel gerçekçilik bağlamında değerlendiren uzmanlardan bazıları, görsel betimleme için gerçeklik şart vurgusu yapmakta ve aynı zamanda bir çıkış noktası, esin kaynağı olarak görmekte-dirler. Sanat eğitiminin doğasında kompozisyon bilgisi, oran-orantı ve anatomik doğruluk gibi temel kriterlerin olmasını da bu kapsam içinde değerlendirmiştir. (e) Alımlayıcının sanattan beklentisine yönelik görüşler de yer almaktadır. “Oyalama” ifadesi, içerik olarak sanat yoluyla iyi, kalite vakit geçirme anlamında kullanılmıştır. “Ruhsal haz” ise Aristoteles’in sanat için işaret ettiği “arınma-katharsis”

kavramını karşılar düzeydedir. “Arzulanan” başlığı altında toplanabilecek görüşler de yine izleyicinin (insanlığın) beklentisine yönelik yansımalar şeklinde açıklanabilir. Aşağıda Tablo 4.10’da toplanan kodlar bu görüşü destekler niteliktedir. (f) Sanatın dış gerçekliğe bağımlı kalmasının gerek içerik gerekse biçim bakımından oldukça sınırlayıcı olduğuna dair görüşler yer almaktadır. Rene Magritte’nin ünlü pipolu resmindeki gibi resim/sanat gerçek değildir.

Görsel sanatlarda hakikat, Tablo 4.10’ da görüldüğü üzere iki başlık altında toplanmıştır. Uzmanların bir kısmı soyutlayıcı eğilimleri ve geometrik soyut biçimlendirme yaklaşımlarını daha rafine (süprem) olarak değerlendirmekte, doğa gerçeğinden uzaklaştığı için hakikate yakın bulmaktadırlar. Bu biçimci görüşün dışında eserde anlam arayışları ve konuya ait çeşitli göndermeler (tarihsel, güncel) de hakikat boyutunda değerlendirilmiştir. Soyutlama/soyut konusunda yöneltile sonda sorulara verilen yanıtlar bu yorumları destekler niteliktedir:

Hakikat nedir,nasıl sınıflandırılır? Bence soyutlama bir şeyin özünü arama,bu esnada gereksiz detaylardan arındırma işidir. Belki de hakikati bulma çabası diyebilirim (Görüşmeci kaydı: EA). Gerçeklik daha çok dış dünya, imge ve olaylarla ilgilidir. İmgeyi soyutladıkça daha çok yoruma ve duyguya açık hale getirirsiniz. Dolayısıyla bu durum sanat eserini algılama biçimini daha açık uçlu hale getirir. Soyutlama gerçeklikten daha uzak yorumlamalara sebep olabilir. Tinselleştirebilir. Aslında bu birazda eseri alımlayanın (entelektüel) boyutu ile alakalı, soyut bir resmi çok anlamsız bulan insanlar da tanıyorum (Görüşmeci kaydı: CY).

Tablo 4.11. “Sanatın gerçeği farklıdır” Önermesine İlişkin Uzman Görüşleri Analiz Tablosu

Tema	Kodlar	f
“Sanatın gerçeği farklıdır”	<i>Evet</i>	21
	<i>Hayır</i>	2
	<i>Bazen</i>	1
	- Sanatçı /suje faktörü	
	- Dış dünyayı değiştirir	
	- Arzulanan gerçeklik sunar (ütopya), ideal güzellik	
	- Alımlayıcı / izleyici faktörü	
	- Sanatın doğası	

“Sanatın gerçeği, her zaman dış dünyadaki gerçeklikten farklıdır” önermesine verilen yanıtların Tablo 4.11’deki frekans dağılımına bakıldığında 21 uzmanın sanatın gerçeği farklıdır görüşüne katıldıkları, 2 uzmanın ise katılmadığı görülmektedir. Her zaman farklı olmadığına yönelik 1 görüş bulunmaktadır. Kullanılan kavram kodlarına bakıldığında

ağırlıklı olarak sanatçı faktörüne vurgu yapılmıştır. Bunu destekleyecek nitelikte sanatın dış dünyayı dönüştürme potansiyeli değerlendirilmiştir.

Bu önerme iki şekilde ele alınabilir. Birincil olarak simgelerin ifade ediliş şekli ile dış dünyanın kendi içindeki gerçekliği. İkincil ise sanatın zaten gerçek dünyayı taklit ediyor olma düşüncesi. Bu iki bağlam insan zihni için sağlam bir zeminde değerlendirilemediği gibi bilir kişilerin de işlerini gerçeklikten fazla ciddiye alıp anlam karmaşasına meyil ediyor olmaları. Resim sanatının diğer sanat dallarından ayıran en önemli özelliği ise herkesin her gün karşılaştığı simgeleri zihninde farklı tasvir ediyor olmaları (Görüşme kaydı: YA).

Dış dünyadan kasıt nedir? Bu bana yeterince açıklayıcı gelmedi, şayet içinde yaşadığımız fiziki çevre ise EVET her zaman farklıdır, çünkü ne kadar realistlik olursa olsun sanatsal yaratı daima bir öz süzgecinden ve denetiminden geçer, öz yani sanatçı ya da süje (Görüşmeciy kaydı: MS).

Evet, sanatçının yaratı sürecinde gerçeklik ortaya çıkan bir olgudur bir kurmacadır yani sanatçının hakikatinden ortaya çıkar içsel bir yolculuğun sonucudur (Görüşmeciy kaydı: SS).

Geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren Freudian yaklaşım sanatı bir dışavurum olarak açıklamaktaydı, bundan hareketle Gombrich “aslında sanat diye bir şey yoktur yalnızca sanatçılar vardır” ifadesini kullanmıştır. Anlaşılması gereken sanat, sanatçı süjenin bir yaratısı olarak değerlendirmektedir. Bu durum kuramsal anlamda büyük ölçüde sanatçıya yorum özgürlüğü getirmiştir. 20. yüzyıl sanatı farklı eğilimleriyle zengin ifade olanakları sunmuştur. Uzman görüşleri bu durumdan hareketle şekillendiği söylenebilir. Sanatın bir ütopya olduğu ve arzulanan gerçekliği sunduğu yönünde yine sanatçı merkezli görüşler dikkat çekicidir. Ütopya konusunu, çağında anlaşılamayan sanatçı öngörüsü olarak değerlendiren farklı bir yanıt gelmiştir. İdeal güzellik kodlaması da yine sanatçı yorumu bağlamında değerlendirilmektedir:

Sanatçı dış dünyayı yorumlarken gerçeklikten saparak yaptığı resimlere kendi yorumlarını kattığı için dış dünyadaki gerçeklikten kısmen de olsa sapılmış olacağını düşünüyorum. Örneğin bir portre çalışması yapan sanatçı resmini yaptığı modeli ideal bir güzelliğe dönüştürmek sureti ile gerçeklikten sapmalar görülebilir (Görüşmeciy kaydı:MD).

Sanatın dış dünyayı anlatmadaki mahareti üzerinden yorum yapan bir uzmanın görüşleri ise şöyledir:

Her zaman farklı değildir. Bazen gerçeği sanatla verebiliriz. Sanat gözleri, kalpleri ve beyinleri açabilir, ufku gösterebilir, olduğu gibi yansıtabilir. Dünyayı salt gerçeklikle aktarabilir, bu bağlamda inanılmaz derecede özgür ve özgündür (Görüşmeciy kaydı: AG).

Dijital sanat hakkındaki uzman görüşleri Tablo 4. 12’de verilmiştir. Temel olarak görüşler, olumlu (7), olumsuz (13), kararsız (2), ilgisiz (2) olmak üzere 4 başlık altında toplanmıştır. Olumsuz görüşlerin çoğunlukta olması dikkat çekicidir.

Tablo 4.12. *Dijital Sanata İlişkin Uzman Görüşleri İçerik Analiz Tablosu*

Tema	Kodlar	f
Dijital sanat		
	<i>Olumlu</i>	7
	<i>Olumsuz</i>	13
	<i>Kararsız</i>	2
	<i>İlgisiz</i>	2
	<i>Olumsuz</i>	
	Hoşlanmıyor, ürküyor, sanal olgu, sanattan anlamayanlar için, kolaycılık, hızlı, az riskli, katı ve ruhsuz, gerçekliği zedeliyor, hakikatten uzaklaştırıyor, sanat değil, kapitalist mantık, dokunma hissi vermiyor, toplumda karşılığı yok,	
	<i>Olumlu</i>	
	Beğeniyor, farklı disiplinlere hitap etmesi, çağın gereği, teknolojik avantaj, sanat eğitimi için olumlu, geniş kitlelere ulaşma, önü açık bir alan, tasarım, grafik tasarımda başarılı sonuçlar veriyor, dijital sanat pazarının potansiyeli, izleyici açısından erişilebilir olması, nitelikli sanat teknikten bağımsızdır	
	<i>Kararsız</i>	
	Arada kalmışlık, , sanatta tümüyle dijitalleşme rahatsız edici, sanatçının amacına göre değişir, eserin değerine ilişkin kaygı	
	<i>Dijital-sanat yapan sanatçılar</i>	
	Refik Anadol, Murat Pak, Eric Carle, Lisa Aisato, Charlie Mackesy...	
	<i>Çeşitli kavramlar</i>	
	NFT, Metaverse	

Uzman profilimizin ağırlıklı olarak 40 yaş üstü olması bu durumu belli ölçüde anlaşılır kılsa da kuşak farkı sanatta yeni ifade olanaklarına mesafeli olmanın tek sebebi olamaz. Yoğun dijitalleşme her şeyden önce kültürel, insani değerlerin aşınmasına neden olmuştur ve önceki kuşaklar bunları karşılaştırabilme yetisine sahiptir. Bugün tartıştığımız

post-truth etkiler bu sürecin sonucudur. Olumsuz görüşlerin bir kaçında hoşlanmama, ürkme, hazetmeme gibi duyuşsal ifadeler yer almaktadır, bu durum dijital-sanatı izleme neticesinde belli ölçüde tutum geliştirildiğini göstermektedir. Duyuşsal boyutun dışında dijital-sanat, kolaycı, az riskli, ruhsuz, sanal, gerçekliği zedeleyen, hakikatten uzaklaştıran ve ideolojik saiklerle destek bulsa da toplumsal bir karşılığı olmayan, malzemenen yoksun olduğu için dokunma hissi vermeyen ve aslında sanat olmayan bir takım uğraşlar olarak görülmektedir. Uzmanlar arasında dijital-sanatı konvansiyonel sanat formlarına karşı bir tehdit olarak görme eğilimi de söz konusudur. Aşağıda uzmanların dijital-sanata ilişkin olumsuz bakışı destekleyen ifadelerine yer verilmiştir:

Yaratıcılığın ,gerçek malzemeyle savaşın sonucu kazanılan bir zafer olduğu fikrini silmeye çalışan bir sanal olgu. Özellikle sanat sürecini ve gerçekliğini bilmeyenlerin veya tam olgunlaştırmamış olanların, kolay onayladığı ve hevesle denediği bir yöntem olarak düşünülebilir. (Görüşmeci kaydı: EY).

Dijital sanat hızlı üretilip tüketilebilen az riskli ve az işçilikli daha grafiksel yapıda işler. Bir parça katı ve ruhsuz buluyorum (Görüşmeci kaydı: YA).

Dijital sanatın hiçbir değeri bulunmamaktadır, kapitalist mantığın gerçek sanatı öldürme sistemidir. Ki dijital sanat ifadesini kabul etmemekteyim. Sanat değildir (Görüşmeci kaydı: MY).

Metaverse ya da sanal alemlerde yapılacak sanat alanları, sergiler, üretilen nft'ler beni ürkütüyor, sanatın elindeki biriciklik ilkesine düşman bir yapı oluşumu içinde yeni dijital sanat, bazı konularda pozitif yaklaşımlar umut verici olsa da (Görüşmeci kaydı: SS)

Konuya olumlu bakan 7 uzmanın görüşleri ise sanat olgusundan veya felsefesinden ziyade teknolojik olanakların sunduğu bir takım pragmatik yaklaşımlar olarak görülebilir. Şöyle ki, sanat ve tasarım eğitiminde simüle etme imkanının artması, düşük maliyetli olması, zamandan tasarruf sağlaması, dijitalleşmenin sanatın her alanına uygun pratikler sunması ve erişilebilir olması gibi. Çağın gereği olduğuna dair vurgu birkaç kez tekrar etmiştir. Bunu pekiştirmek maksadıyla NFT ve metaverse kavramları dile getirilmiştir. Bu grupta yer alan nitelikli sanatın teknikten bağımsız olarak var olabileceği görüşü hem gerçekçidir hem de dijital sanata iyimser bir yaklaşımı sunmaktadır.

Kararsız olarak kodlanan gruptaki görüşler dijital-sanatı anlama ve benimseme konusunda iyimser olmasına karşın, olumsuz görüş bildirenler gibi dijital-sanatın yaygınlaşması ve yok edici etkisinden kaygılanmaktadırlar. Bu durum 19. Yüzyılda William Turner'in fotoğrafın icat edilmesiyle birlikte resmin öldüğünü düşünmesiyle aynı düzlemde ele alınabilir. Oysa ki resim ölmemiş fotoğraf ise bağımsız bir kulvarda kendine yol bulmuştur. Yeni gelişmelere yönelik nispeten muhafazakar kaygılar her dönemde

görülmektedir. Dijital-sanat ve buna ilişkin süreçleri takip etmediğini ve bilgisinin olmadığını bildiren iki uzman yer almaktadır.

Uzmanların dijital-sanatı kapsamı bakımından farklı anladıkları görülmektedir. Çizim yapmaya elverişli yazılımlarla bilgisayarda üretilen grafiksel çalışmalar, illüstrasyonlar, manipülatif fotoğraf teknikleri dijital-sanat olarak değerlendirilmiştir. Eric Carle, Lisa Aisato, Charlie Mackesy gibi illüstratörlerin dijital sanatçı olarak görülmesi örnek olarak verilebilir. Dijital-sanat belli bir beceriye dayalı olarak yazılımla içerik üretmenin ötesinde makine dili, yapay zeka ve kodlama yoluyla elde edilen verilerin işlenmesi ve görünür kılınmasıyla ortaya çıkan yeni bir teknik ve anlatım biçimidir. Refik Anadol, Murat Pak örnekleri bunu karşılamaktadır. Kısaca teknoloji kullanımına dayalı kafa karışıklığı uzun süre daha devam edecek gibi görünmektedir.

Tablo 4.13'ye göre görüş alınan 15 uzman sosyal medya hesaplarından kendilerine ait sanatsal içerik paylaşımı yapmaktadırlar. Bu uzmanlardan 3'ü aynı zamanda kişisel web sitesi kullanmakta, 2'si behance.net hesabı kullanmaktadır. Sosyal medyadan etkilenme oranının (19) paylaşım yapanlardan fazla olması, buna az etkilenenler de dahil edildiğinde toplam 21 uzmanın sosyal medya kullandığı sonucuna varılabilir. Çoğunluğun sosyal medya kullanmasına karşın en az 4 uzmanın sanatsal paylaşım yapmadığını söylemek mümkündür. Nitel bir araştırma olduğu için görüş alınan amaçlı grupta tekrar eden durumlar genellemek için değil, fikir vermesi bakımından anlamlıdır. Söz konusu 21 uzmanın sosyal medyadan etkilenme sebepleri temel olarak 3 başlık altında toplanabilir: (a) beğenilme – motivasyon ilişkisi, (b) diğerlerinden etkilenme, esinlenme, (c) sanat gündemini takip etme. Bunlara ilişkin görüşme kayıtlarından bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Beğenilmek sanatın ve sanatçının doğasında var (Görüşmeci kaydı: EK)

Etkilendiğimi düşünüyorum. Çalışmalarına yönelik beğeni ve yorumlardan motive olduğumu söyleyebilirim (Görüşmeci kaydı: CY)

Evet, daha fazla yorum ve beğeni alan çalışmalara yöneliyorum (Görüşmeci kaydı: SY)

Kesinlikle etkileniyorum, etkilenmiyorum diyen de yalan söyler çünkü; o kadar çok güncel ve ufuk açıcı paylaşımlar ve işler yapılıyor ki insan üretmemek için duyarsız olmalı. beğeni ve yorumların etkisi de sosyal medya dilini anlayana kadar etkili oluyor ama o dili öğrenince insan artık beğeni ve yorumları çok da önemsemiyor (Görüşmeci kaydı: YA).

Tablo 4.13. *Sanatsal İçerikli Sosyal Medya Hesabı Kullanma ve Sosyal Medyadan Etkilenme Durumuna İlişkin Görüşlerin İçerik Analiz Tablosu*

Tema	Kodlar	f
Sosyal medya hesabında sanatsal içerik paylaşımı	<i>Yapıyor</i>	15
	<i>Yapmıyor</i>	9
	<i>Diğer</i>	
	a) Kişisel web sitesi	3
	b) behance.net hesabı	2
Sanatçı Olarak Sosyal Medyadan Etkilenme	<i>Etkileniyor</i>	
	<i>Etkilenmiyor</i>	19
	<i>Kısmen / Az Etkilenme</i>	2
	<i>Takip etmiyor</i>	2
		1
	<i>Etkilenme sebebi</i>	
	Takdir görme, beğeni – motive olma ilişkisi, yorum faktörü: olumlu/ olumsuz etki, içerik çeşitliliği, esinlenme, özgün paylaşımlar, takip edilme, diğer sanatçıları takip etme, sanatçı tanıma, sanatın doğası, ticari mecra.	
	<i>Etkilenmeme sebebi</i>	
	Bir süre sonra tekrara düşülmesi, sıradanlaşma	

Sosyal medya hayatımıza girdiği andan itibaren takip tercihlerimiz öncelikle yakın ya da uzak tanıdıklarımızla şekillendi. Buna, algoritmanın önerdiği kişiler eklendi. Benzer işi ve hobisi olanlar, aynı yerde yaşayanlar, aynı kurumda çalışanlar, vb. çoğaltılabilir. Bu durum yankı odası adı verilen birbirine yakın profilde kişilerin gruplaşmalarına neden olduğu anlaşıldı. Görsel paylaşabildiğimiz Facebook, Instagram gibi mecralarda genellikle beğeniyi bu yakın çevremizden alıyoruz, takip ettiklerimiz ise genellikle olumladığımız kişilerden oluşuyor. Görece taraflı bir durumla karşı karşıyayız. Sebep-sonuç ilişkisi bakımında bu durum post-truth etkiyi güçlendiriyor, manipülasyona açık hale geliyoruz.

Aslında bunu bildiğimiz halde sürdürüyoruz, çünkü görüş aldığımız uzmanların motivasyonla açıkladıkları duygusal doyum insana her koşulda iyi geliyor.

Sanatçı uzmanlara göre başka sanatçı ve tasarımcıları takip etme hatta iletişim kurma yaygın görünen bir durum, sanat çevresi ve sanatın etki alanı içinde kalmayı sağlıyor. Üretimi sınırlı daha genç sanatçılar diğer sanatçıları ve eserlerini takip etmeyi “esinlenme” bağlamında değerlendiriyorlar. Esinlenme ya da etkisinde kalma, kuşaklar arası geçişi ve eş zamanlılığı sağlaması bakımından önemli ama özgün değer üretme noktasında tartışma götürür yönleri var. “İnternet üzerinden erişilen görsellerden esinleniyorum” şeklinde açıklanan durum her zaman masum olmayabiliyor. Nitekim Topkara (2019)’ın Türkiye genelinde Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı öğrencilerine yönelik “Görsel İntihal Eğilimi Ölçeği” ile yaptığı taramada (survey) öğrenciler arasında internet erişimli hazır görsel kullanımın yaygın olduğu görülüyor. Bu durumu eğitim sürecinde kabul edilebilir olarak değerlendiren öğrencilerin etik açıdan hiç de masum olmadıkları, tam bir post-truth (kandırmaca) yaşadıkları görülüyor. Fikri aşırı macılık yoluyla, atölye dersinde yüksek puan alarak kendilerine avantaj elde ediyorlar.

Tablo 4. 14’te sosyal medya üzerinden paylaşılan genel haber ve bilgi akışının sanatçı üzerindeki etkisine baktığımızda, görüş alınan toplam 24 uzmandan sadece 6’sının doğrudan olumlu etkiden söz ettiği görülmektedir. Genelde güncel olaylara dönük paylaşımlardan olumsuz etkilenmelerine karşın sanatsal söylem olarak sosyal olayların sanatçıyı etkilediği, sanatsal üretimi tetiklediği yönünde görüşler yer almaktadır. Bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedirler:

Sosyal medya sosyal hayata yon verdiği gibi sanatçıyada yon veriyor (Görüşmeci kaydı: BTV).
Yeni yapmayı düşündüğüm çalışmalar üzerinde ilham kaynağı olabiliyor (Görüşmeci kaydı: SŞ).
Sanatçını sosyal bir varlık olduğu düşüncesinden hareketle elbette ki güncel olaylar bizlerin sanatsal oluşumunda etki ediyor (Görüşmeci kaydı: DA).

Dengeli grubun içinde yer alanlar sosyal medyanın sanatçı üzerindeki hem olumlu hem de olumsuz etkilerinden söz etmişlerdir. Genellikle sosyal medyada başlangıçtaki olumlu iletişimin, heyecanın ve ilgiyle takipte kalmanın zaman içinde kaybolduğu yönünde görüşler yaygındır. İstenmedik durumlara maruz kalma hali sanatçı olsun olmasın duyarlı bireylerin sosyal medyadan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Uzman CY’nin görüşleri bu duruma uygun bir örnek olarak aşağıda verilmiştir:

Sosyal medyadaki bilgi akışının olumlu etkileri olabiliyor, üretimlerim için ilham kaynağı olabilen, görsel imgeler, videolar, haberler, analizler, farklı insan profilleri vs. İle karşılaşabiliyorum. Ama bazende bir taşım durumu yaşıyorum, istenmedik bilgi akışı bazen, istemediğim görsellere, bilgilere maruz kalmama neden oluyor böyle zamanlarda yaratıcılığımı olumlu etkilediğini söyleyemem,

kendimi akıştan çok bir tazyikin içinde imiş gibi hissediyorum bu da ruhsal olarak kötü hissettiriyor (Görüşmeci kaydı: CY).

Tablo 4.14. *Sosyal Medya Üzerinden Paylaşılan Genel Haber ve Bilgi Akışının Sanatçı Üzerindeki Etkisine İlişkin İçerik Analiz Tablosu*

Tema	Kodlar	f
Sosyal Medya Üzerinden Paylaşılan Genel Haber ve Bilgi Akışının Sanatçı Üzerindeki Etkisi	<i>Olumlu Etki</i>	6
	<i>Olumsuz Etki</i>	8
	<i>Dengeli / Ortada</i>	8
	<i>Yanıtsız/Etkilenmiyor</i>	2
	<i>Olumlu Kodlar</i>	
	Sanatsal söylem olarak, sanatsal serüveni hızlandırma etkisi, sanatçıya yön veriyor, ilham, güncel olayların akışı etkiliyor, ilgi çekici, sanatsal içerik üretimini tetikliyor.	
	<i>Olumsuz Kodlar</i>	
	Düşünsel temellerden uzaklaştırıyor, tembelleştiriyor, zaman kaybı, görsel kirlilik, klavye şövalyeliği ve trolleşme, moral-motivasyon düşüklüğü, konsantrasyon sorunu, yankı odaları, kafa karıştırıcı, ruhsal çöküntü, beğeni saplantısı, boş içeriklerin yüceltilmesi, sosyal medya algoritması, gerçek-sanal gösterim çelişkisi.	

Olumsuz görüşler çoğunluktadır ve yukarıdaki tabloda yer verildiği üzere çeşitlilik arz etmektedir. Burada sanatçı kimliğinin ötesinde bir birey olarak sosyal medya paylaşımlarının duygu durumunu etkileyen yönleri dile getirilmiştir. Zaman kaybına neden olduğu, düşünsel temellerden uzaklaştırdığı ve tembelleştirdiği itiraf düzeyinde yaygın söylemlerdir ki bir grup insanın kendilerini olduklarından farklı gösterme eğiliminde oldukları da yapılan tespitler arasındadır. Sosyal medyada başta siyaset olmak üzere aslında her alana musallat olan yeni bir prototip insanın türediği yönünde uzmanların tespitleri bulunmaktadır. Hakarete varan ağır eleştirel dil kullanarak paylaşım yapanı yıldırın,

danışıklı ve tarafgir paylaşım yaparak kendi pozisyonunu tahkim eden sosyal medya fenomenlerine genel olarak trol denmektedir. Öncelikle eğitim düzeyi düşük, kafası karışık ve sanal dünyada uzun süre amaçsız vakit geçirenleri etkileyebilmektedir. Troller esasen gerçek kişiler olmakla birlikte bot hesap adı verilen otomatik olarak çoğaltılmış hesaplardan paylaşımlarını yayarak etki faktörlerini artırmaktadırlar. Son yıllarda kitle iletişimi açısından tehlikeli boyutlara ulaştığı ve güvenlik sorunu haline geldiği için yasa düzenleyiciler denetim ve cezai yaptırımları artırmaktadır. Yukarıda dile getirilen, istem dışı yalana ve kötülüğe maruz kalma halleri tam olarak post-truth etki anlamına gelmektedir. Bir eğitimci ve sanatçı olarak bu ruh halini anlaşılır biçimde dile getiren görüşlerden birisi Uzman SS'ye aittir:

Sosyal medyadaki bilgi akışı ve güncel haberler genelde olumsuz yönde olduğu için moral bozan, hayret uyandıran bu kadarı da olmaz diyeceğimiz türden bir ruh haline sokuyor beni. İnsanlardaki aşırı özgüvenli tavırlar ve yakışsız hareketler bu dönemin olumsuz getirileri oldu sanırım (Görüşmeci kaydı: SS).

Tablo 4.15'teki içerik analizi uzmanlara yöneltilen iki farklı sorunun yanıtlarından oluşmaktadır. Esas itibariyle “sanatın hakikati yansıtma ve güvenilir olma sorumluluğu” ile “bilinçli olarak yanıtma, bilgileri çarpıtma özgürlüğü” sorgulanmıştır. Birbirinin karşısı gibi görünen durumlara ilişkin yanıtlar, doğrulayıcı faktör açısından güvenilirliği artırmaktadır. Buna göre her iki duruma ilişkin değerlendirme şu şekilde yapılabilir. Sanatın tarihsel ve sosyal sorumluluğuna atıfta bulunan 4 uzmanla birlikte, kısmen vardır diyen 5 uzmanı topladığımızda birbirini destekler nitelikte 9 ifadenin yer aldığı görülmektedir. Örneğin tarihsel sorumluluk anlamında Picasso'nun Guernica tablosuna atıfta bulunulmuştur. Konuya “kısmen” yaklaşan uzmanların görüşleri sanatta zorlamanın olamayacağı ancak bunun bir tercih olabileceği yönündedir. Topluma ışık tutması bağlamında öncül rolünü dile getiren uzmanlar da olmuştur:

Böyle bir sorumluluğu tarihi süreç belirler. Çünkü, sanatsal düşünce ve yaratı toplumun düşünce yapısının çok çok ilerisinde olması münasebetiyle önden ilerler. Bu nedenle zamanında toplum tarafından anlaşılması zor olur (Konuşmacı kaydı: ÖÇ).
Bence yok ama yaşadığımız çevreden de etkilendiğimiz bir gerçek. Mesaj verme kaygısı olmamalı ama toplum üzerinde bu şekilde bir etkisi de olabilir (Konuşmacı kaydı: EA).

Sanatın hakikati yansıtma ve güvenilir olma sorumluluğu yoktur diyen 15 uzmanın görüşü ise sanata daha özgür bir alan bırakılması yönündedir. Sanat eseri sıradan bir belge değildir, sanat hakikatlerden bahseder ama etkilere açık bir olgudur, ayrıca kişinin iç dünyasını yansıtır. Burada Tablo 4.11'deki gibi çoğunlukla sanatçı öznelliğine vurgu yapılmıştır. Tersten okuma yapıldığında, sanatın bilinçli olarak yanıtma, bilgileri çarpıtma

özgürlüğü vardır diyenlerin (14) frekansı, sanatın hakikati yansıtma, güvenilir olma sorumluluğu yoktur diyenlere çok yakındır. Aynı uzmanların farklı sorulara kendilerini teyit eder nitelikte cevaplar verdikleri dikkat çekicidir. Dolayısıyla sanatın bilinçli olarak yanıtma, bilgileri çarpıtma özgürlüğü yoktur diyenlerin oranı da sanatın hakikati yansıtma güvenilir olma sorumluluğu vardır diyenlerle aynıdır.

Tablo 4.15. *Sanatın Hakikati Yansıtma, Güvenilir Olma Sorumluluğu ve Bilinçli Olarak Yanıtma, Bilgileri Çarpıtma Özgürlüğü Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi Tablosu*

Tema	Kodlar	f
Sanatın Hakikati Yansıtma ve Güvenilir Olma Sorumluluğu	<i>Vardır</i>	4
	<i>Yoktur</i>	15
	<i>Kısmen / Koşullu Vardır</i>	5
	<i>Kodlar</i>	
	Toplumsal sorumluluk, estetik kaygı, tarih belirler, itiraf, izleyici faktörü, mesaj verme, etkilere açık, sezgisel sorumluluk, sanatçı öznelliği	
Sanatın Bilinçli Olarak Yanıtma, Bilgileri Çarpıtma Özgürlüğü	<i>Vardır</i>	14
	<i>Yoktur</i>	9
	<i>Kısmen</i>	1
	<i>Kodlar</i>	
	tartışmaya açık, ahlaki, felsefi, biçimsel bakımdan sorgulanmaya muhtaç, sansüre maruz kalmak, sosyal normlar bağlayıcıdır, zarar vermediği sürece, değiştirme özgürlüğü, dışarıdakilere oranla sanat bu konuda masum, sermayenin sesi olduğu için, yalanı inandırma sanatın başarı göstergesi, sunum- gösterim durumu etkiler,yaratıcı öğeler, özgür olmalı, sanatta etik, böyle özgürlük olmaz.	

Sanatın bilinçli olarak yanıltma ve bilgileri çarpıtma özgürlüğü konusunda daha çok kodlama yapıldığı görülmektedir. Konuyu ahlaki, felsefi ve biçimsel açılardan tartışmaya açık bulan görüş kapsayıcı niteliktedir. Bunun yanında sanatın zamandan, sosyal, siyasal düşünceden bağımsız olabileceği gibi, muhalif olmasının da bir olumsuzluk olarak görülmemesi gerektiği, başkalarına zarar vermediği sürece özgür olmasının önemli olduğu farklı uzmanlar tarafından ifade edilmiştir. Uzman SY'nin "sanatın başarısı, yalana inandırmaktır" görüşü en çarpıcı olanıdır. Burada yalana pejoratif bir anlam yüklemese de, sanatı abartma, uydurma, ironi yapma alanı olarak görmektedir. Teknik yeterlilik ve kompozisyon anlamında biçimlendirmenin inandırma ve ikna etme üzerindeki gücünü inkar edilemez bulmaktadır. Bu durum sanatta yalnızca estetik kriterlerin önemli olduğu yönündeki bakışla paralellik göstermektedir. Uzman SS'ye göre çarpıtma ve yanıltmaların kabul gördüğü, sıradan bir hal aldığı dünyada yine de en masum olan sanattır. Peki, sunulan her mecrada masum mudur? Uzman Sİ, sanatın sermaye ile olan ilişkisi sebebiyle, manipüle edilebilir bir piyasa enstrümanı olduğuna gönderme yapmaktadır. Ayrıca bienaller gibi uluslararası düzeyde sanat etkinliklerinde yer alan küratöryal seçkiler ve yazılan manifestolar, elbette ki küresel sermaye gruplarının desteği ile gerçekleşmektedir. Bu duruma komplocu bir bakışla her zaman kötücül bir anlam yüklemek gerçekçi değildir hatta daha sürdürülebilir bir dünya için farkındalık çalışmaları bienallerin konusu olabilmektedir.

Tablo 4.16. *Görsel Sanatlar Dersi ve Uygulamaları Kapsamında Günümüz Öğrencilerinde Gözlenebilir Durumlara İlişkin Uzman Görüşleri İçerik Analiz Tablosu*

Tema	Kodlar
Görsel Sanatlar Dersinde Günümüz Öğrencilerine İlişkin Gözlemler	<p><i>Davranışsal Gözlemler</i> Odaklanma sorunu, sabırsızlık, dikkat eksikliği, bunalım hali, boş vermişlik hali, kendilerinden kaçan, öğretilenlere şüphe ile bakma /otoriteyi sorgulama, içi boş özgüvenli tavır, ama yaratıcılar, söylem olarak slogan fikirlerin öne çıkması</p> <p><i>Değerler Kaybı</i> Kolaycılık, kopyacılık, detayları gözardı etme, yüzeyseller, hazır görselleri kullanma /aşırımacılık, az emekle sonuç alma beklentisi, suya yazı yazıyorlar, Sanatsal kaygıları yok, özgünlük yok, yaratıcı değiller.</p>

*Tablonun Devamı**Gerçeklik Algısı*

Sanal gerçeklik etkisinde, gerçeklik algıları kayıp, dış dünya gerçeğinden uzak

İlgi ve Bağımlılık

Dijital teknoloji bağımlılığı

Pinterest ressamlarından etkilenme (ortaokul-lise)

His ve ilgi alanları temelli

Çoğunlukla olumsuz *duygu durumu ve davranış sorunlarının* farklı başlıklar altında dikkat çekici boyutta tekrar ettiği, görülmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: odaklanma sorunu, dikkat eksikliği, bunalım hali, kendisinden kaçma hali, boşvermişlik, öğretilenlere şüphe ile bakma/otoriteyi sorgulama halleri, içi boş özgüvenli tavır, slogan fikirleri savunma şeklinde kodlanabilir. *Değerler kaybı* bağlamında bakıldığında; kolaycılık, kopyacılık, detayları gözardı etme, sıgılık, hazır görselleri kullanma /aşırı macılık, az emekle sonuç alma beklentisi, Sanatsal kaygıların olmaması, özgünlük sorunu öne çıkmaktadır. *Gerçeklik alguları* üzerinden değerlendirme yapıldığında, dış dünya gerçekliğinden uzak, sanal gerçeklikle ilgilendikleri dikkat çekmektedir. *İlgi ve bağımlılık* başlığı altında toplanan görüşlerde dijital teknoloji bağımlılığı öne çıkmaktadır, ortaöğretimde görsel sanatlar dersi kapsamında pinterest adlı dijital platformdaki görsel paylaşımlardan etkilendikleri görülmektedir. Özellikle ortaokul ve lisede görsel sanatlar dersinde eğitimciyi bir hayli zorlayan zamanın ruhuna / dönemin algısına ilişkin durumlar söz konusudur. Geçmişte de ders saatinin azlığı, fiziki koşullar, ölçme değerlendirme gibi öğretim süreçlerine ilişkin bir çok sorun vardı ama öğrenci profili doğrudan sorun olarak değerlendirilmezdi. Bu dönemde öğrencilerin başka bir dünyadan gelmiş gibi görünmelerine neden olan olgu maalesef dijitalleşmedir. Dijitalleşme yeni evren tahayyülüne doğru yol almaktadır. Yukarıdaki tabloda yer alan kavram kodlarının bir çoğu post-truth etkilerin sonuçları olarak değerlendirilebilir. Post-truth evrende yaşamayı tercih etmek Platon'un Mağara Alegorisi benzetilebilir. Öğrenciler, mağarada zincirlenmiş hakikati gölgeden ibaret sanan tutsaklar gibidir.

Dijitalleşme tümüyle post-truth içerik anlamına gelmese de gençlerin sanal bir evrende oyunlar üzerinden iletişim kurdukları yapılan tespitler arasındadır. Gençlerin maruz kaldığı post-truth etkiler, 8-10 yıl içinde kuşaklar arasındaki farkı derinleştirmiştir, geçişkenlik azalmıştır. Bunlardan önemli bir kısmı değerler kaybı ve otorite bilgisini sorgulama eğilimidir. Akademik sanat eğitiminde anlık değişimlere açık olma hali, bir

konuda birikim yapmayı engellemekte ve üsluplaşmanın önüne geçmektedir. Sanat eğitimci uzmanların görüşlerine yer verelim:

Günümüz öğrencileri sosyal medya ve dijital Dünya ile son derece içli dışlı olduğundan gerçeklik ve hakikat algılarını tamamını yine oradan edindiklerini sanıyorum. Gençlerin genellikle sosyal medya fenomenlerinden bariz derecede etkilendiklerini düşünüyorum (Görüşmeci kaydı: MAA). Genellikle hazır varolan görselleri resmetme eğilimindedir çevresinde olup bitenlerle fazla ilgilenmiyor, yapılmış olan şeyleri taklit etmek istiyorlar (Görüşmeci kaydı:SS). Öğrencilerin kendi hislerini ilgi ve alakalarını ana referans olarak aldıklarını düşünüyorum. Asıl gerçeklik yaşadıklarım, benim zihin dünyamda olup bitenlerdir diye düşündüklerini görüyorum. Dış dünyada gerçeklik ilgi alanlarına girmemektedir (Görüşmeci kaydı: SY)

Burada anlaşılması gereken sanat eğitimci /öğretmen rol modelinin değişmesi yönünde olmalıdır. Öğrencilere rehberlik edebilecek, onların algı dünyasını anlamaya çalışan, eğitim-öğretim süreçlerini mekandan bağımsız sürdürebilme yeterliği olan ve kabul görmüş 21. Yy becerileri ile donanmış eğitimcilere ihtiyaç bulunmaktadır. Hem öğretmenler hem de akademisyenler arasında dijital okur-yazarlık güçlendirilmelidir.

Tablo 4.17. *Post-Truth Durumlara Maruz Kalma Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi Tablosu*

Tema	Kodlar	f
Post-truth durumlara maruz Kalmak	<i>Kalıyorum</i>	19
	<i>Kalmıyorum</i>	5
	<i>Maruz kalanlar</i>	
	Olumsuz etkilerini hissetmek, kurnazlık, gençlik için tehdit, internet güvenliği, aileye sorumluluk yüklüyor, herkes kalıyor, hızlı bilgi tüketimi, provoke edilebilir zihinler, gerçeklik ve hakikatten uzaklaşmak, gerçekliği çarpıtan yayın yapma, toplum mühendisliği, medya yankı odası, dijital yasa gerekli, bilgi kirliliği, teyit etmeye fırsatı olmaması, otoriteye güven/güvensizlik	
	<i>Kalmayanlar</i>	
	Etkilenmiyorum, bilgi kirliliğinden uzak durma, iyi uyku, sürekli okuma, teknolojiden uzak durma, teknolojiyi araç olarak kullanmak, bazen farkında olmadan maruz kalma, sosyal medya kullanmıyorum, bilgi kaynağını sorguluyorum.	

Görüşme soruları içinde sorgulama tekniği bakımından bilinçli olarak sona bırakılmış sorulardan birisidir. Post-truth kavramı açıklanarak verilmiş, bu duruma maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Tablo 4.17’de verilen yanıtlara bakıldığında uzmanların duruma yabancı olmadıkları, post-truth ile ilişkili kavramlar hakkında da bilgi sahibi oldukları görülmektedir. 24 uzman görüşmeciden 19’u post-truth etkilere bir şekilde maruz kaldığını belirtmiştir. Kalmadığını ifade eden 5 uzmanın ise çok tedbirli davrandıkları, dijital mecralardan uzak durdukları görülmektedir. Yanıtlardan bazıları şöyledir:

Evet, bütün kanallar kendi doğrusu, doğruymuş gibi yayın yapıp gerçekliği istedikleri gibi çarpıtıyorlar (Görüşmeci kaydı: EK)

Kesinlikle bu bombardıman yeni başladı diyebilirim. 10 yıl içinde çok da farklı boyutlara ulaşacak, derhal bir dijital yasa çıkarılmalı (Görüşmeci kaydı: RD).

Evet, bu dönem bariz bir şekilde kendini gösteriyor. Bilginin çoğalması ve yaygınlaşması ile oluşan bilgi kirliliği kişinin yöneldiği bilgiyi elde etmede ve bu bilgiyi süzgeçten geçirerek doğru kaynaklara ulaşmasında bir zorluk oluşturuyor. Doğru bilgi ve kaynağa ve bilgiye ulaşmaya yeterli zamanı olmayan birey ya yanlış bilgi ediniyor ya da yüzeysel bilgi ile yetiniyor (Görüşmeci kaydı: SS).

Evet. Pandemi ve aşı sürecinde bile kimin doğru söylediğini bilemedik. Bu sanatta ve her alanda geçerli (Görüşmeci kaydı: Sİ).

Kesinlikle düşünüyorum. Herşey yalanmış gibi geliyor (Görüşmeci kaydı: AG).

Doğrudan alıntı yapılan görüşlerde; toplum mühendisliği, yankı odası, filtresizlik, genel anlamda bilgiye güven sorunu, otoriteye güven sorunu kodları öne çıkmaktadır. Pandemi döneminde otoriteyi temsil eden Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan tereddütlü açıklamalar, bir müddet kafa karışıklığına neden olmuştur, bu dikkat çekici örnekler arasındadır. Ayrıca, aşı karşıtlığının Dünya genelinde yaygınlaşması da yine bir tür bilgi kirliliğinin sonucu olarak görülebilir. Görüşmecilerin post-truth’un yalanla olan bağı kurdukları görülmektedir, “herşeyin yalanmış gibi gelmesi” kandırılmaya maruz kalma sonucu güven yitiminin tezahürüdür. İlginçtir, kültürümüzde faniliği (geçicilik/ölümlü olma hali) anlatmak için bir halk deyimi olarak kullanılan “yalan dünya” mecazı, her türlü olumsuzluğa, kötülüğe de hazırlıklı olmamız gerektiğini öğütlemektedir. Öyleyse niye şaşırıyoruz? Çünkü, hayal kırıklığını sevmiyoruz, sürekli karmaşa ve ikilem insanoğluna iyi gelmiyor. Bu durumda post-truth etki sürekli olamaz, konjonktürel bir durumdur diyebilir miyiz? Belki evet ama bunu söylemek için oldukça erken, henüz post-truth etkilere ilişkin durum tespiti yapmakla meşgulüz. Süreçten etkilenmediğini söyleyenlerin bile fazla tedbirli davranarak etki altında kaldığı ve konfor alanlarından taviz verdikleri söylenebilir.

Tablo 4.17’de görüşmecilerin gündelik hayatta post-truth deneyimlerine ilişkin görüşleri analiz edilmiştir. Konuyu açıklamak bakımından daha sonra post-truth – sanat ilişkisi ve ilk akla gelen imgesi sorulmuştur. Tablo 4.18’e yansıyan içerik analizine bakıldığında perspektif yanılısıma, gözlerin kirlenmesi, değer kaybı, hazır nesne kullanımı,

görsel intihal, dijital etkiler, emin olamama hali, duyarsızlaşma, safsatalar, sanatçının özgürlük alanının genişlemesi şeklinde kavram kodlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlara paralel olarak, tren yolu, Pisuar (Duchamp), Mihrap, Matrix, Banksy, Duvarda Muz, Boş Çerçeve (Bedri Baykam) Şüpheli Thomas, Dali resimleri, Şarkıcı Ezhel metaforik imgeler olarak belirtilmiştir.

Perspektif kurallarına göre çizilmiş bir tren yolu, bu benim için bir özetir. 10 km ötesinin görünmemesi, yokmuş gibi, aslında ben göremiyorum (Görüşmeci kaydı: MS).

Tablo 4.18. *Post-Truth – Sanat İlişkisi ve Konuyla İlgili Metaforik İmge Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi*

Tema	Kodlar
Post-Truth – Sanat ilişkisi ve konuyla ilgili metaforik imge	<p style="text-align: center;"><i>Post-Truth – Sanat İlişkisi</i></p> <p>Perspektif yanılısama, Gözlerin kirletilmesi Değer kaybı Zaman yitimi Hazır nesne kullanımı (ilk kavramsal sanat örnekleri), Görsel intihal, Dijital etkiler, Emin olamama hali, Duyarsızlaşma, Safsatalar, Sanatçının özgürlük alanını genişlemesi</p> <p style="text-align: center;"><i>Metaforik İmge</i></p> <p>Tren yolu (perspektifi), Pisuar (Duchamp), Mihrap (Osman Hamdi) Matrix, Banksy, Duvarda Muz, Boş çerçeve (Bedri Baykam), Şüpheli Thomas, Dali resimleri 11 Eylül</p>

Görüşmeci MS, insanoğlunun optik anlamda görme ve uzamı algılama bakımından oldukça sınırlı bir canlı olduğunu vurgulamaktadır. İnsan eksikliğini hep örtmek ister. Perspektif çizimde ufuk çizgisi üzerindeki bir noktada tren yolunun kaybolması, adeta bir kara delik içinde yutulması ve ötesinin görünemez olması, gerçekten gizemlidir. Bu yanılsamanın “görünür olan gerçeği” göstermek için yapılması ise her zaman ironiktir. Çizim tekniği bakımından bu masum aldatmacanın fark edilmesi bir çok kaynağa göre Batı resminde 15. Yüzyılın başlarına rastlar ve sonrasında Rönesans ile gelen realistik abartılar klasik dönemler boyunca sürüp gider. Pentür en gerçekçi haliyle bile bir kandırmacadan ibarettir, Rene Magritte’nin “Bu bir pipo değildir” resmindeki gibi. Gözlerin kirletilmesi ifadesi görüşmeci EY’den alınmıştır, açılımında dijitalleşme ile başlayan ahlak erozyonundan söz etmektedir. Sanatsal bir gönderme olmamakla birlikte görüntü bombardımanı ve safsatanın içinde bir sanatçının kaybolması muhtemeldir. Nitekim, kaynağı belirsiz dijital platformlardan alınan hazır görsellerin küçük müdahalelerle hatırı sayılır jüri resim yarışmalarında başarı elde etmesini Görüşmeci ÖÇ “teknolojik yenilikler gerçeklik olabilir ama hakikat olamaz” şeklinde eleştirmektedir. Burada sorun olarak görülen hazır görselin kullanılması mı yoksa az emekle başarı elde edilmiş olması mı? Şüphesiz içerikten bağımsız olarak bunu yorumlamak doğru olmayacaktır. Hazır görseli doğrudan kullanıp çıkar elde ediyorsa etik bir sorun vardır, bu intihale girer fakat hazır görseli yeniden yorumlayarak özgün anlam yüklüyorsa durup düşünmek gerekebilir. Bu eleştirel bakış bizi Duchamp’ın “Pisuar” yerleştirmesine götürür, o da hazır bir nesnedir ve imza dışında hiçbir müdahale yapılmamıştır. Nitekim, metaforik imge örnekleri arasında “Pisuar” Görüşmeci BBÖ tarafından vurgulanmıştır.

Osman Hamdi Bey’in “Mihrap” adlı rahlede oturan kadın resmine yüklenen olumsuz anlamlardan hareketle Görüşmeci YA’nın sanatta içerik ve anlam üretimini post-truth – sanat ilişkisi bağlamında yorumlaması dikkate değer özgünlüktedir. Söz konusu resmin “yaradılış” adıyla İngiltere’de sergilenmesi, kadının doğurganlığına atıfta bulunması gibi somut veriler olmasına karşın göstergelerinin kutsalları aşağılayıcı bir çizgide görülmesinden dolayı çok tartışılmış ve sanat koleksiyonerlerini de zor durumda bırakmıştır. Görüşmecinin yorumunu birebir alıntılardan mealen söylesek; inanç ve taassup algıyı etkileyen faktörler arasında olduğu için resimdeki gerçek anlam (ve niyet) görünen anlamın önüne geçemeyecek ve sorgulanmayacaktır. Kendi deyimiyle “duygusal hakikat gerçeklikten büyüktür.” Buradan bir post-truth çıkar mı? Tereddütlü durumların, ikilemlerin olduğu her türlü anlatımdan bir post-truth üretmek olasıdır. Kadın, modernitenin kullandığı bir imgedir, metalaşması gibi negatif göstergeleri bir tarafa bırakırsak, yükselmesi ve sosyal rollerinin değişmesi son yüz

yılda olmuştur. Kadının geçmişte ve günümüzde gelenekle çatışması, hatta şeytanlaştırılması ancak kültürel kodlarla açıklanabilir. Bu resmin görüneninden öte anlamlar içerdiği küçük bir bağlam araştırmasıyla anlaşılabilen, resimde Osman Hamdi Bey'in hem bürokrat, hem sanatçı kimliği, oryantalist bakışı ve dünya görüşü, dönemin sosyal, siyasal koşulları ve Batılılaşma çabaları okunabilmektedir. Bağlamından kopartılan her imge gibi bu resim de yanlış anlaşılmalara açık hale geldiği için çatışma üretmektedir. Metaforik imge olarak yine bir resim okumasından devam edelim, Caravaggio'nun Şüpheli Thomas eserinin günümüze gönderme yapması:

Bu çok çarpıcı bir konu. İlk aklıma gelen imge: Caravaggio'nun "Şüpheli Thomas" eseri. Hatta bu eserden esinle yaptığım bir çalışma var. Görsel medyadan bolca savaş ve dehşet sahnelerine tanık olan bizlerin zamanla bunların gerçekliğinden emin olamamızı ve tepkisizleşmemizi konu alan, eleştiren bir çalışma. Şüpheli Thomas da gözleriyle görmesine rağmen emin değildi İsa'nın yaralarının gerçekliğinden, günümüzde biz de emin değiliz yaşanan birçok acı durumun gerçekliğinden (Görüşme Kaydı: CY).

Bu açıklama, Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı'nı gönderme yapmaktadır. Baudrillard (2003) gerçeğin yerini alan hipergerçek görüntüleri simularklar olarak tarif eder. Ona göre gerçeğin çoğaltılarak yeniden üretilmesi, gerçeği ortadan kaldırmaktadır. Artık ekranlara yansıyan başkalarının yaşadığı acılardan emin olamama halimiz, gerçekliğin yitimidir. Sel felaketinde suda sürüklenen insanlar, sokakta dövülen kadın, şehit yakının mahsun hali, depremde evi yıkılanlar, göçmenlerin ölüm pahasına denize açılmaları, son birkaç yılda bile onlarca kez karşılaştığımız görüntüler arasındadır.

Biraz daha geçmişe gidersek Uzman MD'nin ABD-İrak Savaşı görüntülerini belirtmesi de oldukça manidardır, aslında Körfez Savaşı adı altında 1991 yılında bölgeye yapılan bir harekatla başlar, 2003'te doğrudan Irak hedef alınır, Bağdat Şehri her iki harekat sırasında bombalanır. Bir tür havai fişek gösterisi gibi TV'den saatlerce canlı yayınlanır. Bu görüntüler 90'lı yıllarda vicdanları yaralamıştır. Özellikle Müslüman toplumlarda Amerikan karşıtlığının artmasına neden olmuştur. Uzman MMA'nın "İlgisi var mı bilmiyorum ama 11 Eylül saldırısı aklıma geldi" ifadesi burada tam yerine oturmuştur, 2001 yılında New York'ta ikiz kulelerin yolcu uçaklarıyla canlı olarak vurulması görsel medya üzerinden bir karşı gösteriye dönüşmüştür, bu kez hedefte olan Amerika'dır. Buraya bir not düşmek gerekir, Baudrillard'ın Simülasyon kuramının yeniden gündeme gelmesi görüntülerin hemen arkasındadır. Ünlü düşünür 2003 yılında Türkiye'ye gelmiş, İzmir'de bir konferans vermiştir.

Şekil 4.10. Körfez Savaşı Bağdat Şehri'nin Bombalanması 1991, 2003
(Bağdat'ın Bombalanması, 2022)

Şekil 4.11. İkiz Kulelere Saldırı, Newyork, 2001 (İkiz Kuleler, 2022)

Banksy gerçek kimliği bilinmeyen protest bir sokak grafitti sanatçısı olarak ünlenmiştir. Çalışmaları bir kişi tarafından mı yapılıyor, yoksa kollektif bir üretim mi söz konusu halen bilinmemektedir. Sanatla ilgili kurumsal yapılara karşı görünmesine rağmen, profesyonel anlamda çalışmalarının müzayedeye çıktığı bilinmektedir. Satılacak olan eseri çerçeveye yerleştirilen gizli bir kağıt kıyma aparatıyla kendini yok etmiştir. Bu sansasyonel olay medyaya yansımıştır. Genel olarak, yaptıkları sempati ile karşılanmaktadır, ifade

özgürlüğü alanının sessiz ve gizemli temsilcisi olarak çoktan hayali bir kahramana dönüşmüştür.

İtalyan sanatçı Maurizio Cattelan'ın “Duvara Bantlanmış Muz” sunumu 2019 yılına damgasını vuran sanat haberleri arasındaydı. Olay, Art Basel Miami’de Cattelan’ın bir muzdu duvara ‘**duck tape**’ adı verilen güçlü bir bantla yapıştırmasıyla başladı. ‘**Komedyen**’ adlı eser 120 bin dolara alıcı bulunca dikkatler üzerinde toplandı ve bir anda konuşulur hale geldi. Muzun birkaç saat sonra duvardan sökülerek bir başka sanatçı tarafından yenmesi de sürece performans boyutu kattı. Yenilen muz değil, kavramdı ifadeleri de kayıtlara geçmiş oldu. Asıl etki kısa bir süre sonra Dünya’nın bir çok yerinden geldi. Yeniden üretilmiş onlarca (komik) görsel sosyal medyada paylaşılmaya başladı. Oldukça yaratıcı reklam amaçlı versiyonları da üretildi (Duvara bantlanmış muz, 2019).

Şekil 4.12. “Duvara Bantlanmış Muz” Çalışmasının Parodisi (Yansılama) olarak Üretilmiş Tanıtım Grafikleri (Muzlu paylaşımlar, 2019)

Yukarıdaki örneklerle birlikte Duchamp’ın Pisuar’ını, Bedri Baykam’ın Boş Çerçevesini de eklersek, uzmanların aklına gelen post-truthla ilgili metaforik imgelerin kavramsal sanat örneklerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu çalışmalarda post-truth’a yüklenen negatif anlamlar yer almaz daha çok ironi, gönderme ya da parodi olarak değerlendirilebilecek düzeyde işlerdir. 2. Alt probleme ilişkin bulgularda da örneklendiği üzere sanat yapıtlarındaki post-truth etkiler tümüyle kötücül değildir, kısa süreli “şaşırtma, kandırmaca” düzeyinde akıl oyunları sergiler. Postmodern serüvenin devam ettiğini

söyleyebiliriz. Uzman görüşmecilerden birinin ifade ettiği gibi bu süreç öyküleme yoluyla sanatçının özgürlük alanını genişletmektedir.

Tablo 4.19. *Sanat Eğitiminde Post-Truth Dönem Etkilerine İlişkin Örnekler Ve Öğretim Sürecine Etkisi Hakkında Uzman Görüşleri İçerik Analizi*

Tema	Kodlar
Sanat Eğitiminde Post-Truth Dönem Etkilerine İlişkin Örnekler ve Öğretim Sürecine Etkisi	<p><i>Öğretim Sürecine Etkileri</i></p> <p>Uygulamaların yanında düşünsel / felsefi boyutun yaygınlaşması Kuşaklar arası farkı anlamak Dijital tasarım programlarının sunduğu olanaklar Öğretmenin rolü- bilgi kaynağı olmaktan uzaklaşma Sanat eğitimci deneyimlerinin ciddiye alınmaması Görsel kültür okuma zorunluluğu Geleneksel anlamda üslubun değer kaybetmesi Sanat akımı ve anlatım çeşitliliği Konu çok yeni üzerinde çalışıyorum Kendisiyle yüzleşme Kendini gerçekleştirme Bilgi kirliliğinden korunma filtre edebilme Simulasyon</p>

Tablo 4.19’da sanat eğitiminde öğretim süreçleri bakımından post-truth etkilere ilişkin görüşler analiz edilmiştir. Sanat eğitimcilerinin görüşlerinde içerik daralması gözlenmektedir. Öğrenci tutumlarının bir yansıması olarak öğretmen yeterlikleriyle ilgili düşük tonlu birkaç öz eleştiri bulunmaktadır. Post-truth dönemin genel olarak öğretim süreçlerini olumsuz etkilediğini ifade etmektedirler. Burada önceki sorulardan hareketle post-truth’un anlaşıldığı varsayılmaktadır. Bu dönemde öğretmenin/educatorun rolü sorgulanır hale gelmiştir. Dijitalleşme bir anda kuşaklar arası farkı derinleştirmiştir. Bu duruma öğretmenler hazırlıksız yakalanmışlardır. Dönemsel olarak uygulama tekniklerinin yanında sanatta düşünce boyutunun öne çıkması , sanat eğitiminde çağdaş sanatı izleme,

günceli takip ederek örnekleyebilme yeterliliği anlamına gelmektedir. Kısaca görsel kültür bilgisi ve görsel okuryazarlık sanat eğitimcileri için öncelikli yeterlikler arasında yer almalıdır.

Öğretim sürecinde tasarım programlarının sunduğu olanaklardan yararlanmak, sanal sergiler gezmek, öğrencinin daha kolay odaklandığı dijital platformları etkin kullanma öneriler arasındadır. Bilgi çeşitlenmiş ve çoğalmıştır ancak güvenilir kaynaklardan alma ve filtre etme gereksinimi doğmuştur. Öğrenciyi kendisiyle yüzleştirme ve kendini gerçekleştirme fırsatı verme dile getirilmiştir, bu her zaman gereklidir ama yeni yolları aranmalıdır. Akademide sanat eğitimi sürecinde klasik anlamda üsluplaşma neredeyse ortadan kalkmıştır. Sanatsal çalışmalarda teknik ve içerik bakımından sıklıkla karar değiştirdikleri gözlenmektedir, kararsızlık ve odaklanamama çağın hastalığıdır. Bu dönemde sanatta olduğu gibi sanat eğitiminde de gerçek anlamda obje-suje ilişkisi üzerinden bilgi transferinin zayıfladığı ifade edilmiştir. Simülasyon örneği negatif anlamda verilmişse de simüle etme (modelleme yapma) eğitimde gerekli yöntemlerden birisidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölüm, tartışma ve öneriler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Konunun kuramsal çerçevesi içinde araştırmanın veri çözümlmelerinden elde edilen bulgular ve yorumlar tartışılarak sonuç değerlendirmesi şeklinde raporlanmıştır. Çıkan sonuçlar bağlamında çeşitli önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma

Genel olarak insanların kararlarını duygusal yolla aldıkları, daha sonra akıl yoluyla mantıksal bir temele oturtma ihtiyacı hissettikleri 2. Bölüm’de açıklanmıştı. Bu durumun maruz kalınan uyarana göre her zaman risk taşıdığı söylenebilir. Masum bir örnek verelim, alışveriş sırasında bir ürünün özelliklerini abartarak anlatan, tatlı dilli tezgâhtarın sözlerine kanıp ihtiyacınız olmayan şeyleri almanız gibi. Ayrıca bu alışverişi hızlandıran kandırılmayacağımıza inanmak gibi bilişsel önyargılarımız da var. Oysa sosyal medya üzerinden normale göre altı kat daha hızlı bir şekilde kandırılıyoruz.

Bir yalanı dolaşıma sokmak, yeni bir şey değil, belki de insanlık tarihi kadar eski. Yeni olan bunun olağanlaşması, tepkiyle karşılanmaması. Değerler yıkımı ve toplumsal tehdit burada başlıyor. Post-truth, yalan mekanizmasının sistematik hale gelmesiyle birlikte dikkatleri üzerine çeken anlamca açık bir kavram, yani her yeni durumda yeni tanımlar eklenebilir. Sanatla ve sanat eğitimi ile olan bağı da gittikçe artabilir.

İlginçtir, “Post-truth” pandemi dönemine rastlayan son iki yıl içinde Türkiye’de geleneksel ve dijital medya üzerinden sık tartışılan konular arasındaydı. Salgınla birlikte sokağa çıkma yasağı gelmiş, sosyal medya kullanımında görece bir yoğunluk oluşmaya başlamıştı. Buna paralel olarak kötü niyetli paylaşımlar ve algısal müdahaleler de artırmıştı. Toplum sağlığı gibi hassas bir konuda şüpheli bilgi ve tevatürlerin dolaşıma sokulmasıyla herkes şaşkına döndü. Aşı karşıtlarından, komplocu teorisyenlere kadar birçok araştırmacı yazar ve (sözde) bilim insanının TV ekranlarında boy göstermesi daha önce örneği görülmemiş türdendi. Dışarı çıkamayan insanlar için bilgisayar, tablet, cep telefonlarının işlevi bir anda arttı. Eğitimden, finansal hizmetlere ve gündelik alışverişe kadar hemen her

türlü hizmet ve bilgi paylaşımı yapılabilir oldu. Uzmanların daha geç beklemedikleri sanal evren (metaverse) öngörüsü bir bakıma test ediliyordu. İşte bu ortamda post-truth'un siyaset başta olmak üzere pek çok sosyal yapıyı olumsuz etkilediği görüldü. Dolayısıyla sosyal bir olgu olan sanatın ve sanat eğitiminin de bu yalan atmosferinden (post-truth'tan) etkileneceği fikri araştırmanın hipoteziydi. Aşağıda alt problemlere göre bir tasnif yapılarak bulgular ve yorumlar tartışılmıştır.

Birinci alt probleme ilişkin bulgularda, olgubilim araştırması fikrinden hareketle, “post-truth” nasıl anlaşılmalı, sorusuna yanıt aranmıştır. Bulgularda farklı kaynaklardan elde edilen düşünür, araştırmacı ve bilim insanlarının görüşleri analiz edilmiştir, ortaya çıkan sonuç aşağıda maddeler halinde verilmiş ve tartışılmıştır.

- Felsefi bir bakışla, post-truth dönemde insanlık modern çağa kadar elde ettiği kazanımlarını kaybetme riski altındadır, anlam arayışına ve hakikate ihtiyaç kalmamıştır. İnsan teknoloji bağımlılığı yüzünden gayri insani olma yolundadır. Dolayısıyla hakikat arayışının sona ermesi, ideale ulaşma motivasyonunu da ortadan kaldıracaktır.
- Sokrates'in ifadesiyle “sorgulanmamış bir hayat yaşamaya değmez” ise hangi dönemde olunursa olunsun insanlık hakikati aramaktan vazgeçmeyecektir.
- Başka bir bakış açısıyla bu ortamda hakikat arayışı anlamını yitirmemiş daha da önem kazanmıştır. Sadece sarsılan güven duygusunun telafi edilmesine ihtiyaç vardır.
- Post-truth hakikatin önemsizleştirilmesi anlamına gelen ve postmodernizmin içinden çıkan siyasi bir terimdir. Gerçeklik ontolojik (var olmakla ilgili), hakikat epistemolojiktir yani bilgiyi niteler. Post-truth tek merkezden üretilmemiştir, şartlar gereği ya da sonuçları itibariyle çok merkezli bir yapıyı temsil eder. Post-truth'un ortaya çıkması kitle iletişim aracının dönüşümü sayesinde. Teknoloji sosyal yaşamı, düşünme biçimini dolayısıyla kültürü etkiler.
- İnsan duygusal tatmin araçlarıyla (sanat, siyaset, medya, vb.) adeta zorunlu bir etkileşim içerisindedir.
- Huntington (2009)'un Medeniyetler Çatışması Tezi bugün anlamını yitirmiştir. Ortaya atılması da Amerika'nın Ortadoğu'da petrol bölgelerindeki savaşları yürütebilmesi için uydurulmuş gibi görünmektedir, tam bir post-truth durum söz konusudur. Savaş suçları yüzünden utanan halkına “biz haklıyız” diyebilmek için din temelli çatışmaların çıkacağı inandırılmıştır.

- Amerikan toplumunda yalan söyleme eğilimi giderek artmaktadır. İnsanlar suçluluk duygusundan kurtulabilmek için alternatif ahlak arayışına yönelmektedir. Bu da kültürel bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.
- Post-truth dönemde bilgi çokluğuyla birlikte kaynak kirliliği ve filtresiz haberlere verilen duygusal tepki sonucu gerçeği/hakikati bulma konusunda seçici olunamamaktadır.
- Siyasi bir üst akıl duygu ve inançları manipüle ederek insanların algılarıyla oynamaktadır.
- Bilimsel sonuçlar, kişilerin ideolojik inançlarıyla çatışyorsa, Bilime duyulan saygı ortadan kalkmakta, bilim inkârcılığı yaygınlaşmaktadır.
- Demokrasiler tehlike altındadır, genel anlamda zenginlik ve güç muhalefeti bastırmakta, otoriter bir fetih dürtüsü ile hareket etmektedir.
- 1989 sonrası liberal demokrasi ideolojisinin görece olarak yükselişi ekonomi alanı dışında olası gerçeklerin inkârını yaygınlaştırmıştır. Toplumların tek tipleşmesiyle birlikte 2008'e kadar devam eden bir durgunluk dönemine girilmiştir.
- Tarihin Dönüşü Tezi (Welsh,2016) bugün yaşadığımız kitlesel göç dalgalarını öngörmektedir, Batı'da yeni kaotik bir döneme girilmiştir, merkezi hükümetlere güven gittikçe azalmaktadır.
- Bu dönemde genel anlamda sanatların hakikatleri gösterme potansiyeli ve sorumluluğu daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Doğa ve çevre duyarlılığı bağlamında Antroposen Sanat'ın yükselişi buna örnek verilebilir. Ancak müzikte duyguların doğrudan geçmesi ve yaygın oluşu sebebiyle nefret söylemlerini öne çıkarma, güce tapınma gibi kötüye kullanımların olduğu bilinmektedir. Hip-hop, rap benzeri türler arasında örnekleri bulunmaktadır.
- Özgür ortamlarda yapılan görsel sanatlar eğitiminin, sanatı kötüye kullanmanın önüne geçeceği varsayılmaktadır.

Toparlayacak olursak, post-truth halihazırda içinde yaşadığımız dönemi niteleyen sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijitalleşme öncesinde tek kutuplu yeni Dünya düzeni, Amerikan liberal demokrasi anlayışının yayılması için özellikle 3. Dünya ülkelerine yönelik müdahalelerde bulunmuştur. Müdahaleleri haklı göstermek için üretilen küresel yalanlar zamanla artmış gerek etkisi altındaki ülkelerde gerekse son dönemde otoriterleşen batı demokrasilerinde siyaset aracına dönüşmüştür. Her on yılda bir ortaya

atılan Tarihin Sonu, Tarihin Dönüşü gibi tezlerin geçici durum tespitinden öteye bir gelecek önerisi sunamadığı görülmektedir. Dijitalleşmenin artmasıyla “yalan mekanizması” çok boyutluluk kazanıyor, medya-siyaset ilişkisinin etkisiyle siyaset dışı alanlarda da post-truth kendini gösteriyor. Maalesef post-truth etkilere yüksek düzeyde maruz kalan ülkeler arasında Türkiye de yer alıyor. Gerçeğin yitimi, hakikatin önemsizleşmesi gibi kolay telaffuz edilen durumlara gelinmesi, genel olarak sosyal değer erozyonunun arttığını gösteriyor. Gençler, sanal dünyada kendilerini “varmış” gibi hissediyorlar ama geleceğe yönelik hedefler koyamıyorlar. Sanat bu ortamda bir iyilik timsali gibi işe yarar mı, hakikat arayışımıza rehberlik edebilir mi? Bu konu 3. Alt probleme ilişkin bulgularda uzmanlar tarafından tartışıldı ve sonuçları aşağıda değerlendirildi.

İkinci alt probleme ilişkin bulgularda, post-truth dönemde sanatın anlatım biçimlerine yönelik analizlerde; Ilya Kabakov, Damien Hirst ve Sabire Susuz isimli sanatçıların kişisel çalışmalarına (kurgularına) yer verilmiştir. Ayrıca 10. İstanbul Bienali'nin söylemi ve seçkisindeki post-truth etkiler değerlendirilmiştir. Sanatçıların eserlerindeki ortak yön, gerçek göstergelerin gerçek dışı bir öyküye veya duruma hizmet etmiş olmasıdır. İzleyicinin tepkileri her üç örnekleme için kritik önem taşımaktadır ancak Ilya Kabakov ile Sabire Susuz'un çalışmalarında izleyici ile etkileşim biraz daha öne çıkmıştır, bir tür performansa dönüşmüştür.

Kabakov izleyicinin algılarıyla oynamaya dönük, hazırlıksız insanları şaşırtan yerleştirmeler yapmıştır. Fantastik (ya da saçma) sayılabilecek bir resmin geçmişten geldiğine dair inandırıcılığını kuvvetlendiren çevresel göstergeler sayesinde sorgulamalara neden olmaktadır. Sabire Susuz ise geleneksel anlamda bilinen, düğün/nişan merasiminin gelin/damat öznesine müdahale etmiştir. Düğün sırasında her şey normal ve sıradan görünüyorken bir anda yarısı gelin, yarısı damat kıyafeti giymiş birisiyle karşılaşmanın gerçeküstülüğü (saçmalığı) kısa süreliğine de olsa zihinde algı çatışması yaratmaktadır. Bir dışavurum olarak ne kadar ciddiyetle yapılırsa yapılsın bir durum mizahından söz etmek de olasıdır.

Damien Hirst, öykü gereğince 2000 yıl önce batmış bir gemiden çıkarıldığını iddia ettiği heykelleri, yosun, deniz kabukluları, mercanlar gibi canlılarla kaplayarak (sözde) “gerçekle” bağını tahkim etmeye çalışmıştır. Etkileyici ama yapay görünümleri izleyicinin gözünden kaçmamıştır. Hirst, 2017 yılı itibarıyla post-truth etkiyi bilinçli kullanan sanatçıdır. Gerçeğinden daha gösterişli temiz formlarla bir tür simülasyon yaratmanın peşindedir. Bu bakımdan Kabakov ve Susuz örneklerinden ayrılır, onları “post-truth bilinç” öncesi “algı oyunları” olarak görebiliriz. Sanat eseri sadece yapanın niyeti üzerinden

okunmaz, geçmişte ya da günümüzde yapılmış bir çalışmanın post-truth içerik taşıyıp taşımadığına ilişkin değerlendirme duyarlı bir izleyicinin algısıyla da anlaşılabilir. 2. Bölümde açıklanan “post-truth” kavramının yoğun olarak aldatmanın tercih edildiği, kötücül (negatif) anlamlar taşıması sebebiyle sanattaki her türlü fantazyaya, optik yanılsama ve zihin oyunları post-truth olarak nitelendirilmemelidir. Dijital sanat uygulamaları (data sanatı) için de bu geçerlidir.

10. İstanbul Bienali’nde (2007) post-truth etki, siyasal zeminde tartışılabilir düzeyde Türkiye’nin iç siyasetine müdahil olmasıyla açıklanabilir. O günlerde Atatürk Kültür Merkezi’nin yıkılmasıyla ilgili gündem ise “Yakmalı mı, yakmamalı mı?” başlığı altında sergiye taşınmıştır. Tepkiler medyada tartışılmıştır. Küratör Hanru’nun Türkiye’yi küresel liberalleşme projesinin bir uzantısı olarak görmesinin yanında ulusal değerlerin yıkımını tartışmaya açması sorunlu bir bakışı temsil ediyordu. Görece bir iyimserlik önerisi ancak küresel değerlerle anlaşarak olabilirdi. Bugün kültürel etkinlikler üzerinden yürütülen en hafif ifade ile (sözde) liberal telkinler gelişmekte olan ülkeleri tehdit eder boyuttadır. Post-truth bu alanın baş aktörüdür (Bkz. 2. Bölüm).

Sonuç itibarıyla, sanat bugün keşfedilmedi, insanlık tarihi boyunca hep vardı ve kendi gerçeğini üreterek var olmaya devam edecek, post-truth ise bugün bir “sonuç” veya dönem çıktısı olarak algılanmaktadır, değişime açıktır, sanatla teması arttıkça olumlu yönde anlam kaymasının yaşanması muhtemeldir. Kötülük hep var olacak, iyilik atmosferi arttıkça etkisi azalacaktır.

Üçüncü alt probleme ilişkin bulgularda, sanatçı, akademisyen ve görsel sanatlar öğretmenlerinden oluşan alan uzmanlarının, görsel sanatlar ile hakikat-gerçeklik ilişkisi, sanatın gerçeği, dijital sanat, sosyal medya etkileri ve sanatsal içerikli sosyal medya kullanımı, sanatın sorumluluğu ve özgürlük alanı, görsel sanatlar dersi gözlemleri, post-truth durumlara maruz kalma, post-truth – sanat ilişkisi ve imgeler, sanat eğitiminde post-truth dönem etkileri başlıkları altındaki görüşleri kodlanarak analiz edilmiştir. Bulgular ve yorumlar sonuçları itibarıyla aşağıda maddeler halinde verilmiş ve tartışılmıştır.

- *Görsel sanatlar ile gerçeklik ilişkisinin* uzmanlar tarafından çeşitli boyutlarıyla değerlendirildiği görülmektedir. Çıkarım anlamında; sanat alanının sanatçı-eser-izleyici boyutları ayrı ayrı dile getirilmiştir. burada tartışılması gerekenler şöyle özetlenebilir: Platoncu bakışla sanat ne gerçektir ne de hakikattir ve insana özgü kurgulama yetisi her zaman aldatma potansiyeli taşımaktadır. Buna karşın, sanatta natüralist, realist ve sosyal gerçekçi yansıtma; tarihe tanıklık ettiği (zamanın ruhunu yansıtma) ve duygudaşlık aşladığı için gereklidir. Bunların

yanında sanatçı algısı, yorumu, üslubu göz ardı edilemez. Sanatçı kendi gerçeğinde Dünyayı yeniden yaratır ve idealize eder, bilime ve insanlığın geleceğine ışık olur. Aynı zamanda sanat izleyicisinin de arınma ve estetik yaşam gibi sanattan beklentileri vardır, bunlara karşılık verebilmelidir. Sanatın dış gerçekliğe bağımlı kalmasının biçim ve içerik bakımında sınırlayıcı olacağına yönelik görüşler yer almıştır, bu konu yaratıcılık bağlamında ele alınabilir.

- *Görsel sanatlar ile hakikat ilişkisi* eserde anlam arayışları ve biçimsel soyutlama olmak üzere iki bağlamda değerlendirilmiştir. Biçimsel soyutlama ve soyuta ulaşma yani süpremleşme, gerçeklikten arınma anlamında soyut dışavurumculukta bilinen bir yaklaşımdır ama mutlak hakikatin veya özün bu şekilde bulunacağına bir teminatı yoktur. Picasso ve Roy Lichtenstein soyutlamaları örnek olarak gösterilebilir. Bir uzmanın dediği gibi hakikat arayışı biraz da bakan gözle ilgilidir.
- *“Sanatın gerçeği farklıdır”* değerlendirmesine uzmanların neredeyse tümü katılmaktadır. Gerçek dünyayı taklit de etse farklılığın özü sanatçı süjesindedir fikri üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu durum uzmanların eğitimci olmalarının yanında büyük çoğunluğun sanatsal üretimi sürdürüyor olmasıyla ilişkilendirilebilir. Freudian yaklaşım sanatı bir dışavurum olarak açıklar ve yorum özgürlüğünü destekler. Ütopya yaratmak ve ideal güzellik arayışları da sanatçı merkezli değerlendirilmiştir.
- *Dijital sanata ilişkin görüşlerin* yarısı olumsuz yöndedir, kararsız ve konuya uzak olanlar da bulunmaktadır. Bunun uzmanların yaş profili ile ilgili olabileceği tespiti yapılmıştır. Yoğun dijitalleşme kültürel, insani değerleri aşındırmasından dolayı 40 yaş üstü çoğunluk geçmişle bugün arasındaki farkı görebilmektedir, bu sebeple ruhsuz ve toplumda bir karşılığı olmayan sanat olarak değerlendirilmektedir. Dijital sanatın ne olduğu yönünde bir kafa karışıklığı olmakla birlikte malzemeyle yapılan sanata yönelik tehdit olarak algılamaktadırlar. Dijital sanata olumlu bakanlar genel anlamda çağın gereği olarak değerlendirmektedir ancak dijital sanatı bilgisayarla yapılan illüstrasyon veya grafik tasarım ürünleri düzeyinde bakma yaygın görüştür. Az sayıda uzman tarafından dile getirilen dijital sanat yapan sanatçı olarak Refik Anadol, Murat Pak örnekleri doğru verilmiştir.
- *Sanatsal içerikli sosyal medya paylaşımı yapma ve sanatçı olarak sosyal medyadan etkilenme durumu* karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Sosyal

medyaya mesafeli duran birkaç uzman dışında çoğunluk sanatsal içerik paylaşımı için sosyal medyayı kullanmaktadır. Bu grubun sanatçı olarak sosyal medyadan etkilenme sebepleri; a) beğenilme – motivasyon ilişkisi, (b) diğer sanatçılardan etkilenme, esinlenme, (c) sanat gündemini takip etme şeklinde değerlendirilmiştir. Esinlenmenin sınırlarının belirsizliği, görsel intihal ihtimalini gündeme getirmektedir. Nitekim bir uzmanın bu şekilde haksız elde edilmiş başarıya yönelik ciddi eleştirisi bulunmaktadır.

- *Sosyal medya üzerinden paylaşılan genel haber ve bilgi akışının sanatçı üzerindeki etkisine* bakıldığında, güncel olaylara dönük paylaşımlardan olumsuz etkilenmelerine karşın sanatsal söylem olarak sosyal olayların sanatçıya yön verdiği, sanatsal üretimi tetiklediği şeklinde olumlu görüşler yer almaktadır. Sosyal medyada istenmedik durumlara maruz kalma ihtimali değerlendirilmiştir. Zaman kaybına neden olması, düşünsel temellerden uzaklaştırması, bir grup insanın kendini farklı gösterme çabası ve hakarete varan ağır eleştirilerin yaygınlaşması olumsuz durumlar olarak görülmektedir. İstem dışı yalana ve kötülüğe maruz kalma halleri tam olarak post-truth etki anlamına gelmektedir. Trolleşme ile birlikte post-truth sosyal medya platformlarında yaygınlaşmıştır. Bugün bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.
- *Post-truth durumlara maruz kalma* konusunda uzmanların bilgi ve deneyim sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Görüşlerde toplum mühendisliği, yankı odası, filtresiz haber, genel anlamda bilgiye güven sorunu ve otoriteye güven sorunu öne çıkmaktadır. Süreçten etkilenmediğini söyleyenlerin fazla tedbirli davranarak etki altında kaldığı ve konfor alanlarından taviz verdikleri değerlendirilmesi yapılmıştır.
- *Sanatın hakikati yansıtma sorumluluğu ile bilinçli olarak yanıltma özgürlüğü* birbirlerini doğrulayıcı faktörler olarak değerlendirilmiştir. Sanatın hakikati yansıtma sorumluluğu olmadığını söyleyen uzmanlar, bilinçli yanıltma ve çarpıtma yapabileceğini vurgulamışlardır. Bu durum sanatın özgürlük alanı içinde değerlendirilmiştir. Kritik zamanlara ilişkin tarihsel sorumluluğu vurgulanmıştır. Konuyu ahlaki, felsefi ve biçimsel açılardan tartışmaya açık bulan görüş kapsayıcı niteliktedir.
- *Post-Truth – Sanat İlişkisi ve Konuyla İlgili Metaforik İmge* konusunda yapılan değerlendirmeler zengin örnekler ve açıklamalar içermektedir. Başta perspektif çizimin “ derinliği olan görünür gerçeği” bir düzlem üzerinde göstermek için

yapılan bir aldatmaca olmasının ironisi üzerinde durulmuştur. Perspektif çizimin çözülmesi Batı sanatında bir kırılma anıdır fakat resim en gerçekçi haliyle bile bir kandırmacadan ibarettir, üstünde imge taşıyan bir objedir sadece. Yüzyıl geçmişten gelen Duchamp'ın Pisuar'ı post-truth için metaforik imge olarak değerlendirilmiştir. Osman Hamdi Bey'in Mihrap adlı eserine yüklenen olumsuz anlamlardan hareketle resmin gerçeği ile inanca dayalı değerlerin çatışmış gibi gösterilmesi resimden bağımsız bir post-truth yaratmaktadır. Bağlamından kopartılan her imge gibi bu resim de yanlış anlaşılmalara açık hale geldiği için çatışma üretmektedir. Caravaggio'nun Şüpheli Thomas resmindeki gibi acıların gerçeğinden emin olamama halimiz Simülasyon Kuramı ile açıklanabilir; gerçeği çoğaltılarak yeniden üretilmesi, gerçeği ortadan kaldırmaktadır. Tıpkı Körfez Savaşı'nda ve 11 Eylül Saldırısında olduğu gibi. Tam tersi bir örnek vermemiz gerekirse Sanatçı Cattelan'ın "Duvara Bantlanmış Muz" çalışmasının onlarca mizahi ve reklam amaçlı parodilerinin üretilmiş olması aslına kalıcı hale getirmiyor mu? Postmodern serüven devam etmektedir.

- *Görsel Sanatlar Dersi ve Uygulamaları kapsamında günümüz öğrencilerinde gözlenebilir durumlara ilişkin tespitler, (a) davranışsal gözlemler, (b) değerler kaybı, (c) gerçeklik algısı, (d) ilgi ve bağımlılık başlıkları altında toplanmıştır. Dijitalleşmeyle birlikte, öğrencilerin boş vermiş tavırları, odaklanma sorunları, sabırsız ve gerçeklikten uzaklaşmış halleri olumsuz duygu durumu ve davranış sorunları olarak gözlenmiştir. Ayrıca, kolaycılık, kopyacılık, sığlık, internet üzerinden hazır görsel aşırıcılığı, az emekle sonuç alma beklentisi, özgünlüğün olmaması gibi tespitler değer kaybı bağlamında değerlendirilebilir. Dijital teknoloji bağımlılığı bunlara sebep olarak görülmektedir, öğrenciler dış dünya gerçeğinden giderek uzaklaşmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, öğrenciler görsel sanatlar dersinde resim yapmakta zorlanmaktadır.*
- *Öğretim sürecinde post-truth etkiler değerlendirildiğinde, dijitalleşme tümüyle post-truth içerik anlamına gelmese de gençlerin sanal bir evrende oyunlar üzerinden iletişim kurdukları yapılan tespitler arasındadır. Öğretmen bu evrenin dışındadır. 8-10 yıl içinde kuşaklar arasındaki fark derinleşmiştir. Öğretmenler öğrenci tutumlarının bir yansıması olarak, kendi yeterliklerine yönelik öz eleştiri yapmaktadırlar. Genellikle bilgisayar okuryazarlığı ve tasarım programı bilgisinin eksikliği, alan bilgisi kapsamında ise görsel kültür, görsel okuryazarlık bilgisinin geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir. Ayrıca post-truth'la başa*

çıkarm için öğrenciye kendisiyle yüzleşme ve kendini gerçekleştirme fırsatı vermenin yeni yolları araştırılmalıdır şeklinde yorumlanabilecek açıklamalar bulunmaktadır. Bunlar öneri düzeyinde değerlendirmelerdir. Akademide öğrencilerin sanatsal çalışmalarda teknik ve içerik bakımından sıklıkla karar değiştirdikleri gözlenmektedir, kararsızlık ve odaklanamama çağın sorunudur. Eğitim araştırmalarında her zaman olduğu üzere öğrenci, öğretmen (eğitimci) dışında tartışılması gereken bir diğer başlık öğretim ortamları olmalıdır. Fiziki çevrenin niteliği öğretimde bağlayıcı bir etkidir.

5.2. Öneriler

1. Post-truth etki (gölge-hakikat) hakikatimsi bir durum sunmaktadır. Hiyerarşik olarak kötülüğün organize olmuş şeklidir ve sosyal medya gibi iletişim kanalları yoluyla yayılmaktadır. Gençlerin bu konuda daha savunmasız olduğu görülmektedir. Bu durumla başa çıkmak farkındalığın artmasıyla olacaktır. Bu sebeple ilk ve ortaöğretim düzeyinde Medya Okuryazarlığı dersi müfredat programında post-truth etkiye yer verilmeli ders zorunlu olmalı ve yeterliliği olan eğitimciler tarafından verilmelidir.
2. Aynı şekilde eğitim fakültelerinde uygulanan Medya Okuryazarlığı, Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Felsefesi, Etkili İletişim veya muadili derslerin müfredatlarında post-truth etki konusuna yer verilmelidir.
3. Sanatta ve eğitimde post-truth etkiler araştırmaları çeşitlendirilmelidir.
4. Dijital etkilerin öğrenciler üzerindeki sonuçlarına ilişkin MEB – YÖK işbirliği ile yürütülecek boylamsal araştırmalar yapılmalıdır.
5. Öğretmen adaylarına ve hizmetteki öğretmenlere yönelik post-truth etkiyi anlatan seminer çalışmaları yapılabilir.
6. Post-truth durumların toplumlar üzerindeki kitlesel etkisi kutuplaşmayı artırmakta, demokratik teamülleri tehlikeye sokmaktadır. Siyasi partiler ve meclis bu konuyu toplum önünde şeffaf bir biçimde tartışmalı, gerek görülmesi halinde yasal düzenlemelere gidilmelidir.
7. Post-truth'un yaygın etkisinde suç teşkil eden durumlar ortaya çıkabilmektedir. Hukuki düzenleme ve cezai yaptırımlar gerekebilir.
8. Yüksek düzeyde post-truth etkilere maruz kalan ülkeler arasında uluslararası işbirliğine gidilebilir.

9. Değerler eğitimi ile birlikte gerçek, gerçeklik, hakikat, soyut, somut, sanal gerçeklik, trolleşme, simülasyon, linç kültürü, deepfake vb. post-truth'la ilişkili kavramlar öğretilmelidir. Bunlar Medya okuryazarlığı dersi kapsamında da verilebilir.
10. Yalan haber veya bilgi çarpıtması ifşa edilmelidir.
11. Eğitimciler ya da veliler olarak doğru ve yerinde tepkiler vererek yalanın olağanlaşmasının önüne geçilmelidir.
12. Bilgisayar destekli tasarım uygulamalarının çıktılarıyla, dijital sanat karıştırılmaktadır. Sanat eğitiminin her kademesinde buna yönelik bilgilendirme paketleri mevcut dersler içinde verilebilir.
13. Bu araştırmanın dışında post-truth ile ilişkilendirilmiş sanat eseri örnekleri araştırılmalıdır.
14. Görsel sanatlar öğretmen yeterliklerini geliştirmek için bilgisayar okuryazarlığı, tasarım programları bilgisi, görsel kültür, görsel okuryazarlık eğitimi (semineri) yapılmalıdır.
15. Eğitimin her kademesinde görsel sanat eserlerine yönelik (varsa) önyargıları aşmak için sanat eseri inceleme (okuma) etkinlikleri yapılmalıdır.
16. Sanat eğitiminde simülasyon çalışmalarına yer verilmelidir.
17. Odaklanma konusunda öğrencilerin genel olarak sorun yaşadığı bilinmektedir. Dinleme, okuma, yazma, resim çizme, spor yapma ve sözlü anlatıma odaklanma uygulamaları geliştirilmelidir.
18. Yüz yüze etkileşim halinde sosyal çalışmalar yürütmek teşvik edilmeli, kulüp, kol faaliyetleri yoğunlaştırılmalıdır.
19. Dijital aygıtlara yasak getirme değil, bilinçli dijital teknoloji kullanma alışkanlığı geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akdogan, B. (2019). *Sanat, Sanatçı, Sanat Eseri ve Ahlak*.
<http://www.sanatteorisi.com/default.asp?sayfa=Makaleler&icerik=Goster&id=4171&t=sanat-sanatci-sanat-eseri-ve-ahlak> sayfasından erişilmiştir.
- Alakuş, A. O. ve Mercin, L. (2009). *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Alpay, Y. (2020, 27 Şubat). Post Truth. Okan Bayülgen ile Muhabbet Kralı. TV100 Youtube Kanalı [video]. <https://www.youtube.com/watch?v=6fJu-PJ7M2c> sayfasından erişilmiştir.
- Anchoring bias (2022). <https://corporatelineinstitute.com/resources/knowledge/trading-investing/anchoring-bias/> sayfasından erişilmiştir.
- Antmen, A. (2007), *Ulus Sanatla Yıkılır mı?* <http://www.radikal.com.tr/kultur/ulus-sanatla-yikilir-mi-827564/> sayfasından erişilmiştir.
- Arkonaç, S .A. (1998). *Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi. 2. Baskı*. Alfa Yayınları.
- Arslan, A. (2019, 8 Eylül). Felsefenin Yaşam Üzerindeki İddiası Ne? Veyis Ateş'le Büyük Sorular, Habertürk TV Youtube Kanalı [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=M5t20I77bgg>. sayfasından erişilmiştir.
- Aslanoğlu, İ. (1988, 12 Ağustos). Modernizmin tanımı, sınırları, erken yirminci yüzyıl mimarlığında farklı tavırlar. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, (1)*, 59-66.
- Ayaz, F. (2012). *Modernizm sürecinde sanat nesnesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, H. (2019, 3 Aralık). Felsefede Hakikat Krizi, Ankara Palas Buluşmaları [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=E8fURT-nuSQ> sayfasından erişilmiştir.
- Bağdat'ın Bombalanması (2022). *Körfez Savaşı* [Fotoğraf] https://www.bbc.co.uk/turkish/bagdat_bombing_galeri.shtml
- Baudrillard, J. (1981). *Simulacra and simulation*. Paris: Éditions Galilée.
- Benleniyorum (2022). *Sabire Suzun Benleniyorum Performansı* [Fotoğraf] <https://onedio.com/haber/narsisizmin-doruklarinda-yasamak-kendiyle-evlenen-turk-sabire-susuz-518452>
- Beyoğlu, A. (2015). Sanat eğitiminde algı, görsel algı ve yanılsama: victor vasarely'nin çalışmaları üzerine bir inceleme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*, 333-348
- Bostan, H. (2016). Antropoloji, kültür ve güvenlik. *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5(2)*, 1-31.

- Bostrom, N. (2003). Are you living in a computer simulation? *Philosophical Quarterly*, 53(211), 1-31 243-255.
- Bryman, A. (1984). The debate about quantitative and qualitative research: a question of method or epistemology? *The British Journal of Sociology*, 35, 75-92.
- Cabrioğlu, M. T., & İşeri, S. Ö. (2015). Methodological approach in perception management. *Open Access Library Journal*. 2 (7).
- Caravaggio, M. (2018). David and Goliath [Resim] [https://tr.wikipedia.org/wiki/Davut_Golyat%27%C4%B1n_Kafas%C4%B1%C4%B0le\(Caravaggio,_Roma\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Davut_Golyat%27%C4%B1n_Kafas%C4%B1%C4%B0le(Caravaggio,_Roma))
- Carroll, R., T. (1994, 27 Aralık 2021). Apophenia. Skeptic'in Sözlüğü. <http://skepdic.com/apophenia.html> sayfasından erişilmiştir.
- Ceylan, Ş. Ş. (2006). Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 8 (10): 233-252 2006/2
- Codrea-Rado, A. (2018). Wolfgang Tillmans Explores the Role of Art in a Post-Truth World. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/truth> 3.1.2020 sayfasından erişilmiştir.
- Coren, S., Ward, L M. and Enns, J T. (1993). Sensation and Perception. California. Harcourt College Publishing.
- Çağrıç, M. (2019). *Hak*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hak> sayfasından erişilmiştir.
- Çakırkaya, S. (2017). *Doğru olamayacak kadar gerçek*. <https://www.e-skop.com/skopbulten/dogru-olamayacak-kadar-gercek-fotograf-ve-taniklik/3325> sayfasından erişilmiştir.
- Çelik, G. (2019). *Temel Tasarım Eğitiminde Optik Algı Yanılsamasının Görsel Tasarım Uygulamalarındaki Etkisi (Pamukkale Üniversitesi Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Çelik, N. (2021). Post-Truth Çağında Gerçekliğin Sosyal İnşasına Sosyolojik Bir Bakış, 20(79), 1540-1555. doi: 0.17755/esosder. 786973
- Çığır, E. (2016). *Görsel Sanatlar Öğretimine Yönelik Sosyal Ağ Odaklı Görsel Kültür Uygulamalarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çüçen, A. K. (2005). *Batı aydınlanmasının düşünsel kökenleri ve eleştirisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217373> sayfasından erişilmiştir.
- Dahl, R. A. (2022). *Democracy*. <https://www.britannica.com/topic/democracy> sayfasından erişilmiştir.

- Dalrymple, T. (2001). *The Dystopian Imagination. Why did the twentieth century produce so many works of fiction depicting not an ideal future but a future as terrible as could be imagined?* <https://www.city-journal.org/html/dystopian-imagination-12204.html> sayfasından erişilmiştir.
- De Gruyter Oldenbourg (2021). Editorial: Post-truth and democracy. analyse & kritik.. <https://doi.org/10.1515/auk-2021-0024> sayfasından erişilmiştir.
- Democracy. (2022). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy> sayfasından erişilmiştir.
- Digital art (2022). <https://agoradigital.art/category/our-contemporaries/digital-art/page/5/> sayfasından erişilmiştir.
- Diyarbakırlıoğlu, İ. (2019). *İnternetin ve İnternet Reklamlarının Tüketici Satın Alma Karar Sürecine Etkisi Adıyaman'daki Kamu Çalışanları Üzerinde Elektronik Eşya Alanında Bir Uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Doorly, P. (2019). *The Truth About Art. Sanatta Hakikat : Niteliğin Dönüşü* (çev.Çavdar A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2013).
- Duignan, B. (2021). *Enlightenment-european*. <https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history> sayfasından erişilmiştir.
- Duignan, B. (2022). *Postmodernism-philosophy*. <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy> sayfasından erişilmiştir.
- Duvara bantlanmış muz (2019). <https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/duvara-bantlanmis-muz-eserini-alan-cift-konustu,-tIoMLVkeKWR3fTLLGV9Gg> sayfasından erişilmiştir.
- Dystopia. (2022). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zler/ingilizce/dystopia> sayfasından erişilmiştir.
- Erişti, S. D., Uluuysal, B. ve Dindar, M. (2013). *Görsel Algı Kuramlarına Dayalı Etkileşimli Bir Öğretim Ortamı Tasarımı ve Ortama İlişkin Öğrenci Görüşleri*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/17545> sayfasından erişilmiştir.
- Erişti, S. D., Uluuysal, B. ve Dindar, M. (2013). *Görsel algı kuramlarına dayalı etkileşimli bir öğretim ortamı tasarımı ve ortama ilişkin öğrenci görüşleri*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/17545> sayfasından erişilmiştir.
- Ertürk, M., (2013). İlköğretim II. Kademe Görsel Sanatlar Eğitimi Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, January, 3(1).

- Farkas, J. & Schou, J. (2020). Post-Truth, Fake News and Democracy Mapping the Politics of Falsehood. <https://www.routledge.com/Post-Truth-Fake-News-and-Democracy-Mapping-the-Politics-of-Falsehood/Farkas-Schou/p/book/9780367322175> sayfasından erişilmiştir.
- Feigl, H. (2022). *Pozitivizm*. <https://www.britannica.com/topic/positivism>. sayfasından erişilmiştir.
- Ferrari, E. L. (1973). *Goya: The Second of May and Executions*. Goya in Perspective, Hazırlayan: Fred Licht. Prentice Hall,. ISBN 0-13-361964-8
- Fiedler, K. (1991). The tricky nature of skewed frequency tables: An information loss account of distinctiveness-based illusory correlations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 60 (1), 24–36. doi:10.1037/0022-3514.60.1.24
- Francisco Goya'nın 3 Mayıs 1808 tablosu. (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/3_May%C4%B1s_1808#cite_note-9 sayfasından erişilmiştir.
- Friman, H. (2015). *Perception Warfare: a perspective for the future*. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.189.4565&rep=rep1&type=pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Friman, H., (1999). *Perception Warfare: A Perspective for the Future, Discussion paper*, The Swedish National Defence College. Department of Operational Studies, Stockholm.
- Fukuyama, F. (1989). *The End of History? The National Interest*, 16, 3–18. <http://www.jstor.org/stable/24027184> sayfasından erişilmiştir.
- Fuller, S. (2018). *Post-Truth: Knowledge as a Power Game (Key Issues in Modern Sociology)*. London: Anthem.
- Giroux, H. A. (2003). Utopian thinking under the sign of neoliberalism: Towards a critical pedagogy of educated hope. *Democracy & Nature. Routledge*. 9 (1): 91–105. doi:10.1080/1085566032000074968.
- Globalization (2022). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/globalization> sayfasından erişilmiştir.
- Globalization. (2021). <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095855259#:~:text=Quick%20Reference,world%20becomes%20a%20single%20market>. sayfasından erişilmiştir.
- Gül, A. (2021). *Hakikat ölmez*. <https://aykutgul.medium.com/hakikatin%C3%B6lmez%C3%BCm%C3%BC-82a2d0688f29> sayfasından erişilmiştir.

- Güzel, B. (2014). Sanayi devrimi'nin ortaya çıkardığı toplumsal sorunların edebiyattaki izdüşümü: Émile Zola'nın germinal örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, Sayı: 33, 157-165
- Hakikat (2019). <https://www.kokeni.com/hakikat-kelimesinin-anlami-kokeni-ve-tarihcesi/sayfasından-erişilmiştir>.
- Hakikat (2021). <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakikat-sayfasından-erişilmiştir>.
- Hanson, B.(2008). Wither Qualitative/Quantitative?: Grounds for Methodological Convergence. *Quality and Quantity* 42:97–111. doi: 10.1080/1041794910937282
- Hatıplı, M. (2017). Postmodernizm, tüketim, popüler kültür ve Medya . *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* , (1) , 32-50
- Hazar, M. N. (2020, 6 Aralık). Dehanın karanlık yüzü: Caravaggio. *Tr724*. <https://www.tr724.com/dehanin-karanlik-yuzu-caravaggio/sayfasından-erişilmiştir>.
- Heartney, E. (2014, 1 Ocak 2021). Art for the anthropocene era. <https://www.artnews.com/art-in-america/features/art-for-the-anthropocene-era-63001/sayfasından-erişilmiştir>.
- Henrekson, M. & Wennström, J. V. (2019). *Post-Truth Schooling and Marketized Education: Explaining the Decline in Sweden's School Quality*. <https://www.ifn.se/wfiles/wp/wp1228.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Hıdıroğlu, Ç. N. ve Bukova-Güzel, E. (2015). *Teknoloji destekli ortamda matematiksel modelleme sürecinin kavramsallaştırılması*. 11. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 11-14 Eylül, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Hirst, D. (2017). *İnanılmazın Enkazından Hazine*ler [Fotoğraf] <http://www.sanatatak.com/view/venedikte-damien-hirst-cikartması>
- Hobbs, R. (2017). Teaching and Learning in a Post-Truth World. *Citizens in the Making*, 75(3), 26-31.
- Houston, K. (2022). *The-necessity of postmodernism in the post-truth age*. <https://areomagazine.com/2018/04/15/the-necessity-of-postmodernism-in-the-post-truth-age/sayfasından-erişilmiştir>.
- How Digital Media is Overtaking Traditional Media. (2019). <https://www.whackedout.in/blog/2019/08/09/how-digital-media-is-overtaking-traditional-media/#:~:text=Another%20reason%20for%20the%20decline,or%20being%20seen%20as%20ineffective> sayfasından erişilmiştir.
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York : Simon & Schuster.

- Huntington, S. P. (1996, 3 Şubat 2022). The clash of civilizations and the remaking of world order. *Washingtonpost*.
<https://www.washingtonpost.com/wpsrv/style/longterm/books/chap1/clashofcivilizations.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Huntington, S. P. (2019, 7 Şubat 2022). Samuel Huntington Medeniyetler Çatışmasını Anlatıyor, Çeviri Konuşmalar [podcast]. <https://www.youtube.com/watch?v=Ud-0OvjwfsI> Dakika:0:14-0:57 sayfasından erişilmiştir.
- Is Postmodernism Really to Blame for Post-truth? (2022). <https://www.philosophytalk.org/shows/postmodernism-really-blame> sayfasından erişilmiştir.
- Iverson, G., L, Brooks B., L.,& Holdnack J., A. (2008). *Misdiagnosis of Cognitive Impairment in Forensic Neuropsychology*. In Heilbronner RL (ed.). New York: Guilford Press.
- İkiz Kuleler (2022) Newyork İkiz Kuleler Saldırısı [Fotoğraf]<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58462900>
- İnce, B. (2000). Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Sürrealist Eğilimli Sanatçılarımız, *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu (07-15.04.2000)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta: 65-78
- İnce, B. (2006). Küreselleşme Süreci ve Eğitim-Sanat İlişkisi Üzerine Öznel Bir Değerlendirme, 8. *Ulusal Sanat Sempozyumu (18-20 Ekim 2006) Bildiri Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 111-121.
- İnce, B. (2007). Küresel sanat – bienal tartışmaları ve Hanru iyimserliği !, *III. Ulusal Sanat Eğitimi Sempozyumu (19-21 Kasım 2007) Bildiri Kitabı*, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi 211-218
- İnce, B. (2007b). *Türkiye’de Sanat (Resim) Eğitimcisi Yetiştirme Sürecinde Sanat Eleştirisi Dersine İlişkin Öğrenci Tutumları - Öğretim Etkinlikleri Ve Sanat Etkinliklerini İzleme Edimi İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- İnce, B. (2019). *Görsel Algılama ve Gestalt Algı Kuramı – Temel Tasarım Ders Notları ve Sunumu*, PAÜ Eğitim Fakültesi, Denizli.
- Kabakov, I. (2022). *An Extraordinary Incident* [Resim]
<http://www.kabakov.net/installations/2019/9/14/an-extraordinary-incident>
- Kabakov, I. (2022b). *The first image of car. 4th İstanbul Biennial* [Resim]
<http://www.kabakov.net/installations/2019/9/14/the-first-image-of-the-car>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow. Hızlı ve yavaş düşünme* (çev. Deniztekin, O. Ç. ve Deniztekin F. N.) 3. basım. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2002). *Postmodernite ile modernite arasında Türkiye*. İstanbul: Everest Yayınları.

- Karahan, N.(2011). *Postmodernizm Türk Resim Sanatına Yansıması*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Kelly, S. (2022). *The Matrix: Are we living in a simulation?* BBC Science Focus Magazine. <https://www.sciencefocus.com/future-technology/the-matrix-simulation/> sayfasından erişilmiştir.
- Keyes, R. (2011). *The post-truth era: dishonesty and deception in contemporary life* (18th ed.). New York: St. Martin's Press. Harvard
- Keylor, W.R. (2018). *Review of the book The Return of History: Conflict, Migration, and Geopolitics in the Twenty-First Century, by Jennifer Welsh*. Canadian Journal of History 53(3), 614-615.
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). *Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları*. İnsan&İnsan 3(8): 32-58. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261417> sayfasından erişilmiştir.
- Kim, M ve Daniel, J., L. (2019). "Common Source Bias, Key Informants, and Survey-Administrative Linked Data for Nonprofit Management Research". Public Performance & Management Review. 43 (1): 232–256. doi:10.1080/15309576.2019.1657915.
- King, E. (2016). *Oxford's word of the year is "post truth"*. <https://www.politico.eu/article/oxfords-word-of-the-year-is-post-truth/> sayfasından erişilmiştir.
- Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J. and Wong, V. (1999). *Principles of Marketing* (2.nd Ed). London: Perentice Hall Europe.
- Koyre, A.(2000). *Bilim Tarihi Yazıları* (Çev: K. Dinçer), Tübitak Yayınları, Ankara.
- Köroğlu, C. Z. ve Köroğlu, M. A. (2016). *Bilim Kavramının Gelişimi ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 25, 2016, Sayfa 1-15 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/411814>
- Kutluer, İ. (2020). *Pozitivizm*. TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/pozitivizm> sayfasından erişilmiştir.
- Lawshe, C. H. (1975). *A quantitative approach to content validity*. *Personnel psychology*, 28(4), 563-575.
- Licht, F. (1979). *Goya: The Origins of the Modern Temper in Art*. Universe Books,. ISBN 0-87663-294-0
- Lowood, H., E. (2022). *Virtual reality*. <https://www.britannica.com/technology/virtual-reality> sayfasından erişilmiştir.
- Macionis, J. J. (2012). *Sociology*. 14th Edition. Boston: Pearson.

- Manjoo, F. (2022, 7 Nisan). Opinion | We Might Be in a Simulation. How Much Should That Worry Us? The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/01/26/opinion/virtual-reality-simulation.html> sayfasından erişilmiştir.
- Marchant, J. (2013). *We make all our decisions based on feelings*. <https://www.emotionalintelligenceatwork.com/resources/we-make-all-our-decision-based-on-feelings/> sayfasından erişilmiştir.
- Maser, C. (2006). *Perception is "Truth"*. <http://www.chrismaser.com/truth.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Maslow A., H. (1966). *Bilim Psikolojisi*. P. 15.ISBN'si 9780976040231.
- McIntyre, L. C. (2018). *Post-truth*. Cambridge: MIT Press.
- Mirzoeff, N. (1998). *What is Visual Culture. The Visual Culture Reader* (2nd ed.). http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Mirzoeff-What_is_Visual_Culture.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Mitchell, W.J.T. (2002). Showing Seeing: A Critique of Visual Culture. *Journal of Visual Culture*, 1(2), 165-180. <https://www.nyu.edu/classes/bkg/methods/mitchell.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Muzlu paylaşımlar (2019). <https://mediacat.com/markalardan-muzlu-paylasimlar/> sayfasından erişilmiştir.
- Nadhim, M. (2016). *Körfez Savaşı 'nda ABD 'nin (Batı 'nın) basın ve medyada kullandığı yalanlar*. <https://medium.com/@mervannazim/körfez-savaşında-abd-nin-batı-nın-basın-ve-medya-kullandığı-yanlar-495f4b3a4156> sayfasından erişilmiştir.
- Oshri, H., Ido, I., Or, L., Giovanni, T., Emanuele, R., Leonidas, G. & Ron, K. (2020). *The Whole is Greater Than the Sum of Its Nonrigid Parts*. <https://arxiv.org/abs/2001.09650#:~:text=According%20to%20Aristotle%2C%20%20philosopher,thought%20in%20the%20twentieth%20century> <https://doi.org/10.48550/arXiv.2001.09650> sayfasından erişilmiştir.
- Ötgün, C. (2020, 26 Temmuz). Yalan sahnesinde sanat: Post-truth üzerine. *T24.com.tr*. <https://t24.com.tr/yazarlar/cebrail-otgun/yalan-sahnesinde-sanat-post-truth-uzerine,27479> sayfasından erişilmiştir.
- Özkaya, A. (2020). *Post Truth (Gerçeklik Ötesi): Yalanların Gerçekmiş Gibi Sunulduğu Bir Dünyada, Hakikatin Anlamı Nedir?* <https://evrimagaci.org/post-truth-gerceklik-otesi-yanlarin-gercekmiş-gibi-sunuldugu-bir-dunyada-hakikatin-anlami-nedir-8574> sayfasından erişilmiştir.
- Paridolia (2021). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pareidolia> sayfasından erişilmiştir.
- Parsa, A. F. (2007). İmgenin gücü ve görsel kültürün yükselişi. *Fotografya Dergisi*, 19, 1-10.

- Peters, M A. (2017). Education in a post-truth world. *Educational Philosophy and Theory Journal* 49(6), 563-566. doi.org/10.1080/00131857.2016.1264114
- Picasso, P. (2022). *Guernica* [Resim]
http://www.artquotes.net/masters/picasso/picasso_guernica1937.jpg sayfasından erişilmiştir.
- Polgovsky, M. & Simoniti, V. (2018). *Reality machines: An art exhibition on post-truth*.
https://www.academia.edu/36482591/Reality_Machines_An_Art_Exhibition_on_%20Post-Truth sayfasından erişilmiştir.
- Post-truth (2019). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6z%C3%BCk/ingilizce/post-truth> sayfasından erişilmiştir.
- Post-truth (2022). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth> sayfasından erişilmiştir.
- Pozitivizm (2022). <https://www.etymonline.com/word/positivism> sayfasından erişilmiştir.
- Pozitivizm. (2022). <https://sociologydictionary.org/positivism/> sayfasından erişilmiştir.
- Quotable Quote (2022). <https://www.goodreads.com/quotes/280633-if-you-re-not-careful-the-newspapers-will-have-you-hating> sayfasından erişilmiştir.
- Reichardt, J. (1974). Twenty years of symbiosis between art and science. *Art and Science*. XXIV, (1): 41–53.
- Sanger, L. (2022). *Internet silos*. <https://www.edge.org/response-detail/23777> sayfasından erişilmiştir.
- Sargent, L. T. (2005). Rösen, Jörn; Fehr, Michael; Reiger, Thomas W. (eds.). *The Necessity of Utopian Thinking: A cross-national perspective. Thinking Utopia: Steps into Other Worlds* (Report). New York: Berghahn Books.
- Sargent, L. T. (2010). *Utopianism: A very short introduction*. Oxford, UK: Oxford University Press.. doi:10.1093/actrade/9780199573400.003.0002.
- Simulacrum.(2022). <https://www.etymonline.com/word/simulacrum> sayfasından erişilmiştir.
- Simulate (2022). <https://www.etymonline.com/word/simulate> sayfasından erişilmiştir.
- Simulated. (2022). <https://www.vocabulary.com/dictionary/simulated>
- Simulation (2021). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/simulation> sayfasından erişilmiştir.
- Simulation (2022). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6z%C3%BCk/ingilizce/simulation> sayfasından erişilmiştir.

- Simulation Hypothesis. (2022). https://en.wikipedia.org/wiki/Simulation_hypothesis sayfasından erişilmiştir.
- Sutter, P. (2022). *Do we live in a simulation? The problem with this mind-bending hypothesis*. Space.com. <https://www.space.com/universe-simulation-hypothesis-problems> sayfasından erişilmiştir.
- Şahin, R. (2019). *Sanayi Devrimi Osmanlı İmparatorluğu 'nda Neden Başlamadı?* <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/726651> sayfasından erişilmiştir.
- Şimşek, V. (2018). Post-Truth ve Yeni Medya: Sosyal Medya Grupları Üzerinden Bir İnceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 8, 16. http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/ogrenci_calismasi_vol_kan_simsek.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Şirin, S. R. (2016, 8 Ağustos 2019). Felsefenin Yaşam Üzerindeki İddiası Ne? Post-Truth (Hakikat Sonrası) Çağı, Medyascope.tv [podcast]. <https://www.youtube.com/watch?v=cFccCxMuU1g> Dakika 3.00-5.00. sayfasından erişilmiştir.
- Tangian, A. (2020). *Analytical Theory of Democracy: History, Mathematics and Applications. Studies in Choice and Welfare*. Cham, Switzerland: Springer. doi:10.1007/978-3-030-39691-6.
- Terzi, A. (2020). *Post-truth kavramı ve türkçe karşılıkları üzerine*. https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/%C3%82dem-Terzi-_-POST-TRUTH-KAVRAMI-_-7-2.pdf sayfasından erişilmiştir.
- The Psychology Guide:What Does Functional Fixedness Mean? (2022). <https://psychologenie.com/what-does-functional-fixedness-mean-in-psychology> sayfasından erişilmiştir.
- Topkara, G. (2019). *Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Sanat Uygulamalarında İntihal Eğilimi ve Görsel İntihale İlişkin Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Traditional Media vs. Digital Media in Marketing (2021). <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/traditional-media-vs-digitalmedia#:~:text=Traditional%20media%20includes%20all%20outlets,awareness%20and%20attract%20new%20customers> sayfasından erişilmiştir.
- Trigg, R. (2004). *Akılcılık ve bilim; bilim herşeyi açıklayabilir mi?*, (Çev: İ. Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- Trol. (2022). [https://tr.wikipedia.org/wiki/Trol_\(%C4%B0nternet\)#cite_note-Campbell-Trolls-1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Trol_(%C4%B0nternet)#cite_note-Campbell-Trolls-1)
- Troll (2022). <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/troll> sayfasından erişilmiştir.

- Trthaber.com. (2018, 8 Ağustos 2019). Sahte Haberler 6 Kat Daha Hızlı Yayılıyor. <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/sahte-haberler-6-kat-daha-hizli-yayiliyor-354924.html> sayfasından erişilmiştir.
- Truth (2020). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/truth> sayfasından erişilmiştir.
- Truth is history (2022). <https://indianexpress.com/article/opinion/editorials/oxford-dictionaries-declare-post-truth-the-word-of-the-year-4381103/> sayfasından erişilmiştir.
- Truth (2019). <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/truth> sayfasından erişilmiştir.
- Tuna, M. E. ve Tezer, E. (2011). Başa çıkma stratejileri ölçeği kısa formu: Bir ön çalışma. 11. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Kitapçığı, 35-36.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Algı. <http://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2021). Yanılsama. <https://sozluk.gov.tr/?q=yan%C4%B1lsama&aranan=> sayfasından erişilmiştir.
- Üç Mayıs 1808 (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/3_May%C4%B1s_1808#cite_note-14
- Valadier, P. (2017). “*Post-truth*”: *A danger to democracy*. *Études*, 55-64. <https://doi.org/>
- Visual Culture (2020). <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Visual%20Culture> sayfasından erişilmiştir.
- Visual perception (2021). <https://dictionary.apa.org/visual-perception> sayfasından erişilmiştir.
- Welsh, J. (2016). *The Return of History: Conflict, Migration, and Geopolitics in the Twenty-First Century Reviews*. <https://quillandquire.com/review/the-return-of-history-conflict-migration-and-geopolitics-in-the-twenty-first-century/#:~:text=%E2%98%85,The%20Return%20of%20History%3A%20Conflict%2C%20Migration%2C%20and%20Geopolitics,in%20the%20Twenty%2DFirst%20Century&text=In%20The%20Return%20of%20History,takes%20umbrage%20with%20Francis%20Fukuyama> sayfasından erişilmiştir.
- West, C. (2004). *Democracy Matters: Winning the Fight Against Imperialism*. New York: The Penguin Press.
- What is Social Media? (2022). <https://www.investopedia.com/terms/s/social-media.asp> sayfasından erişilmiştir.
- Woodford, P. G. (2018). *Music Education in an Age of Virtuality and Post-Truth* UK: Taylor&Francis Ltd.

- Yanılsama (2021). <https://kelimeler.gen.tr/yanilsama-nedir-ne-demek-326234> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. (3. Basım). California: Sage Publications.
- Yürüten, E. Ş. (2019). *Dijital Çağda Hayal Gücü: Refik Anadol ile Data'nın Poetiği*, <https://vogue.com.tr/metropol/dijital-cagda-hayal-gucu-refik-anadol-ile-datanin-poetigi> sayfasından erişilmiştir.
- Zariç, S. (2017). *Tarihsel kökeninden ülkelere göre türlerine aydınlanma felsefesi (çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/520678> sayfasından erişilmiştir.
- Zhang, Lewis, M., Pellon, M. & Coleman, P. (2007). *A Preliminary Research on Modeling Cognitive Agents for Social Environments in Multi-Agent Systems*. <https://www.aaai.org/Papers/Symposia/Fall/2007/FS-07-04/FS07-04-017.pdf> sayfasından erişilmiştir.

EKLER**Ek 1. Etik Kurul Kararı**

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
SAYI: 68282350/2022/G06

Toplantı Tarihi : 23.03.2022
Toplantı Sayısı : 6
Toplantı Saati : 15:00

KARAR 14- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı 182161011 numaralı öğrencisi Mehmet DIYARBAKIRLIOĞLU' nun, Dr. Öğr. Üyesi Bekir İNCE' nin danışmanlığında yürüttüğü "*Gerçeklik Ötesi (Post-Truth) Dönemin Görsel Sanatlar Eğitimine Etkisi*" konulu tez çalışmasına yönelik başvuru formu ile usul ve etik açıdan verdiği beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; proje sahibinin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve taahhütnamelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati oluşmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR
23.03.2022

Prof. Dr. Ertuğrul İŞLER
Başkan

Ek 2. Uzman Görüş Alma Formu ve Soruları

UZMAN GÖRÜŞÜ ALMA FORMU

Yönerge

Değerli Sanatçı / Sanat Eğitimi

"Görsel Sanatlar Eğitiminde Post-Truth Dönem Etkileri" başlıklı tez araştırması için veri topluyorum. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine ilişkin tekniklerle yapılandırılmıştır. Durum çalışması desenlidir. İçinde bulunulan dönem itibarıyla maruz kalınan toplumsal bir olgudan (post-truth) hareketle veri toplama türü bakımından olgubilim (fenomenoloji) araştırma desenine de uygundur. Veri toplama araçlarından birisi görüşmedir. Görüşme için amaçlı "uzman kişi" örnekleme uygun bulunmuştur. Kartopu modeli ile görüşmeci çeşitlemesine gidilmesi düşünülmektedir. Önerebileceğiniz bir sanat eğitimi ya da sanatçı varsa aşağıdaki ilgili bölüme yazabilir ya da bu görüşme formunu doğrudan (linki) paylaşabilirsiniz. Aşağıdaki görüşme sorularını altındaki bölüme doğrudan yazarak yanıtlanabilirsiniz. Görüşlerinizi çevrimiçi bir oturumda paylaşmak isterseniz lütfen aşağıdaki bölümü işaretleyiniz, sizinle iletişime geçmek istiyorum.

*AŞAĞIDA YANITLAMAK İSTEMEDİĞİNİZ SORULARA, "Yanıtlamak istemiyorum, fikrim yok vb." açıklama yaparak geçebilirsiniz. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Mehmet DİYARBAKIRLIOĞLU / e-posta: mehmetagsl02@gmail.com / Tel: 05353810056

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Bekir İNCE / e-posta: bekirince@gmail.com / Tel: 05057701539

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı

Sorular

1. Görsel sanatlarla "gerçeklik" arasındaki ilişkiyi nasıl yorumluyorsunuz?

Sonda 1: Somut örnekler üzerinden konuşabiliriz, (yazabilirsiniz)

Sonda 2: Sanat -hakikat ilişkisini bu sorudan farklı bir bağlamda değerlendiriyorsanız yine örnekleyerek açıklayabilirsiniz (yazabilirsiniz).

2. "Sanatın gerçekliği, her zaman dış dünyadaki gerçeklikten farklıdır", bu önermeyi nasıl yorumluyorsunuz?

3. Dijital-sanat" hakkında ne düşünüyorsunuz? Beğendikleriniz varsa örnekleyerek açıklayabilirsiniz.

Sonda 1: "Dijital-sanat" çalışmalarının sanatsal değeri, toplumsal etkisi hakkındaki görüşlerinize yer verebilirsiniz.

4. Sanatsal paylaşımlar için kişisel iletişim hesabınız dışında (bağımsız) bir sosyal medya hesabı kullanıyor musunuz? Yanıtınız evet ise çalışmalarınızı hangi platformlarda paylaşıyorsunuz, neden? Açıklama: sanat/galeri /müzayede sitelerindeki paylaşımlarınız bu sorunun kapsamı dışındadır.

5. Sanatçı olarak sosyal medyadan etkilendiğinizi düşünüyor musunuz?

Sonda 1: Bu soruyu çalışmalarınıza yönelik, beğeni ve yorumlar üzerinden değerlendirebilirsiniz.

6. Genel anlamda sosyal medyadaki güncel haber/bilgi akışı (paylaşım) sizi nasıl etkiliyor? Açıcı *Sonda 1:* Moral, motivasyon olarak, içerik üretme ve yaratıcılığınıza etkisi veya bunların dışında tamamen size özgü durumlar bakımından açıklayabilirsiniz.

- 7.** Görsel sanat eserlerinin hakikatleri topluma aktarmak gibi bir sorumluluğu var mı?
Sonda 1: Başka türlü yorumlarsak sanatsal içerik (farklı medyumlarda olabilir) her zaman güvenilir bir enstrüman olmalı mı?
- 8.** Sanatın insanları bilinçli olarak yanıltma, bilgileri çarpıtma özgürlüğü var mı, yaparsa sanatsal değerini azalır ya da ortadan kalkar mı?
Sonda 1: Bu soruya ilişkin örnekler verilebilir mi?
- 9.** Görsel sanatlar dersinde günümüz öğrencilerine yönelik gözlemlerinizi nelerdir?
- 10.** "Post-truth: Dijital iletişim yoluyla gerçekliğin çarpıtılması ya da kabul görmemesi, önemsizleşmesi gibi anlamlara gelmektedir. Bilgi çokluğunun yanında kaynak kirliliği ve filtresiz haberlere verilen duygusal tepki sonucu doğruyu bulma konusunda zorlanma, seçici olamama durumları. Dönemsel olarak bir tür gerçek (hakikat) ötesi bir alanın yaygınlaşması. Güven bunalımı yaşama, vb."
Bu bağlamdan hareketle post-truth durumlara maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?
- 11.** Post-truth - sanat ilişkisini nasıl yorumluyorsunuz? Bu soru bağlamında bir tür metafor olarak ilk aklınıza gelen görsel imge nedir? (Bir sanat eseri, tanık olduğunuz kritik bir an, kendi deneyimleriniz, fotoğraf, sinema filminden bir sahne, animasyon, grafiksel düzenleme olabilir kısaca açıklayınız?)
- 12.** Sanat eğitiminde post-truth dönem etkilerine ilişkin örnekleme yapabilir misiniz?
Sonda 1: Görsel sanatlar eğitiminde yeni dönem durumlar, öğrenme-öğretme süreçleri ile post-truth ilişkisi yorumlayabilirsiniz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı	Mehmet
Soyadı	DİYARBAKIRLIOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	Adıyaman -1981
Uyruğu	TC
İletişim Adresi ve E-Mail Adresi	mehmetagsl02@gmail.com
Eğitim	
İlköğretim	Mehmet Akif Ersoy İÖO Adıyaman/Merkez
Ortaöğretim	İmam Hatip Lisesi Adıyaman/Merkez
Yükseköğretim (Lisans)	Dicle Üniv.Güzel Sanatlar Fakültesi Resim İş Öğretmenliği (2001-2005)
Yükseköğretim (Yüksek Lisans)	Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi BilimAnabilim Dalı, Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı. (2018-2022)
Yabancı Dil	
Yabancı Dil Adı	İngilizce
Sınav Adı	-
Sınavın Yapıldığı Ay ve Yıl	-
Alınan Puan	-
Mesleki Deneyim	
Yıl (lar)	Mesleki Deneyim
2007-2022	- Şehit Bekir Oruçtutan İÖO - Adıyaman Güzel Sanatlar Lisesi

Tez Kontrol Listesi

	KONTROL EDİLDİ
Tez düzeni tez yazım kılavuzuna uygun düzenlenmiştir.	X
Sayfa boşlukları uygun düzenlenmiştir.	X
Tüm metin Times New Roman yazı stili 1,5 satır aralıklı 12 punto ile yazılmıştır.	X
Sayfa numaraları kâğıdın sağ üst köşesine yazılmıştır.	X
Metin içindeki başlıklar APA stiline uygun düzenlenmiştir.	X
İçindekiler, tablolar ve şekiller listeleri tez yazım kılavuzuna uygun düzenlenmiştir.	X
Tezde bulunan tüm tablolar gereklidir.	X
Tüm tablo başlıkları tez yazım kılavuzuna uygun yazılmıştır.	X
Tüm şekil başlıkları tez yazım kılavuzuna uygun yazılmıştır.	X
Tüm tablo ve şekillere metindeki bölüm sırasına göre numara verilmiştir.	X
Tablolar APA stiline uygun hazırlanmıştır.	X
Metin içindeki tüm alıntılar uygun şekilde belirtilmiştir.	X
Metin içerisinde verilen tüm kaynaklar, kaynakça listesinde bulunmaktadır.	X
Kaynak gösterimleri tez yazım kılavuzuna uygun düzenlenmiştir.	X
Kaynakça listesi APA stiline uygun düzenlenmiştir.	X

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Bekir İNCE